

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**TÜRKİYE'DE POPÜLİZMİN SİYASAL SÖYLEM ÜZERİNDEN ÖLÇÜLMESİ:
NİCEL BİR METİN ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurhan HACIOĞLU

MAYIS – 2018

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**TÜRKİYE'DE POPÜLİZMİN SİYASAL SÖYLEM ÜZERİNDEN ÖLÇÜLMESİ:
NİCEL BİR METİN ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurhan HACIOĞLU

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Alper Tolga BULUT

MAYIS – 2018

TRABZON

ONAY

Nurhan HACIOĞLU tarafından hazırlanan “Türkiye’de Popülizmin Siyasal Söylem Üzerinden Ölçülmesi: Nicel Bir Metin Analizi” adlı bu çalışma 19.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim dalı Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Ünvanı – Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
.....	Başkan	☐	☐	
.....	Üye	☐	☐	
.....	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

Prof. Dr. Yusuf SÜR MEN
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Nurhan HACIOĞLU

24.05.2018

ÖNSÖZ

Popülizmin içeriğinin ortaya çıktığı yere göre değişkenlik göstermesi farklı popülizm tanımlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ancak yapılan tüm popülizm tanımları popülizmin ortak iki bileşen etrafında şekillendiği noktasında hem fikirdir. Bu iki bileşen popülizmin “halka hitap” ve “anti-elit” unsurlarıdır. Bu noktada popülizmin siyasi aktörlerin seçmenlerine yönelik kullandığı dil ile alakalı olduğunu söylemek popülizmi ölçülebilir hale getirmektedir. Popülizmin temel bileşeninin “halka hitap” olduğunu savunan Jagers ve Walgrave (2007) siyasi aktörlerin kullandığı popülizmi ölçülebilir hale getirmek için “halka hitap”ı popülizmin thin (zayıf) konsepti olarak belirlemişlerdir. “Anti-elit” söylemler ise popülist söylemin tamamlayıcı unsuru olarak çalışmalarda thick (güçlü) konsept olarak belirlenmiştir. Popülizmin zayıf ve güçlü ideolojik konsept olarak ele alınması ampirik çalışmanın yapılan diğer benzeri çalışmalara kıyasla daha doğru sonuçlar vermesini sağlamaktadır. Bu doğrultuda çalışmada Jagers ve Walgrave (2007)’nin kullandığı yöntem takip edilerek popülist siyasi söylem analiz edilmiş ve elde edilen bulgular detaylı bir biçimde tartışılmıştır.

Bu çalışmanın konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın hazırlanmasında bana yol gösteren ve yüksek lisans eğitimim boyunca, değerli bilgilerini, zamanını ve sabrını hiçbir zaman esirgemeyen danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Alper Tolga BULUT’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca yıllar boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, aktardıkları bilgi ve tecrübelerle yoluma ışık tutan sevgili babam İlhan HACIOĞLU’na, annem Aynur HACIOĞLU’na ve kardeşim Mecit Berkhan HACIOĞLU’na hayatımın tüm dönemlerinde olduğu gibi bu çalışma süresince de gösterdikleri anlayış, sevgi ve bana olan güvenleri için teşekkür ederim.

Mayıs, 2018

Nurhan HACIOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
TABLOLAR LİSTESİ.....	IX
GRAFİKLER LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI

GİRİŞ.....	1-6
------------	-----

BİRİNCİ BÖLÜM

1. POPÜLİZM	7-21
1.1. Popülizm Nedir?.....	7
1.2. Popülizm Üzerine Genel Literatür	16

İKİNCİ BÖLÜM

2. 2002 YILINA KADAR OLAN DÖNEMDE TÜRKİYE’DE POPÜLİZM	22-39
2.1. Tek Parti Dönemi Popülizm Anlayışı	22
2.2. Demokrat Parti ve Adalet Partisi Dönemlerinde Popülizm.....	28
2.3. Milli Görüş Partileri ve Popülizm	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 16 YILDIR İKTİDARDA OLAN (POPÜLİST) BİR PARTİ: AKP	40-54
3.1. AKP İktidarının Genel Tarihi Süreci ve Popülizmi	40

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE’DE POPÜLİZMİN SİYASAL SÖYLEM ÜZERİNDEN ÖLÇÜLMESİ.....	55-72
4.1. Çalışmanın Amacı ve Verilerin Oluşturulması	55
4.2. Kodlama İlkeleri.....	57
4.2.1. Popülizmin Ölçülebilir Hale Getirilmesi	57
4.2.2. Metinlerin Kodlanması	58
4.2.2.1. Referansların Kodlanması.....	58
4.2.2.2. Düzen Karşıtı Söylemlerin Kodlanması.....	60

4.2.2.2.1. Devlet Karşıtı Söylem.....	61
4.2.2.2.2. Siyaset Karşıtı Söylem.....	61
4.2.2.2.3. Medya Karşıtı Söylem.....	62
4.2.2.2.4. Dış Politika Popülizmi.....	62
4.3. Örnek Kodlamalar	63
4.4. Bulgular	68
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	73-76
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	77-82
ÖZGEÇMİŞ.....	83

ÖZET

Popülizm dünya siyasetinde giderek yaygınlaşan bir hal almaktadır. Akademisyenler arasında popülizmin açık bir tanımı üzerine uzlaşa sağlanamamıştır. Ancak hangi siyasi aktörün popülist özellik gösterdiği noktasında fikir birliği mevcuttur. Bu çalışmada popülizm siyasi aktörler tarafından kullanılan bir “siyasi iletişim stili” olarak tanımlanmaktadır. Kavramı siyasi iletişim stili olarak tanımlamak yapılan diğer popülizm tanımlarıyla çelişmemektir. Bununla birlikte popülizmin bu şekilde tanımlanması konu üzerine ampirik çalışmaların yapılabilmesine olanak sağlamaktadır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de kullanılan siyasi söylemde popülizmin derecesini ampirik olarak test etmektir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada Jagers ve Walgrave (2007)’nin çalışmalarında kullandıkları yöntem kullanılarak AKP, CHP ve MHP’nin siyasi söylemleri TBMM’de yapılan haftalık grup konuşmaları üzerinden karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Popülist partiler genellikle muhalefette olan partilerdir. Bununla beraber iktidara gelen popülist partilerin düzen karşıtı söylemlerini iktidarları döneminde kullanmadıkları görülmektedir. Türkiye’de ise 16 yıldır iktidarda olan AKP’nin söylemlerinin popülist özellik gösterdiği iddia edilmektedir. Bu durum popülizm literatüründe AKP’nin farklı ve bir örnek olarak ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda AKP’nin siyasi söylemleri seçilen diğer iki partinin söylemleriyle kıyaslanarak siyasi söylemde popülizmin yeri ve diğer iki partinin söylemlerinin zaman içerisinde AKP’nin söylemlerine benzeyip benzemediği analiz edilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre AKP’nin söylemleri popülist özellik göstermektedir ve zaman içerisinde diğer iki partinin söylemleri AKP’nin söylemlerine yaklaşmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türkiye, Popülizm, Siyasi Söylem, AKP, Siyasal İslam.

ABSTRACT

Populism has become increasingly common in world politics. There is no consensus among scholars on a clear definition of populism. But there is an agreement about which political actors show populist attitudes. In this study, we define populism as a “political communication style” used by political actors. To define populism as a political communication style does not mean conflict with other definitions. However this definition makes empirical studies easier.

The main aim of this study is to empirically test the degree of populism in the political discourse of Turkish political parties. Hence, the political discourses of the AKP, CHP and MHP were analyzed comparatively through weekly parliamentary group speeches in the TBMM by using the method offered by Jagers and Walgrave (2007). Populist parties are usually opposition parties. However, once in power, these parties cease to use anti-order rhetoric. In Turkey, however, the AKP which has been ruling the country for 16 years seems to continue its populist discourse. This makes the party an outlier example in populism literature. In this context, AKP’ political discourse has been analyzed and compared with two other parties in order to measure the level of populism and also to see whether these two parties’ populist rhetoric resembles AKP. According to the findings of this study, AKP has a significantly populist discourse and the other two parties show similarities with the AKP.

Keywords: Turkey, Populism, Political Discourse, AKP, Political Islam.

TABLolar LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	AKP Zayıf Popülizm Kodlama Örneği	64
2	CHP Zayıf Popülizm Kodlama Örneği	65
3	MHP Zayıf Popülizm Kodlama Örneği.....	66
4	AKP Güçlü Popülizm Kodlama Örneği	67
5	CHP Güçlü Popülizm Kodlama Örneği	67
6	MHP Güçlü Popülizm Kodlama Örneği	68

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	Tüm Partiler için Zayıf Popülizm (Oran*Yoğunluk).....	69
2	Tüm Partiler İçin İslami Popülizm	70
3	Tüm Partiler İçin Düzen Karşıtlığı (medya + siyaset + devlet + dış popülizm).....	70
4	Tüm Partiler İçin Devlet Karşıtı Söylem.....	71
5	Tüm Partiler İçin Dış Politika Popülizmi	72

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
FP	: Fazilet Partisi
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
KTÜ	: Karadeniz Teknik Üniversitesi
MG	: Milli Görüş
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	: Milli Nizam Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
RP	: Refah Partisi
SP	: Saadet Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Popülizm ile ilgili yapılan çalışmalarda gün geçtikçe artış görülmesine rağmen kavramın herkes tarafından kabul gören bir tanımı hala mevcut değildir. Bu durum şüphesiz popülizmin doğasından kaynaklanmaktadır. Popülizm doğası gereği ortaya çıktığı yerdeki mevcut düzen eleştirisini (elit karşıtı) halka hitap aracılığıyla yapmaktadır. Bu bakımdan popülizm liberalizm, sosyalizm veya milliyetçilik gibi ideolojilerde olduğu gibi dünyanın her yerinde aynı duruma karşı gelişmiş bir kavram değildir (Canovan, 1999). Bunun yerine ortaya çıktığı yerdeki mevcut sistem ne ise ona karşı gelişir ve başka ideolojilerle birleştirilebilmektedir (Mudde, 2004).

Popülizmin bu doğası kavramın yaygın olarak üç farklı tanım etrafında şekillenmesine neden olmaktadır. Kavram; siyasi organizasyon stili, siyasi iletişim stili veya “zayıf-merkezli” ideoloji olarak tanımlanmaktadır. Bu üç tanım öz itibariyle birbiriyle çelişmeyerek kavramın iki temel elementi olarak “halk” ve “elitler”i kabul etmektedir. Tanımlara farklılık katan nokta popülist parti ve liderleri popülist kılan temel nedenin ne olduğu konusunda fikir birliğinin olmaması ve popülist aktörlerin dünyanın farklı yerlerinde farklı özellikler göstermesi dolayısıyla tanımların bu duruma bağlı olarak farklılık içermesidir (Mudde, 2004). Bu bağlamda popülizmi zayıf-merkezli ideoloji olarak kabul edenler popülizmin “halk” ile “elitler” arasındaki düşmanlık ilişkisine odaklandığını ve ortaya çıktığı yere bağlı olarak farklı ideolojilerle birleştirilebildiğini öne sürmektedirler (Albertazzi ve McDonnell, 2008; Hawkins, 2010, 2009; Mudde, 2007, 2004; Stanley, 2008). Popülizmi siyasi organizasyon stili olarak tanımlayanlar, popülizmin karizmatik bir lider etrafında şekillenen siyasi bir organizasyon şekli olduğunu ileri sürmektedirler (Taggart, 1995).

Bu çalışmada da benimsenmiş olan üçüncü tanıma göre popülizm bir siyasi iletişim stildir. Siyasi iletişim stili olarak kabulü popülizmin diğer iki tanımdaki özelliklerini yadsımamakla birlikte popülizme ölçülebilir olma özelliği katmaktadır (Canovan, 1999; Jagers ve Walgrave, 2007; Rooduijn, 2009a, 2009b). Bu bağlamda popülist siyasi aktörler halk, milli irade gibi kavramları referans alarak mevcut düzen eleştirisini yapmaktadır. Bu doğrultuda popülizm siyasi aktörlerin kullandıkları dilde gizlidir. Popülist siyasi aktörler halkın çıkarlarının yozlaşmış elitler tarafından görmezden gelindiğini bu durumun da toplumun refah düzenini bozduğunu öne sürerek yerleşik kurum ve mevcut elitleri popülist söylemlerinin “öteki” kısmına yerleştirmektedirler (Albertazzi ve McDonnell, 2008).

Popülizmin siyasal iletişim stili olarak tanımlanması yukarıda belirtildiği gibi kavramı ölçülebilir hale getirmektedir. Bu doğrultuda, sayıları az olmakla beraber son zamanda popülizmi ölçen çalışmalar yapılmıştır (Armony, 2005; Jagers ve Walgrave, 2007; Hawkins, 2009; Rooduijn 2009a, 2009b). Bu çalışmalarda yaygın olarak üç farklı yöntem kullanılmıştır. Bunlar; bilgisayar ile kodlama yöntemi, el ile kodlama yöntemi ve bütünsel kodlama yöntemidir. Bilgisayar kodlama yönteminde hata payının yüksek çıkma ihtimali ve bütünsel kodlama yönteminde popülizmin derecesinin tam olarak ölçülemeden genel bir değerlendirme puanının verilmesi nedenlerinden dolayı bu çalışmada el ile kodlama yöntemi tercih edilmiştir. El ile kodlama yönteminin dezavantajı kodlamanın uzun sürmesi dolayısıyla partilerin bütün doküman ve söylemleri üzerinde uygulanamayacak olmasıdır.

Popülist özellik gösteren siyasi aktörlerin dünya siyasi tarihinde yeni bir olgu olduğunu ileri sürmek yanlış olacaktır. Ancak özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte popülizmin yeni bir boyut kazanarak belirgin hale geldiği görülmektedir. 21. yüzyılın başları itibarıyla popülizmin artık dünya siyasi hayatında radikal bir durum olarak görülmekten çıkarak normalleştiği görülmektedir. Bu bağlamda, Mudde popülist partilerin artık yeni bir parti ailesi olarak siyasal hayatta yer bulduklarını ve ana akım partiler haline geldiğini savunmaktadır (Mudde, 2004). Bu yeni parti ailesi arasında ülkeden ülkeye göre değişen “biz” ve “onlar” kavramları olabilmekle birlikte iki ülkenin popülist partileri arasında fikir ve söylemsel farklılıklar görülmektedir.

Batı Avrupa’ya 1900’lerin ikinci yarısında yapılan işçi göçleri ilerleyen yıllarda popülist hareketlerin ortaya çıkmasının bir nedenini oluşturmuştur. Bu bağlamda Avrupa’da popülist parti ve liderlerin temel argümanları göçmenlerin ülkeye getirdikleri sosyal, ekonomik ve siyasal sorunlardan oluşmaktadır. Bu doğrultuda Avrupa’da popülist partiler göçmenlerin Avrupa kültürüne uyum sağlayamadıklarını bu yüzden sosyal yapıyı bozarak yerli kültüre zarar verdiklerini öne sürmektedirler. Göçmenlerin genel olarak Müslüman topluluklardan oluşuyor olması özellikle 11 Eylül sonrası Batı toplumunda artan islamofobiyle birlikte popülist söylemlerin sertlik kazanmasına neden olmuştur (Kessel, 2011). Avrupalı popülist partilerin bir diğer argümanı göçmenlerin nüfus artışının yerli halka göre fazla olmasından dolayı Avrupa’nın nüfus dağılımının olumsuz yönde etkileneceği ve Avrupa’nın giderek Avrupa kültüründen uzaklaşacağıdır. Bununla beraber göçmenlerin Avrupa ülkelerine yerleşerek aile üyelerinin burada yaşamaya devam etmeleri yerli halkın iş bulma imkanını olumsuz yönde etkilemektedir (Lloyd, 2003). Öne sürdükleri bütün bu nedenler doğrultusunda Avrupa’daki popülist partiler “biz/halk” algılarını Avrupa’nın yerli, aynı dili konuşan aynı çıkarları paylaşan insanları ekseninde oluşturmakta “ötekiler” algısını ise halkın bu yapısını tehdit eden “tehlikeli ötekiler” etrafında şekillendirmektedir. Bu ortak noktalar ile birlikte bazı popülist partilerin Yahudi düşmanlığı, etnik ve dini ayrımlar üzerinden popülist söylemlerini gerçekleştirdikleri görülmektedir.

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de popülizm yeni ortaya çıkmış bir kavram olmaktan uzaktır (Toprak, 2013). Popülizm cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte siyasi aktörlerin halka ulaşmak ve politikalarını meşru zemine oturtmak için kullanmayı seçtikleri siyasi bir iletişim stili olmuştur. Ancak tek parti döneminde uygulanan popülist söylem ve politikalar günümüz popülizm anlayışından farklılık içermektedir. Tek parti döneminde uygulanan popülizm anlayışının dünyada başka bir örneği olmayan kendine özgü bir yapısı mevcuttur (Toprak, 1992). Bu dönemde popülist söylem aracılığıyla yeni kurulmuş olan devletin yapmak istediği sosyal ve siyasal reformların halk tarafından kabul edilmesini sağlamak amaçlanmıştır. Türkiye’de popülizmin bugünkü literatürde geçen karşılığıyla vuku bulması Demokrat Parti (DP) döneminde olmuştur. Bu dönemden sonra popülist söylem her dönem farklı siyasi aktörler tarafından kullanılmıştır. İslam’ın siyasal bir din olması dolayısıyla tek parti döneminde benimsenen dinin etkisinin sosyal ve siyasal alandan çıkarılma politikaları halk tarafından benimsenmemiştir (Toprak, 1997). Bu durumun farkında olan DP söylem ve politikalarında ılımlı laiklik politikaları izleyerek halkın güven ve desteğini kazanmıştır. DP dönemi sonrası popülist söylem kullanan siyasetçiler bu algıyı halkın dini ve kültürel özellikleri yoluyla oluşturmuşlardır. DP ve Adalet Partisi (AP) dönemlerinde tek parti döneminin militarist laiklik anlayışının hafiflemesi dolayısıyla bu dönemler dinin popülist söylem kapsamında kullanılması açısından bir geçiş dönemi teşkil etmektedir. 1970’li yıllarla birlikte Türk siyasal hayatında Milli Görüş (MG) partilerinin ortaya çıkışıyla birlikte siyasi söylemde dinin kullanılması normal hale gelmiştir. Milli Görüş partileri benimsedikleri Milli Görüş ideolojisi doğrultusunda politika ve söylemlerine din ekseninde şekil vererek halkla bağlarını bu doğrultuda kurmuşlardır (Gümüşçü ve Sert, 2009). Milli Görüş geleneği içinden gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Milli Görüş’ün din eksenli politikalarında yumuşamayı benimseyerek kendisini “muhafazar demokrat” olarak tanımlamıştır.

Ekonomik ve siyasi krizlerin meydana gelmesi popülist partilerin ortaya çıkışları için gerekli sosyal ve siyasi ortamın oluşmasına neden olmaktadır (Lloyd, 2003). Bu bağlamda 2001 ekonomik krizinin ve siyasi istikrarsızlığın AKP’nin popülist söyleminin oluşmasına zemin hazırladığı görülmektedir. AKP ekonomik ve siyasi krizlerin sebebi olarak mevcut elitleri göstererek ülkenin bu krizlerden kurtulup refaha kavuşmasının kendileri aracılığıyla olabileceğini iddia etmiştir. Bu dönemde parti popülist söylemini anti-Kemalist ve elit karşıtı söylemler temelinde oluşturmuştur (Selçuk, 2016). Aldığı her seçim başarısıyla popülist söyleminin halk tarafından benimsenip onaylandığı gören parti gücünü giderek merkezileştirmiştir. 2010 anayasa referandumu sonrası partinin popülist söyleminde genişleme ve tonunda sertleşme olduğu kabul edilmektedir (Çınar, 2017). Bu doğrultuda parti 2010 sonrası dönemde popülist söyleminin “öteki/düşman” kısmına yeni aktörler ekleyerek “biz” algısını yeniden şekillendirmiştir. “Biz/halk” algısını Türk-İslam kimliği sentezinde oluşturan partinin bu dönemde “halk”ın düşmanı olarak gösterdiği gruplar giderek genişleyerek kendisini desteklemeyen ve oluşturduğu “biz” algısına girmeyen tüm muhalif grupları kapsar haline gelmiştir. Meydana gelen bölgesel ve küresel ölçekli olaylar partinin popülist söylemlerinin “biz” kısmına Osmanlı döneminin ihtişamlı dış politikasını eklemesine ve bu

doğrultuda “halk”ı temsil eden partinin Osmanlı zamanındaki dış politikaya dönmesini istemeyen, “halk”ın düşmanı olan “dış güçleri” popülist söyleminin “öteki” kısmına eklemesine neden olmuştur (Yabancı, 2016).

Popülist söylemin içeriği ortaya çıktığı yere ve partinin siyasal hayattaki konumuna göre değişkenlik göstermektedir. Popülist partilerin genel olarak muhalefetteki partiler oluşu devlet karşıtı söylemleri fazlaca kullanmalarına neden olmaktadır. Halkı temsil ettiğini ve milli irade adına konuştuğunu iddia eden popülist partilerin genellikle muhalefette kaldıkları görülmektedir (Canovan, 1999). Bununla beraber popülist partilerin iktidara gelmeleri durumunda düzen karşıtı söylemlerinin azalarak ana akım partilerine yaklaştığı görülmektedir. Bütün bu bilgiler ışığında AKP’nin kullandığı popülist söylemde azalma olmadığı gibi aldığı seçim başarılarıyla bu söylemlerini güçlendirme yoluna giden popülist bir iktidar partisi oluşu literatürde ilginç bir örnek teşkil etmektedir (Yabancı, 2016).

Jagers ve Walgrave (2007)’nin yaptıkları çalışma ve çalışmada kullandıkları yöntem takip edilerek bu çalışmada AKP’nin popülist söylemi seçilen diğer iki partinin söylemleriyle karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Bu ölçüm için veri olarak partilerin belirlenen dönem aralığında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) yaptıkları haftalık grup toplantıları alınmıştır. Popülizmin doğası gereği ortaya çıktığı yere göre söylem geliştiriyor oluşu Jagers ve Walgrave (2007)’nin çalışmalarında popülist söylemi ölçmek için oluşturdukları kategorilere bu çalışmada yenilerinin eklenmesine yol açmıştır. Bu bağlamda popülist siyasi söylemin temel boyutu olan “halka hitap”ın ölçüldüğü “zayıf-popülizm” konseptine Türkiye’de mevcut olan partilerin, özellikle AKP ve Milliyetçi hareket Partisi’nin (MHP) halkla aralarında bağ kurmak için dini terim ve söylemleri kullandıkları göz önünde tutularak İslami popülizm kısmı eklenmiştir. Bununla beraber, Türkiye’de kullanılan popülist siyasi söyleminin boyutunun doğru olarak ölçülebilmesi için özellikle 2010 sonrası dönemde popülist söyleminin “öteki” kısmının bir parçasını oluşturan dış politika popülizmi “güçlü popülizm” olarak adlandırılan düzen karşıtı söylemlerin ölçülmesi için belirlenen alt kategorilerden biri olarak belirlenmiştir.

Dördüncü bölümde ayrıntılı olarak anlatılacak olan yöntem ve metot ile bu çalışmada belirli sorulara cevap bulmak amaçlanmaktadır: AKP’nin popülist söylemi 2012-2017 arası dönemde nasıl değişmiştir? AKP popülist söyleminde İslami terim ve söylemleri ne kadar kullanmaktadır? Düzen eleştirisini AKP belirlenen kategorilerden (devlet karşıtı, siyaset karşıtı, medya karşıtı ve dış politika popülizmi) hangisine veya hangilerine ağırlık vererek ve muhalefette olan diğer iki partiye kıyasla ne yoğunlukta yapmaktadır? Bu bağlamda AKP’nin popülist söyleminin derecesinin anlaşılması için Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve MHP kontrol grubu olarak seçilmiştir.

Mudde popülizmin artık normal bir durum haline geldiğini ve bu doğrultuda diğer partilerin de popülist söylemi benimsediklerini öne sürmektedir (Mudde, 2004). 2010 ve özellikle 2011

sonrası AKP'nin popülist söyleminin tonunun sertleştiği kabul edilmektedir (Yabancı, 2016; Çınar, 2017). Bu görüş doğrultusunda AKP'nin popülist söyleminin ne derece arttığı ve bu artışla beraber AKP'nin elde ettiği seçim başarıları sonrası diğer partilerin söylemlerinin 2014-2017 arası dönemde popülist bir özellik kazanmasına neden olup olmadığı sorularına bu çalışmada cevap aranmaktadır.

Bu sorulara cevap bulmak amacıyla ele alınan bu çalışmanın birinci bölümünde popülizm kavramının tanımlanmasının zorluğunun nedenleri ve yapılan tanımlara yer verilerek popülizmin neden siyasi bir iletişim stili olarak kabul edilmesi gerektiği üzerinde durulacaktır. Bunun ardından popülizmi ölçen diğer ampirik çalışmalara örnek verilerek kullandıkları yöntem ve izledikleri yol anlatılacaktır.

Diğer popülist partiler gibi AKP de popülist söylemini halkın kültür ve değerlerini paylaştığı algısını oluşturarak kurmaktadır. Bu bakımdan AKP Türk-İslam geleneği sentezi üzerinden "biz/halk" kimliğini benimsemektedir (Yabancı, 2016). Partinin benimsemiş olduğu bu kimliğin ve bu bağlamda popülist söyleminin boyutlarının daha iyi anlaşılabilmesi ve popülist söylemin Türkiye'de zaman içerisinde nasıl değiştiğini anlamak için ikinci bölümde cumhuriyetin ilanından AKP'nin kuruluşuna kadar olan süreç incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda bölüm üç ana başlığa ayrılmıştır. Alt başlıklar Türk siyasal hayatında dinin popülist siyasi söylemde kırılma noktası sayılabilecek dönemlere göre seçilmiştir. Buna göre birinci alt başlık olan tek parti döneminde popülizmde popülizm yeni kurulan devlette halkın yapılan yenilikleri benimsemesi amacıyla kullanılmış ve bu dönemde dinin sosyal ve siyasal hayata etkisi en aza indirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda din bu dönemde siyasi söylemde bir araç olarak kullanılmamıştır. İkinci alt başlık olan Demokrat Parti ve Adalet Parti dönemlerinde popülizm günümüz literatüründeki anlamını kazanmıştır (Köroğlu, 2016). Bu doğrultuda bu dönem dinin tekrar siyasal alana geri dönmesi bakımından Milli Görüş partileri ile tek parti dönemi arasında bir geçiş özelliği göstermektedir. Üçüncü alt başlık olan Milli Görüş partilerinde din siyasal söylemin başat unsuru haline gelmesi bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca Milli Görüş partilerinin düşünce ve görüşlerinin anlaşılması AKP'nin siyasi kökenlerinin anlaşılması bakımından da önemlidir.

Üçüncü bölümde çalışmanın ana konusu olan AKP'nin popülist söylemini nasıl oluşturduğu incelenmiştir. Bu doğrultuda partinin genel tarihi süreci verilerek partinin popülist söyleminde değişikliğe neden olan olaylar üzerinde durulmuştur. Bu bakımdan çoğu akademisyenin kabul ettiği gibi AKP'nin söylem ve politikalarında kırılma noktası olarak 2010 anayasa referandumu alınmıştır (Yabancı, 2016; Çınar, 2017; Köroğlu, 2016). Partinin 2002-2010 arası dönemdeki popülist söylemi ile 2010 yılı sonrası söyleminin arasındaki farkların üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölüm çalışmanın ampirik kısmını oluşturmaktadır. Bu bağlamda uygulanacak olan yöntem, kullanılan veriler ve uygulama yöntemi hakkında bilgilerden sonra elde edilen sonuçlar ve sonuçların yorumlanması yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. POPÜLİZM

Çalışmanın bu bölümü şu sorular ekseninde şekillenmektedir: Popülizm nedir? Bu çalışmada popülizm nasıl tanımlanmaktadır? Avrupa’da yapılan popülizm çalışmalarının artışına sebep olan 1980 sonrası popülizm dalgasının sebepleri nelerdir? Popülist söylemi ölçen ampirik çalışmalar hangileridir ve hangi yöntemlerle popülist söylemi ölçmüşlerdir? Bu soruları yanıtlamayı amaçlayan bu bölüm popülizm kavramına açıklık getirmeyi ve yapılan ampirik çalışmanın teorik alt yapısını oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda özellikle tezin yönteminin daha iyi anlaşılabilmesi için örnek çalışma olarak alınan Jagers ve Walgrave (2007)’nin popülizm tanımı ve yaklaşımına detaylı yer verilecektir.

1.1. Popülizm Nedir?

Özellikle sosyal bilimlerde bazı kavramlar hakkında akademisyenler arasında fikir birliği bulunmamaktadır. Popülizm bu kavramlardan biri olarak farklı akademisyenler tarafından değişik perspektiflerden yorumlanmış ve literatürde farklı tanımlar ortaya çıkmıştır. Popülizm tanımı yapıldığı yere ve zamana bağlı olarak çeşitlilik göstermesi nedeniyle kavramın tanımı üzerinde herkes tarafından kabul edilen bir tanıma yakın gelecekte de ulaşılmaması zor görülmekte ve bu bağlamda tanımlama hakkındaki tartışmaların devam edeceği öngörülmektedir. Bu nedenle, kavramın netliğe ulaşmamış olması akademik çalışmalarda karışıklığa neden olmaktadır.

Popülizm hakkında yapılan çalışmaların çoğu kavramın tanımlanmasının zorluğunu belirterek başlamakta ve popülizm o çalışmada kullanılan teorik çerçeve temelinde tanımlanmaktadır. Bu çalışma benzer bir yol izleyerek önce kavramın tanımının yapılmasına dair zorlukların altını çizmektedir. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde yaygın olarak kullanılan popülizm tanımlarına ve bunlar arasındaki farklara yer verilecek ve popülizm Canovan (1999), Jagers ve Walgrave (2007) gibi akademisyenlerin tanımladığı şekilde “siyasi iletişim stili” olarak kabul edilecektir. Bu noktada, popülizmin “siyasi iletişim stili” olarak kabulünün diğer tanımlarını reddetmek anlamı taşımadığını belirtmek gerekir. Bununla beraber, çalışmanın amacına uygun olarak popülizmin siyasi iletişim stili olarak kabulü popülizmi ölçülebilir hale getirmektedir.

Öncelikle popülizmin tanımının neden çeşitlilik gösterdiğine değinilmesi gerekmektedir. Kavramın literatürde açık bir tanımının olmamasının iki temel nedeninden bahsedilebilir. Birincisi,

akademisyenler arasında hangi siyasi fenomenin popülizm kapsamına girdiği konusunda sağlanan fikir birliğinin, bu siyasi fenomenleri popülist kılan özelliğinin ne olduğu noktasında sağlanamamış olmasıdır. Siyasi fenomenin popülist özellik göstermesini farklı nedenlere bağlayan akademisyenler farklı popülizm tanımları kullanmışlardır. İkinci nedeni ise, Canovan'ın da iddia ettiği gibi, popülizmin ortaya çıktığı yere ve zamana göre değişkenlik gösteriyor oluşudur (Canovan, 1999). Bu bağlamda popülizm, liberalizm veya milliyetçilik ideolojilerde olduğu gibi belirli sınırları olan ve dünyanın neresinde ortaya çıkarsa çıksın ilke ve fikirleri benzer olan bir kavram değildir. Popülizm ortaya çıktığı yerdeki mevcut düzen ne ise ona karşı bir söylem geliştirmekte, bu durum ise kavramın genel bir tanımının yapılmasını engellemektedir. Canovan (1999), popülizmi bu nedenle “muğlak bir terim” olarak ifade ederken Pauwles (2011) popülizmi belirsiz, hilekar ve çoğunlukla kullanıldığı yere göre değişkenlik gösteren bir terim olarak tanımlamaktadır. Bunlara ek olarak, Jagers ve Walgrave (2007) ise popülizmin çoğu zaman muğlak ve belirsiz bir konsepte sahip olduğunu vurgulamışlardır.

Canovan (2005: 77)'a göre popülizmin tanımlanmasıyla ilgili kafa karışıklığının nedenlerinden biri sıradan insanların oylarının mevcut sistem karşısı söylemlerle kazanılmak istenmesi, diğeri ise siyasette yaygın olarak kullanılan taktiksel söylem olarak “tüm halka hitap” şeklini içeriyor olmasıdır. Francisco Panizza (2005: 1) ise, popülizmin demokrasi gibi diğeri tartışmalı kavramların aksine politik aktörlerin gönüllü olarak kabullendiği bir terim olmaktan ziyade analitik çalışmalarda bir atıf olarak kullanılır hale gelmesinin popülizm kavramı ve kimin popülist olduğu hakkında fikir birliğinin sağlanamamasının temel nedeni olarak göstermektedir.

Popülizmin genel olarak üç farklı tanımı mevcuttur; politik organizasyon, politik iletişim stili veya “zayıf-merkezli” ideoloji (söylem, bir fikir dizisi). Politik organizasyon tanımı popülizmi halkın güçlü bir lider etrafında birleşmesi olarak kabul ederek genelde karizmatik lider hipotezine odaklanmaktadır. Taggart popülizmi bu şekilde tanımlayanlardan biridir. Taggart (1995: 41)'a göre popülizm, karizmatik liderler etrafında hiyerarşik yapıyla şekillenen “özel bir organizasyon tipidir”. Ancak Taggart'a göre karizmatik liderlik popülist partilerin karakteristik özelliği değildir. Hiyerarşik yapı veya karizmatik lider olmadan da varlık gösteren popülist partiler mevcuttur.

Popülizmi “zayıf-merkezli” ideoloji olarak görenler popülizmin bir fikir dizisi veya bir söylem olduğunu ileri sürmektedirler (Albertazzi ve McDonnell, 2008; Hawkins, 2010, 2009; Mudde, 2007, 2004; Stanley, 2008). Bu düşünürler popülizmi zayıf-merkezli ideoloji olarak görerek güçlü-ideolojilerden (liberalizm, milliyetçilik gibi) farklı olarak her şeyi kapsayıcı dünya görüşü sunmadığını ve sadece halkla elitler arasındaki ilişkiye odaklandığını öne sürmektedirler. Bu doğrultuda Mudde popülizmi “toplumu homojen kesim (“temiz insanlar”) ve düşman kesim (“yozlaşmış elitler”) şeklinde keskin bir biçimde iki gruba bölen ve siyasetin halkın genel isteklerinin (milli iradenin) bir ifadesi olarak gören ideoloji” şeklinde tanımlamaktadır (Mudde,

2004: 543). Bu bağlamda popülizm bu iki düşman grup arasındaki ilişkiyle alakalıdır (Laclau, 2005).

Popülizmi bir ideoloji olarak kabul eden Albertazzi ve McDonnell'in kavrama ilişkin tanımları “erdemli ve homojen insanları (halkı), genel egemenliğinden, doğrularından, değerlerinden, kimliklerinden yoksun bırakan veya bırakacak olan elitler ve “tehlikeli ötekilerle” karşı karşıya getiren ideoloji” şeklindedir (Albertazzi ve McDonnell, 2008: 3). Popülizmi zayıf-merkezli bir ideoloji olarak kabul edenler, onun ortaya çıktığı zamana ve yere göre değişkenlik göstermesinin ve bu bağlamda farklı popülizm tanımlarının oluşmasının nedenini kavramın doğası gereği diğer ideolojilerle birleşip karışmaya eğilimli olmasıyla açıklamaktadır (Mudde, 2004; Canovan, 1999). Mudde'a göre başka ideolojilerle rahatça karışan popülizmin bu bağlamda farklı kullanımlara açık oluşu popülist olmayan söylemlerin de popülizm ile karıştırılmasına neden olmaktadır (Mudde, 2004).

Popülizmi “zayıf-merkezli ideoloji” olarak tanımlayan akademisyenlere göre popülizmin sadece yerleşik düzenin halka hitap yoluyla eleştirilmesi olarak kabul edilmesi diğer ideolojilerle karıştırılmasına yol açabilmektedir. Örneğin sosyalistler de halka hitap ederek yerleşik düzeni eleştirmektedirler. Mudde (2004: 547) bu noktada, sosyalizm ile popülizm arasındaki farkı şöyle anlatmaktadır:

Popülistler halkın kendisini değil siyasal sistemdeki statüsünü değiştirmek istemektedirler. Popülistler “ezilmiş halkın” adına konuştuklarını iddia ederler ve onların bu durumun farkına varmalarını ve bu doğrultuda mevcut “kötü” durumdan kurtulmalarını amaçlamaktadırlar. Ancak, halkın değerlerini veya yaşam biçimini değiştirmeyi amaçlamamaktadırlar. Bu durum sosyalistlerle popülistler arasındaki temel farktır. Sosyalistler işçileri tekrar eğiterek, “yanlış bilinçlerinden” onları kurtarmayı amaçlamaktadırlar. Diğer yandan popülistler için ise, sıklıkla atıfta buldukları halkın bilinci ortak özelliktir ve politikalarının temelini oluşturmaktadır.

Bununla birlikte her ideoloji kendi konseptini oluşturmaktadır. Örneğin liberallerin temel endişeleri serbest piyasa ve sermaye gibi konular olup bunlar hakkında söylem ve politikalar geliştirmektedirler. Popülistler ise “sessiz çoğunluk” adına konuştuklarını ifade ederek, yozlaşmış ve kaba elitlerden, bu elitlerin “sessiz halkın” çıkarlarını nasıl göz ardı ettiğinden bahsetmektedirler. Bu noktada, Pauwels (2011)'a göre muhatabını “halk” olarak seçen ve kendilerinin de o gruptan olduğunu ileri süren popülistlerin “halkın” dilini kullanmaları doğaldır.

Mudde (2004), günümüz popülist aktörlerinin her zaman popülist bir söylem kullanmadığına vurgu yapmaktadır. Ona göre popülist sayılamayacak liberal demokrasilerin plüralist söylemleri sıklıkla popülist söylem ile karıştırılmaktadır. Mudde (2004)'a göre popülizm batı demokrasilerinde “zeitgeist” (genel durum) halini almış ve diğer partiler tarafından da kullanılabilir hale gelmiştir. Başka bir deyişle popülist söylem artık yaygınlaşarak tüm partiler tarafından kullanılan bir hal almıştır. Popülizmin “zeitgeist” hale gelmesini akademisyenler farklı gerekçelerle

açıklama yoluna gitmişlerdir. Bazıları bu durumu politikanın kişileştirilmesi, bazıları demokrasinin kullanımının artmasıyla bazıları ise azınlıklara karşı daha az tolerans gösteriliyor oluşuyla açıklamaktadır (Pauwels, 2011).

Pauwels (2011)'e göre, yapılan popülizm tanımlarının birbirinden çok farklı olduğu algısı gerçeği yansıtmamaktadır. Örneğin, popülizmin zayıf-merkezli ideoloji olarak kabul edilmesi onun “siyasi iletişim stili” olma özelliği ile çelişmemektedir. Mudde (2004), popülizmi “özel bir organizasyon tipi” veya “özel bir politik stil” olarak tanımlamanın yanlış olmasını kendi tanımıyla çelişiyor olma durumundan daha kapsamlı bir nedene bağlamaktadır. Ona göre buradaki yanlışlığın sebebi, “özel bir organizasyon tipi” veya “özel bir politik stil” şeklindeki tanımlamanın popülizmi tanımlamada yetersiz kalmasıdır. Mudde (2004)'a göre bunlar sadece popülizmin birer bileşenidir; tanımı yapmayı kolaylaştırır, ancak tek başlarına tanımı gerçekleştirmekte yetersizdirler.

Popülizmin üçüncü tanımı olarak benimsenen “siyasi iletişim stili” olarak kavramı tanımlayanlar ise, popülizmin siyasetçilerin kullandığı basit, direkt dil olduğunu savunmaktadırlar (Canovan, 1999; Jagers ve Walgrave, 2007; Rooduijn, 2009a, 2009b). Bu bağlamda popülizm, bir ideoloji olmaktan çok bir stil olarak görülmektedir (Canovan, 1981; Knight, 1998; De La Torre 2000; Laclau, 2005). Bununla beraber Canovan popülizmi şöyle tanımlamaktadır: “rejimin yerleşik yapılarına, dominant fikir ve değerlerine karşı halka hitap”. Canovan'a göre popülist hitap sıradan vatandaşa yönelik olması bakımından demokratiktir (Canovan, 1999: 2). “Güvenilmez politikacılardan ve bürokratik jargondan” yararlanan popülistler, kendilerinin sade ve doğrudan hitap şekliyle övünmektedirler. Mevcut sistemin ana siyasi aktörlerinin popülist taktikleri kullanmasıyla suçlandığı durumlarda, bu duruma en önemli kanıt olarak siyasi iletişimlerini bu doğrultuda, sade ve doğrudan bir dil ile kurmaları gösterilmektedir (Canovan, 1999: 5). Ancak Canovan'a göre bir siyasetçinin popülist sayılabilmesi için kullanılan dilin sade ve doğrudan olması yeterli değildir. Bunlara ek olarak bir siyasetçinin “siyasi bir analiz ve buna basit ve direkt çözüm önermesi” gerekmektedir (Canovan, 1999: 6). Bununla beraber Canovan (1981) popülizmi diğer sistem eleştirisi yapan ideolojilerden ayıran özelliğinin anti-elit söylemlerle bu eleştiriye gerçekleştirmesi olduğunu vurgulamıştır.

Canovan'ın düşüncelerinden yola çıkarak Jagers ve Walgrave popülizmi “halkla özdeşleşmiş ve halka hitap eden ve onlar adına konuştuğunu iddia eden bir iletişim biçimi (...) daha da önemlisi, popülizm sıradan insanlara olan yakınlık gösterisi” olarak tanımlamaktadırlar (Jagers ve Walgrave, 2007: 322). Canovan, Albertazzi ve McDonnell'in tanımladığı gibi Jagers ve Walgrave de popülizmin genelde “demagoji” ve “geniş kapsamlı politika” olarak tanımlandığına vurgu yapmaktadırlar (Köroğlu, 2016: 15). Bu “geniş kapsamlı politika” konsepti sayesinde popülizm hem sağ siyasetçiler hem de sol siyasetçiler tarafından kullanılabilir. Mudde (2004) popülizmin hem sağ hem sol partiler tarafından kullanılabilir oluşunu zayıf-merkezli ideoloji olmasıyla açıklamaktadır. Ona göre popülizmin “zayıf-merkezli” ideoloji olması ortaya çıktığı

yerde sol veya sağ ideolojilerle birleştirilmesine olanak sağlamaktadır. Genelde sağ partiler tarafından kullanılan popülizmin sol partilerin tarafından da kullanıldığına örnekler vardır.

Bazı akademisyenler popülist söylem ile sağ ideoloji arasında doğal bir bağ olduğunu ileri sürmektedirler. Heinisch (2003: 93) bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Bu akademisyenler sağ ideoloji ile popülizm arasında, ikincisinin toplumun belirli bir sınıfını dışlayıcı bireysel mesajlar vermesi nedeniyle, doğal bir bağ olduğunu ileri sürmektedir. Bu “dışlanan” sınıf özel imtiyazlara sahip elitler, özel ihtiyaçlara sahip belirli bir grup veya sosyal ve ekonomik dezavantajlara sahip grup (ırk, azınlık veya cinsiyet temelli) olabilir. Daha geniş kapsamlı bir genelleme yapacak olursak, popülizm direkt olarak sol ideolojiyle bağlantılı olan evrensel ve insancıl geleneğe karşıdır ve böylece solidarizmin tüm zorunlu formlarına karşı çıkma eğilimindedir.

Popülizm gibi “muğlak” bir kavrama açıklık getirmek isteyen akademisyenler bu amaca ulaşmak için kavramın temel bileşenlerini açıklama yöntemini kullanmışlardır. Bu bağlamda, yapılan tüm popülizm tanımlarında ortak iki unsur ön plana çıkmaktadır: “halk” ve “elitler”. Popülizmle ilgili çalışmaların çoğu önce “halk” daha sonra “elitler” bileşenini açıklama yoluna gitmiştir. Taggart (2003)’a göre popülizmin tam olarak anlaşılması “halk” kavramının anlaşılmasına bağlıdır. Benzer düşünceyi taşıyan Mudde popülizmin temel elementinin “halk” olduğunu savunmaktadır. Bununla beraber, popülizm kavramını muğlak olarak tanımlamayan Mudde (2004) “muğlak” sıfatını popülizm için değil, “halk” kavramı için kullanmaktadır. “Halk” kavramının kabul edilen muğlaklığı karşısında, popülist aktörler tarafından “halk”ın dışmanı olarak gösterdikleri “elitler” daha belirgin çizgiler taşımaktadır.

Popülistlere göre toplum siyah ve beyaz gibi keskin çizgilerle ayrılan ve birbirine hiçbir şekilde karışmayan “iyiler” ve “kötüler” şeklinde iki gruptan oluşmaktadır. Rooduijn (2013: 5) popülistlerin bu iki gruba bakış açılarını “İyi taraf milli irade anlamına gelirken kötü taraf elitlerle özdeşleştirilmiştir” şeklinde ifade etmektedir. Bu bağlamda popülistler söylem ve politikalarını meşrulaştırmak adına halkın bu “iyi” kesimiyle kendilerini özdeşleştirmekte ve “kötü” kesimi ötekileştirerek eylemlerini “halk”ın refah ve düzenini sağlamak adına yaptıklarını ileri sürmektedirler.

“Halk” popülist aktörlere göre toplumun ortak değer, kültür ve çıkar paylaşan monolitik, iyi insanlardan oluşan homojen kesimidir. Albertazzi ve McDonnell halkı şöyle tanımlamaktadırlar: “Halk insanların kendilerini “güvende” ve “rahat” hissettikleri, doğal bir güvenin olduğu topluluktur” (Albertazzi ve McDonnell, 2008: 5). Popülistler “halk”ı genellikle “sessiz çoğunluk” olarak tanımlamaktadırlar. Buna göre, bu sessiz çoğunluk vergilerini ödeyen, yasalara saygılı, ülkenin ekonomik kalkınmasına faydası olan ama siyasette “yozlaşmış elitler” yüzünden etkisiz hale getirilen insanlardır (Pauwels, 2011).

“Elitler” ise toplumun halkla aynı çıkarları taşımayan grubudur. Ancak, toplumun bu kesimi “halk” ile sadece aynı çıkarları taşımamakla kalmaz, bunlar aynı zamanda “kötüdürler”. Popülistler tarafından dışlanan bu “elit” grup, popülizmin ortaya çıktığı yere göre değişiklik göstererek siyasi, ekonomik, akademik dünyadaki veya medyadaki elitlerden oluşabilir. “Halk”tan dışlanan bu grup kendi içinde homojenlik göstermektedir. Bu grup uzlaşmaz, yozlaşmış ve “sıradan insan” ile aynı değerleri taşımayan insanlardan oluşmaktadır (Pauwels, 2011). Popülist aktörlere göre bu elitler halka karşı örgütlenmişlerdir ve bu yüzden halkın elitlerle ortak bir paydada buluşması imkansızdır (Pauwels, 2011).

Pauwels (2011) ve Lloyd (2003) gibi bazı akademisyenler “elitler” olarak toplumdan dışlanan grubun içinde göçmenleri de sayarken Albertazzi ve McDonnell (2008) “elitler ve tehlikeli ötekiler” ayrımını yapmaktadır. Elitler olarak toplumdan dışlanan grup genelde toplumla dinsel veya etnik kimliği paylaşan ancak yüksek eğitilmiş, kendi dünyalarında yaşayan, halkla ortak çıkarları olmadığı gibi toplumun saflığını da bozan kesim olarak tasvir edilmektedir. “Tehlikeli ötekiler” ise genelde göçmenleri kapsamaktadır. Batı Avrupa’da 1970 sonrası ortaya çıkan yeni-sağ popülizminin toplumdan ötekileştirdiği kısım “tehlikeli ötekiler”dir ve genel olarak göçmenleri kapsamaktadır. Popülistler söylemlerde göçmenlerin yerli kültüre karşı sosyal ve ekonomik tehlike arz ettikleri sıklıkla öne sürmektedirler.

Her ne kadar, popülizmin kimi “düşman” olarak gördüğü hakkında akademisyenler arasında fikir birliğine ulaşılmış olsa da, “halk”ın hangi grubu kastettiği konusunda görüş ayrılıkları vardır. Bu bakımdan “halk” kavramı belirsizlik içermektedir. Bu konudaki görüşleri iki ana başlıkta toplamak mümkündür. Birinci gruba göre, “halk” popülist lider ve partilerin kullandığı söylemsel bir araçtan fazlası değildir. Gerçek bir grubu kastetmemektedir. İkinci gruba göre ise “halk” kavramı toplumun içindeki sınıf ayrılıklarını ortaya koymaktadır. Buna göre popülistler halk içinde var olan belirli bir gruptan bahsetmektedirler.

Yukarıda ifade edilen birinci grup düşüncüyü paylaşan akademisyenlerden biri Reinhard Heinisch’dir. Heinisch (2010: 92)’e göre “halk” toplumun belirli bir kesiminden bahsetmemektedir. Ona göre, “halk” terimi bilerek muğlak bırakılmıştır. Böylece popülistler farklı seçmen kitlelerinin kendilerini popülist parti ile özdeşleştirebilmelerine olanak sağlamaktadırlar. Örneğin aziz vatandaşlar, üretken gençler, çalışkan işçiler gibi farklı seçmen gruplarına yönelik söylem geliştirebilmektedirler.

Taggart (2000) ise “halk” kavramına alternatif olarak “the heartland” (toplumun merkezi) terimini sunmaktadır. Taggart (2000)’a göre, popülist aktörlerin söylemlerinde vurguladıkları özelliklere sahip toplumun belirli bir kesimi yoktur bu yüzden “halk” kavramı iddia edildiği gibi toplumun tümünü veya belli bir kesimini kapsamamaktadır. Taggart’a göre “the heartland” popülistlerin hayal gücünde var olan erdemli ve bölünmez bir popülasyonun yaşadığı bir yerdir

(Taggart, 2000). Taggart'ın "the heartland" kavramı yukarıda bahsedilen birinci grubun düşüncesiyle paraleldir. Buna göre, "halk" kavramı bütün halkı kapsamamakta ve söylemsel bir araç olarak kullanılan "hayali bir toplum" u ifade etmektedir. Taggart "halk" kavramına alternatif olarak getirdiği "the heartland" tanımında popülistlerin "halk" olarak bahsettikleri grubun çok özel, ahlaklı ve erdemli bir toplum olduğunu bu yüzden gerçek olmaktan ziyade bir mit olabileceğini vurgulamaktadır. Ancak Taggart "halk" kavramının ana sorunu olarak görülen "belirsizliğine" açıklık getirmemiştir. Bu belirsizliğin neden olduğu durumu Mudde (2004: 546) şöyle dile getirmektedir: "Kavramın belirsizliği, aynı ülkede bile kavramı kullanan popülistten popüliste değişkenlik içermesine neden olmaktadır". Diğer bir deyişle, her popülist söylem kullanıldığı yere göre değişkenlik göstererek kendi "halk"ını yaratmakta ve bu durum halk kavramının belirsizliğine neden olmaktadır.

Bununla beraber, popülistlerin ortaya çıktığı topluma göre değişkenlik gösteren "halk" kavramının genel özelliği popülistlerin bu grupta kendilerini özdeşleştirmiş olmalarıdır. Popülist aktörler kendilerini "halk"tan görmektedirler. Onlara göre erdemli, iyi ve homojen çıkarlardan oluşan toplumun bir kesimi olan "halk", elitler ve ötekiler tarafından bozularak artık bu özelliğini kaybetmiştir (Albertazzi ve McDonnell, 2008). Popülistler halka sahip oldukları bu iyi özellikleri hatırlatarak mevcut kötü durumun sorumlusu olarak yozlaşmış elitleri göstermektedirler. Bu düşünceye göre halkın düşmanı dışarıda değil, halkın çıkarlarını paylaşmadığı gibi bu çıkarları göz ardı eden elitlerdir.

"Halk" kavramının belirsizliğine karşı akademisyenler hangi siyasi aktörlerin popülist özellik gösterdiği, neye karşı oldukları ve ne amaçladıkları konusunda hem fikirdirler. Popülistler kendilerini gerçek demokrat olarak tanımlayarak demokrasinin halka vadettiği egemenlik anlayışını halktan aldıklarını ileri sürdükleri yozlaşmış elitlere karşı çıkmaktadırlar. (Canovan, 1999). Popülist aktörlere göre mevcut elitler tüm halkın değil sadece belirli kesimin çıkarlarını temsil etmektedir. Bu bağlamda popülistler elitler tarafından görmezden gelinen halkın "gerçek" sesi olduklarını ileri sürerek söylem ve politikalarına meşruluk sağlamaktadırlar. Her zaman milli iradeyi temsil ettiklerini öne süren popülistler halka "elitler" ve "tehlikeli ötekiler" yüzünden kaybettikleri egemenliği geri vereceklerini ve toplumu "eskiden olduğu gibi" bu "kötü" elitlerden arındırarak sistemdeki çatlakları düzelteceklerini ileri sürmektedirler.

Popülist partiler, siyasal sistemdeki partilerin ve demokrasinin milli iradenin bir yansıması olması gerekirken, mevcut durumun bu görüntüden çok uzak olduğunu ileri sürerek ana akım partilerini ve yerleşik kurumları eleştirmektedirler. Bununla beraber siyasi partiler arasında meydana gelen tartışmalarda karşı tarafın söylemlerini çürütmek için partiyi popülist olarak nitelendirdikleri görülmektedir. Albertazzi ve McDonnell (2008: 2) bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Dylan Thomas alkolik kavramı için “en az senin kadar için sevmediğin biri için söylediğin söz” ifadesini kullandığı gibi benzer şekilde siyasette ise rakip partinin suç oranını azaltma, vergileri düşürme veya kamu hizmetlerini arttırma gibi söylemleri, halkı referans göstererek yapması popülisttir. Ancak bu vaatleri parti kendisi yapıyorsa, devlet “sorunlarıyla” ilgileniyordur.

Bununla beraber Mudde (2004)’a göre, yerleşik kurumlara karşı söylem geliştiren popülistlerin bu bağlamda liberal demokrasilerde siyasi partilere karşı olmaları normaldir. Ancak popülist partiler siyasi parti kavramına karşı değillerdir. Partilerin söylem ve politikalarına karşıdır. Bu doğrultuda siyasi elitlerin halkı yozlaştırdığı, seslerine kulak vermediği, milli iradeye saygı duymadıklarını öne sürerek bu mevcut parti düzenine karşı yeni bir parti grubunun (popülist partiler) olması gerektiğini söylemektedirler.

Popülist partilerin temel iddiası, yozlaşmış elitler tarafından engellenen halk egemenliğinin popülist parti ve liderler aracılığıyla halka geri verileceğidir. Popülistlere göre, popülist bir parti liderliğinde organize olacak olan halk homojen yapıları ve erdemleri sayesinde bu “kötü” elitlere karşı zafer elde edecektir (Albertazzi ve McDonnell, 2008). Popülist siyasi aktörler kendilerinin halktan olduğunu ve bu doğrultuda hükümetleri döneminde milli iradenin aleyhine karar almayacaklarını vurgularlar. Bir başka deyişle, halktan olan popülist aktörler, çıkarları göz ardı edilen halkın sesini duyurabilmeleri için bir araç olarak gösterilmiştir. Ancak, Canovan (1999)’ın da belirttiği gibi, popülist partilerin bu tür söylemlerine rağmen genel olarak çok yüksek oy oranlarına sahip olmadıkları görülmüştür.

Popülizmin iki temel elementi olan “halk” ve “elitler/ötekiler” temelinde geliştirilen popülist söylemlerin üç ortak özelliği vardır. Jagers ve Walgrave (2007: 322) tarafından yapılan çalışma doğrultusunda bu üç özellik şöyle sıralanabilir: Birincisi, popülistler her zaman halka hitap ederler ve eylem ve politikalarını bu söylem aracılığıyla meşrulaştırmaktadırlar. İkincisi, popülizm anti-elit duygulardan beslenmektedirler. Son olarak üçüncü özellik, popülizm, dışlanan belirli bir grup haricinde, halkı farklılıkları olmayan monolitik bir grup olarak kabul etmektedir.

Bu üç özellik doğrultusunda Jagers ve Walgrave (2007) popülizmin “zayıf” ve “güçlü” konseptini oluşturmuşlardır. Buna göre, “zayıf” konsept popülist söylemin temel özelliği olan birinci unsur yani halka hitabı içermektedir. Popülizmin “güçlü” konsepti popülizmin diğer iki özelliği olan (a) anti-elit duygulardan beslenmesini ve (b) dışlanan belirli grup haricinde halkı farklılıkları olmayan monolitik bir grup olarak kabul etme özelliklerinin birinci özellik birleşmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bir açıdan popülist söylemin çerçevesini “zayıf” konsepti çizerken içini “güçlü” özellikler doldurmaktadır denilebilir. Bu bağlamda “güçlü” konsepti Jagers ve Walgrave (2007: 323) şöyle ifade etmişlerdir: “Güçlü konsept, popülizmin halka hitap etmesi düzen karşıtı fikirlere sahip oluşu ve toplumun belirli kesimlerini dışlayıcı özelliklerini kapsamıyla klasik popülizm konseptine yakın bir tanım içermektedir”.

Bir siyasi aktörün popülist söylem kullandığı iddiasında bulunabilmek için o aktörün popülist söylemin temel şartı olan “zayıf” boyutunu yani halka veya belli bir gruba yönelik hitabı sağlıyor olması gerekmektedir. Bu temel özellik olmadan popülizmden bahsedilemez. Bu bağlamda popülist aktörden söylemlerinde sıklıkla halka atıf yaparak halkta “ben sizdenim, sizin çıkarlarınızı benim çıkarlarım” algısını oluşturmayı amaçlamaktadırlar. Popülist aktörlerin halka hitap ederken sık kullandıkları kelimeler benzerlik içermektedir. Bu doğrultuda popülist bir aktör; milli irade, halk egemenliği, kardeşlerim, yoldaşlarım gibi birlik ve özdeşlik içeren kelimeler veya halk, kamuoyu, vatandaşlar, seçmenler, işçiler, çalışan kadınlar gibi toplumun bütününe veya belli bir kesimini hedef alan kelimeleri diğer siyasi aktörlere göre daha fazla kullanmaktadır. Popülist aktörün bu hitap şekli seçmen desteğini kazanabilmek için uygulanan basit bir stratejidir.

Popülizmin zayıf konsepti popülizmin diğer tüm özelliklerinden arınmış şekilde sadece “halka hitap” özelliğini sağlaması şartı ile ele alınmaktadır. Popülizmin zayıf konseptinde anti-elit söylemlerden veya sağ-sol ideoloji ile birleştirildiğinden bahsedilemez. Zayıf popülizm sadece halka yönelik bir hitap şeklidir. Jagers ve Walgrave (2007: 323) popülizmin zayıf konseptini şöyle tanımlamışlardır: “Her türlü politikacı tarafından her zaman kullanılabilen normal politik bir stildir”. Popülizmin zayıf konsepti güçlü popülizmin ön koşuludur.

Mudde popülizmin “halka hitap” özelliğinin diğer ideolojilerin söylemlerinde de görüldüğü öne sürmektedir (Mudde, 2004). Jagers ve Walgrave (2007) ise popülizmin diğer iki özeliği olan anti-elit ve dışlayıcı söylemin diğer söylemlerde görüldüğünü bu yüzden popülizmin diğer söylemlerden temel farkının “halka hitap” olduğunu iddia etmektedirler. Bununla beraber, popülizmin zayıf konseptini belirlemek analitik çalışma yapmayı sağlamaktadır.

Popülizmin güçlü konsepti zayıf konseptinin belirlediği çerçeveyi doldurup somutlaştırmaktadır. Jagers ve Walgrave (2007: 324) popülizmin güçlü konseptini şöyle tanımlamaktadırlar: “Anti-elitlik ve dışlama, bir bakıma, zayıf popülizmin boş kabuğunu doldurmada ve kavrama daha belirgin çizgiler kazandırmaktadır”. Daha önce de ifade edildiği gibi popülizmin tüm tanımları “elitler”i barındırmaktadır. Popülist aktörler elitler kavramını belirledikleri bir kesimin toplumdan ayrıştırılması, dışlanması için kullanılmaktadırlar. Bu bağlamda bir grup toplumdan dışlanırken “bizden” olan grubun homojen oluşu vurgulanmaktadır. Bununla beraber popülistler elit düşmanlığı doğrultusunda, halkın çıkarlarının bu grup tarafından dikkate alınmadığı iddiası ile düzen karşıtı (anti-elit) söylemler kullanılmaktadırlar. Bu düşünce doğrultusunda Jagers ve Walgrave popülist söylemin ikinci ve üçüncü ortak noktalarını düzen karşıtlığı ve homojenlik/dışlama olarak belirlemişlerdir. Halka hitap ön şartı ile bu iki özelliğin bir siyasi söylemde var olmasıyla popülist söylem meydana gelmektedir.

Jagers ve Walgrave düzen karşıtlığını (anti-elitliği) çoğu akademisyenin tersine temel özellik olarak kabul etmemektedirler. Popülizmi siyasi iletişim stili olarak tanımlayan Jagers ve

Walgrave'e göre popülizmin temel özelliği "halka hitap"dan başkası değildir. Düzen karşıtı söylemler popülist söylemin tamamlayıcı unsurlarıdır. Bununla beraber, Jagers ve Walgrave popülizmin ikinci bileşeni olarak belirledikleri anti-elitliği dikey boyut, üçüncü bileşen olan homojenlik/dışlama ise politik aktörlerin yatay boyutu olarak ele almaktadırlar (Jagers ve Walgrave, 2007).

Jagers ve Walgrave (2007: 324) popülist aktörlerin anti-elit söylemlerini şöyle açıklamışlardır:

Düzen karşıtı (anti-elit) söylem halk ile elitler arasındaki farkı ve yabancılığı vurgulamaktadır. Anti-elit söylemle popülistler, kendi fildişi kulelerinde yaşayan ve sadece kendi çıkarlarıyla ilgilenen elitlere karşı halkın yanında olduklarını vurgularlar. Düşman halkın dışında, toplumun normal vatandaşların "üstünde" yer alan kesimdir. Popülizm çok geniş bir siyaset anlayışına sahip olduğu için, tüm başarısızlıklar ve sorunlar siyasete yöneltilmiştir; sistemdeki sorun siyasi yetersizlik, isteksizlik ve sabotajdan kaynaklanmaktadır.

Jagers ve Walgrave'nin "yatay boyut" olarak belirledikleri konsept, popülizmin üçüncü temel bileşeni olan homojenlik/dışlamadır. Popülizmin bu üçüncü özelliği halkı homojen kategorilerden oluşan monolitik bir toplum olarak ele almaktadır. Buna göre, "halk" ortak özellikler taşıyarak aynı çıkarlara sahiptir. Ancak, toplumun belirli bir kesimi (elitler) halkın ortak özelliklerini ve çıkarlarını paylaşmamaktadır. Popülistlere göre toplumun "saflığını" bozan bu elitler ile halkın uzlaşması mümkün değildir. Söylemlerini bu doğrultuda şekillendiren popülistler halka şu mesajı vermektedirler: Halkın düşmanı, dışarda değil halkın içindedir. Böylece halkın popülistler tarafından belirlenmiş kesimi damgalanarak toplumdan dışlanmış. Dışlanan kesim toplum için bir yük ve tehdit olarak görülmektedir. Dışlanan bu gruplar, toplumda meydana gelen tüm talihsiz olaylardan sorumlu tutulmaktadır. Sonuç olarak, bu gruplar günah keçisi olarak görülmektedir ve halkın bu sorun ile başa çıkması gerekmektedir (Jagers ve Walgrave, 2007: 324).

Çalışmanın buraya kadar olan kısmında popülizmin tanımı ve tanımında kullanılan bileşenler tartışılmıştır. Bölümün bundan sonraki kısmında Avrupa'da 1900'lerin ikinci yarısından sonra ortaya çıkıp her geçen gün güçlenen ve üzerinde yapılan çalışmaların artmasına neden olan popülizmin ortaya çıkma ve yükselme nedenleri açıklanmaya çalışılacaktır. Son olarak popülizmi ölçme noktasında yapılan ampirik çalışmalara örnekler verilerek ölçme yöntemlerine değinilecektir.

1.2. Popülizm Üzerine Genel Literatür

Avrupa'da 1900'lerin ikinci yarısından sonra ortaya çıkan ve sürekli ivme kazanarak güçlenen popülist partiler artık radikal bir durum olmaktan çıkıp Avrupa siyasal sisteminin normal bir unsuru haline gelmiştir. Çoğu akademisyen tarafından yeni bir parti ailesi olarak kabul edilen popülist partilerin ortaya çıkışlarının tek bir nedeni olmadığı gibi ortaya çıktığı ülkeye göre bu

nedenlerin değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Bu farklılıklarla beraber popülist partilerin “öteki” söylemlerine yerleştirdikleri, “halk”ın refah ve düzenini bozabilecek “ötekiler” algısı üzerinden yapılan dışlayıcı söylemler, iki farklı Avrupa ülkesinin popülist partileri arasında anlaşmazlığa neden olabilmektedir. Örneğin, popülist parti olan Danimarka Halk Partisi (Danish People’s Party) yine popülist bir parti olan Avusturya Özgürlük Partisi (Austrian Freedom Party) ile görüşmeyi reddetmiştir (Lloyd, 2003). Danimarka Halk Partisi bunun sebebi olarak, Avusturya Özgürlük Partisi’nin popülist söyleminin dinamiklerinden olan Yahudi düşmanlığını göstermiştir.

Bu tür görüş ayrılıklarına rağmen, Avrupa’da ortaya çıkan popülist bir parti diğer bir Avrupa ülkesinde ortaya çıkan popülist partiden bağımsız düşünülmemelidir. Bu bağlamda Danimarka’daki popülist partileri inceleyen bir çalışmada John Lloyd, Avrupa’da bir ülkedeki popülist partinin elde ettiği seçim başarısının diğer ülkelerden bağımsız olarak incelenemeyeceğini, ve popülist partilerin Avrupa’nın tek bir ülkesinde ortaya çıkmadığını göz önünde bulundurarak tek bir ülke üzerinde yapılan araştırmadan tüm popülist partiler hakkında genel bir fikir ortaya koyamayacağını öne sürmektedir (Lloyd, 2003: 88).

1960 sonrası Avrupa’ya gerçekleşen işçi göçlerinin getirdiği sosyal, ekonomik ve siyasi sorunlar genel olarak Batı Avrupa popülist partilerinin kullandıkları argümanların temelini oluşturmaktadır. Bir bakıma bu göçler “tehlikeli ötekiler” sınıfını oluşturmuştur. Bununla beraber bazı popülist partilerde ise Yahudi düşmanlığı, ırkçı, etnik ve dini ayrımcılığı körükleyen söylemler görülmektedir. Bu noktada akademisyenler arasında fikir ayrılığı göze çarpmaktadır. Van Kessel’e göre popülist partiler toplumdaki gelen taleple kurulmuş olup böyle bir parti ailesinin ortaya çıkmasının sebebi mevcut partilerin halkın bu yöndeki talebini görememelerinden kaynaklanmaktadır. Van Kessel (2011: 71) bu düşünceleri şöyle ifade etmiştir:

Eğer mevcut partiler toplumdaki hassasiyetleri dile getiremiyorsa, seçmen bu hassasiyetleri dile getiren partiye oy verecektir. Özellikle siyasi yapılanmayı eleştiren popülist partilerin, mevcut siyasi partilerin vatandaşların taleplerine tepkisiz kaldığı durumlarda başarılı olması muhtemeldir. Popülist partiler başarı elde etmek için kendilerini mevcut partilerden daha iyi bir seçenek olarak sunmak zorundadırlar.

Mudde (2012)’a göre ise Avrupa’da popülist partiler talep doğrultusunda değil arz doğrultusunda kurulmuş olan partiler olup bu partilerin yükselişi halkın önceliklerini değiştirmiştir. Kısacası bu görüşe göre partiler gündem belirleme güçleriyle, göç, suç, yolsuzluk ve Avrupa entegrasyonu gibi konularla radikal sağın halkın sorunlarını üstlendiği algısı yaratmıştır. Aşırı sağ partilerin görüşleri yaygınlaştıkça meşruluk kazanmıştır. Avrupa’da popülist partiler halk kavramını “etnik olarak homojen” anlamına gelecek şekilde tanımlamaktadırlar (Lloyd, 2003). Bu görüş doğrultusunda popülist partiler özellikle göçmen karşıtı duyguları siyasallaştırma yoluna gitmişlerdir. Belli azınlık ve gruplara karşı geliştirdikleri söylemleri demokrasi paralelinde gerçekleştirmeleri ve toplumdaki destek alıyor olmaları ana akım partilerini kendi pozisyonlarını ve politikalarını bu yönde değiştirmek için cesaretlendirmiştir (Mudde, 2012).

Günümüzde gelinen noktada Avrupa’da göçmen karşıtı veya ırkçı, etnik ayrımcılığa dayanan söylemleri sadece popülist partilerin kullanmadığı, birçok partinin benzer bir söylem benimsediği gözlemlenmektedir. Bununla birlikte 11 Eylül saldırıları Avrupa’da yaşayan azınlıklara karşı söylemlerin güçlenmesi için zemin oluşturmuştur. Bu noktada 11 Eylül olayları, popülist partilerin Müslüman azınlıkların “halk”a uyum sağlayamadığı, toplumun düzenini bozduğu ve suç oranını arttırdığı gibi iddialarını arttırarak güçlendirmelerine zemin hazırlamıştır. Bir diğer kırılma noktası ise 2008 ekonomik krizidir. Bu noktada, 1970-1980’lerde Avrupa’ya işçi göçleri kapsamında göç eden insanların çocuklarının ülkelerine geri dönmemesi ve üçüncü kuşak göçmenlerin iyi işlere sahip olmaları Avrupalıların işsizlik sebepleri arasında gösterilmiştir. Ancak bu durumun her Avrupa ülkesi için geçerli olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Örneğin, 2008 ekonomik krizinden en çok etkilenen ülkeler arasında olan İspanya’da bu dönemde popülist partiler ön plana çıkmamıştır.

Mudde (2012) popülist partilerin Avrupa siyasal hayatında giderek güçlenmesini üç nedene bağlamaktadır. Bunlar: kitle iletişim araçlarının dönüşümü dolayısıyla siyasetin giderek magazinelleşen bir hal alması, popülist partilerin seçim başarılarının giderek artıyor oluşu ve popülist partilerin hatalarından ders çıkarıp genişliyor oluşudur (Mudde, 2012). Popülist partilerin hem Avrupa’da hem de dünyanın geri kalanında ortaya çıkış ve güçleniş nedenleriyle ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bununla birlikte, bu partilerin varlıklarını ampirik çalışmalarla açıklamaya çalışan çalışmalar da mevcuttur. Bu doğrultuda, popülist partilerin başarılarının ana akım partilerini söylemsel ve politik açıdan nasıl etkilediğiyle ilgili çalışmalar, yeni bir parti ailesi olarak görülen popülist partiler ile ana akım partiler arasındaki kurulan koalisyonların hangi koalisyon oluşturma teorileri ile açıklanabileceği, popülist liderlerin partilerinin başarılarına etkilerinin dereceleri gibi konuları ele alan çalışmalar mevcuttur. Bunlara ek olarak, bu çalışmanın da konusunu oluşturduğu gibi popülist söylemi ölçmeye yönelik yapılmış ampirik çalışmalar giderek artmaktadır. Popülist söylemi ölçmede çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Her yöntem bir diğer yöntemle göre bazı noktalarda avantajlara ve dezavantajlara sahiptir. Popülist söylemin ölçülmesiyle ilgili yapılan ampirik çalışmalar genel olarak üç farklı yöntem ile yapılmaktadır: bilgisayar kodlaması ile, insan eli ile veya metnin bütünsel olarak derecelendirilmeyle. Aşağıda popülist söylemi ölçen bu ampirik çalışmalara örnekler verilecektir.

Victor Armony (2005) bilgisayar kodlaması yöntemi ile iki Arjantin başkanının (Carlos Menem ve Raúl Alfonsín) popülist söylemlerini birden fazla konuşmalarını inceleyerek ölçme yoluna gitmiştir. Alfonsín’in konuşmaları popülist olarak görüldüğü için Menem’in konuşmaları kontrol grubunu temsil etmesi bağlamında seçilmiştir. Menem’in söylemleri Menem’in 1989 ve 1993 yılları arasında yapmış olduğu üç yüz on konuşmayla, Alfonsín’in söylemleri ise 1983 ve 1989 yılları arasında yapmış olduğu üç yüz iki konuşmayla değerlendirilmiştir. En iyi sonucun alınabilmesi için konuşmalar birçok resmi ve ampirik kriter doğrultusunda seçilmiştir. Bütün konuşmalar boyunca kullanılan bir milyondan fazla kelime ve bu kelimelerin istatistiksel analizi, iki

başkan arasındaki temel söylemsel farkları ortaya konulmasına ve bu sayede Menem'in popülist söyleminin ana noktalarına ulaşılabilmesini sağlamıştır. Çalışmada birçok farklı bilgisayar tekniği ile seçilen kelimelerin iki başkan tarafından kullanma sayıları ve oranları verilmiştir. Böylece iki konuşmacının mutlak ve karşılaştırmalı oranlarına ulaşılması amaçlanmıştır.

Jagers ve Walgrave (2007) popülizmi politikacılar tarafından kullanılan özel bir iletişim stili olarak tanımlayarak kavramın “zayıf” ve “güçlü” konseptini somutlaştırıp ölçülebilir hale getirmişlerdir. Popülizmin “zayıf” ve “güçlü” konsepti üzerinden bir kodlama şeması oluşturmuşlardır. Zayıf konsepti “halka hitap”tan oluşmakta olup “güçlü” popülizm için ön koşuldur. “Güçlü” konsept ise düzen-karşıtı (devlet karşıtı, politika karşıtı ve medya karşıtı) söylemlerden oluşmaktadır. Oluşturulan bu kodlama şeması ile Belçika'nın altı siyasi partisinin seçilen bir televizyon kanalındaki içerikleri partiler tarafından belirlenen onar dakikalık yirmi politik parti yayınları değerlendirilmiştir. Yayınlar rastgele seçilmiş olmakla birlikte seçim zamanları yapılan yayınlar incelenmemiştir. Zaman aralığı olarak 1999-2001 yılları seçilirken bu yıllar arası yapılan Ekim 1999 ve Ekim 2000 seçim dönemlerine ait yayınlar alınmamıştır. Bununla beraber Jagers ve Walgrave kodlama yöntemini bilgisayar yoluyla değil insan eliyle yapmışlardır. Bunun nedeni olarak popülist olarak atfedilen kelimenin anlamının kullanıldığı cümleye göre değişkenlik gösterebilmesi nedeniyle bilgisayar yoluyla yapılan kodlamanın gerçek popülizm oranını yansıtmayacağı düşüncesidir. Bu yöntem ile Belçika'da seçilen altı parti arasında hangi partilerin popülist söylemi kullandığı ve kullanan partiler arasında popülist söylemin yoğunluğu bakımından bir derecelendirme elde edilmiştir.

Popülizmi ölçen diğer bir çalışma Hawkins (2009) tarafından yapılmıştır. Hawkins, popülist söylemi mevcut politik başkanların ve birkaç tarihsel başkanın yaptıkları konuşmaları bütünsel olarak derecelendirerek ölçme yoluna gitmiştir. Bütünsel inceleme, insan kodlaması veya bilgisayar ile kodlamadan farklı olarak okuyucuları kelime kelime ya da cümle cümle kodlama yerine bütün metnin puanlanmasıyla elde edilmektedir. Hawkins bu yöntemi seçmesinin nedeni olarak popülizmi kelime olarak bakamayacağımızı konuşmanın bütününde kullanılan tonun ve kullanılan dilin popülizmi göstermede daha belirleyici olmasıyla açıklamıştır. Seçilen metinlerin puanlanması şöyle yapılmıştır: sıfır puan popülist olmayan veya plüralist söylemler içeren konuşmalar, bir puan içinde popülist söylemlerde barındıran karışık konuşmalar ve üç puan popülist olan konuşmalar için kullanılmıştır. Bu yöntem doğrultusunda kırk farklı başkanın iki yüzden fazla konuşması incelemeye tabi tutulmuştur. Konuşma metinleri ulaşılabilirliği kolay olan metin olmak üzere dört farklı türden konuşma seçilmiştir. Seçilen konuşmalar her türden birer tane olacak şekilde seçim kampanyalarını, açılış konuşmalarını, uluslararası konuşmaları ve bir “ünlü” konuşmayı kapsamaktadır. Bu dört türün seçilmesinin amacı ünlü konuşmanın ve seçim kampanyası konuşmasının diğer iki türe göre daha fazla popülist özellik gösterip göstermediğini incelemektir. Konuşmalar seçilirken dikkat edilen nokta, seçilen konuşmaların konuşmacının internet sitesinde bulunması ve konuşma metninin uzunluğunun bin kelimedenden az ve üç bin kelimedenden uzun

olmaması olmuştur. Belirlenen bu yöntem ile öncelikle Latin Amerika'nın mevcut on dokuz başkanının ve beş tarihsel başkanının konuşmaları incelenmiştir. Daha sonra karşılaştırmalı bir çalışmaya ulaşmak için Latin Amerika dışında on beş farklı ülkenin başkanlarının konuşmaları aynı şekilde ancak kendi dillerinde incelenmiştir. Hawkins popülizmin bu yöntem doğrultusunda ölçmenin diğer iki yönteme kıyasla daha sağlıklı sonuçlar verdiğini savunmaktadır.

Popülizmi ölçen bir diğer çalışma Roodujin (2009a, 2009b) tarafından yapılmıştır. Popülizmi karşılaştırmalı olarak ölçmeye çalışan Roodujin, bu amaç doğrultusunda genelleştirme ve özelleştirme yapabilmek için çifte somutlaştırma stratejisi benimsemiştir. Data olarak parti manifestolarını kullanmıştır. Roodujin her parti manifestosunu üç boyutta değerlendirmiştir. Bunlar: halkın homojenliği, dışlama ve anti-elitlik olarak belirlenmiştir. Bu yöntem ve amaç doğrultusunda Roodujin farklı ülkelerden popülist olarak atfedilen partileri incelemiştir. Bu bağlamda genel algı olarak popülist olarak atfedilen partilerin kendi analiz yöntemine göre de popülist olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceğini incelemiştir.

Pauwels (2011) yaptığı ampirik çalışma ile popülizm derecesini alternatif bir biçimde ölçme yöntemi sunmaktadır. Sayısal metin analizi yöntemi ile Pauwels popülist kabul edilen iki Belçika siyasi partisinin bu yöntem ile de popülist çıkıp çıkmayacağını test etmektedir. Pauwels'e göre sayısal metin analizi yöntemi ile popülizmin ölçülmesinin diğer yöntemlere göre avantajı daha fazladır. İnsan eliyle değil bilgisayar kodlaması ile gerçekleştiriliyor olması daha geniş bir alanda aynı anda daha kıstada uygulanmasını sağlamaktadır. Popülizmi bir stil olarak değil zayıf-merkezli ideoloji olarak kabul eden Pauwels konuşmaları birer data kabul etmektedir. Bu doğrultuda bir kodlama tablosu oluşturma yoluna giden Pauwels tabloyu oluştururken sözlük tabanlı yaklaşımı kullanmıştır. Popülizmi açıkça çağrıştıran kelimeler belirli kategoriler altında belirlenmiştir. Bununla birlikte popülizmi zayıf-ideoloji olarak kabul eden Pauwels "güçlü" konsept haline gelirken birleştiği ideoloji için de sözlükte kelimelere yer vermiş, yani sözlüğü diğer ideolojiyi çağrıştıran kelimeler doğrultusunda genişletmiştir. Belirlenen sözlük doğrultusunda kodlama tablosu oluşturulmuş ve insan eliyle değil bilgisayar yoluyla incelenecek olmasından dolayı data olarak sadece parti manifestoları değil partilerin 2007-2009 yılları arasında iç ve uluslararası kaynakları kullanılmıştır. Yoshikoder adlı bir yazılım programı aracılığıyla oluşturulan sözlüğün kaç farklı parti dokümanında kullanıldığını ölçmüştür.

Verilen örneklerden görüldüğü gibi popülist söylem genel olarak üç farklı şekilde ölçülmüştür: bilgisayar kodlaması, metnin bütünsel olarak değerlendirilmesi ve el ile kodlanması. Her üç yönteminde avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Hawkins (2009)'in yaptığı gibi metnin bütünsel olarak değerlendirilmesi popülizmin ne yoğunlukta kullanıldığı hakkında bilgi vermemekte, bir derecelendirme gerçekleştirilmemektedir. Bununla beraber popülist söylemin bilgisayar kodlanması ile ölçülmesi (Armony, 2005; Roodujin 2009a, 2009b; Pauwels 2011) el ile kodlamayla ölçülmesinden daha büyük sapmalara neden olmaktadır. Bu sapmaların nedeni

şüphesiz popülizmi işaret eden kelimelerin (vatandaş, halk, kardeş gibi) kullanılan yazılım programı ile cümlede kullanıldığı anlama bakılmaksızın doğrudan kodlanmasıdır. Bu durum popülist anlamda kullanılmayan bu seçilmiş kelimelerin de popülizmin göstergisi olarak kodlanmasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra bilgisayar ile kodlama yöntemi diğer iki yönteme göre daha kısa bir sürede gerçekleşmektedir. El ile kodlama metodunun kullanıldığı çalışmalarda (Jagers ve Walgrave, 2007) hata payı daha düşüktür. Ancak bu yöntemin dezavantajı kodlamanın çok uzun sürmesi nedeniyle geniş çaplı bir veri üzerinde uygulanamıyor oluşudur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. 2002 YILINA KADAR OLAN DÖNEMDE TÜRKİYE'DE POPÜLİZM

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de popülist söylemin boyutlarını anlama noktasında cumhuriyetin kuruluşundan günümüz iktidarı olan AKP dönemine kadar olan süreç incelenmiştir. Bu doğrultuda bölüm üç ana alt başlığa ayrılmıştır. Belirlenen alt başlıklar Türk siyasal hayatının iktidarda olan partilerinin genel seyri doğrultusunda değil, siyasal hayatta İslami popülist politikalar ve söylemlerde kırılma noktası teşkil edebilecek dönemlere göre belirlenmiştir. Buna göre tek parti dönemi İslam'ın siyasal söylemden çıkarılmaya çalışıldığı dönem olarak, Demokrat Parti ve Adalet Partisi dönemleri ise Türkiye'de İslami popülist söylemin yerleşmeye başladığı dönem olarak ele alınmaktadır. Milli Görüş partilerinin kurulmasıyla beraber ise İslam'ın Türk siyasal hayatında son derece yoğun olarak yerini aldığı söylenebilir. Kurucu üyelerinin Milli Görüş geleneğinden gelen AKP'nin popülist söyleminin anlaşılması adına bu bölüm özel önem teşkil etmektedir.

2.1. Tek Parti Dönemi Popülizm Anlayışı

Birinci Dünya Savaşı sonrası, devletlerin temel amacı yıkılan imparatorlukların yerine yeni devlet kurabilme, savaş dolayısıyla parçalanmış olan halkı, bir "millet" olma bilinci etrafında bir araya getirebilmek olmuştur. Bu durum savaştan yeni çıkmış olan devletlerin 1920'li yıllar boyunca temel amacını oluşturmuştur. Bu bağlamda liderler, savaş döneminin askeri mücadelelerinden sonra popülist söylemden yararlanarak halka bir millet olma bilinci vermeye çalışarak yeni oluşumlar kurmayı amaçlamışlardır (Eraslan, 2003: 271).

Dünyadaki bu gelişmelere paralel olarak Türkiye'de Atatürk, 19. yüzyılda başlamış olan yenileşme hareketlerine Kurtuluş Savaşı sonrası yeni bir boyut kazandırarak bütünlük oluşturmaya çalışmıştır. Toprak (2013: 420)'ın sözleriyle savaş sonrası Türkiye'de halk "sınıfsız, karışık kitle" görüntüsü vermektedir. Bu bağlamda, karışık bir kitle görüntüsü veren halkı bir araya getirmek ve bir ulus devlet kurabilmek için bu dönemde yeni ideolojiler benimsenmiş ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda köklü değişimler yapılmaya çalışılmıştır. Atatürk inkılapları olarak bilinen bu yeniliklerin temelini popülizm oluşturmuştur (Eraslan, 2003: 277).

Atatürk, siyasal ve toplumsal alanda yapmak istediği değişiklikleri popülist söylemle destekleyerek, yenilikleri halka mal etmeye böylece reformların kalıcı olmasını sağlamayı

amaçlamıştır. Bu noktada, popülist söylem yoluyla halka mal edilmek istenen yeniliklerle eski rejimden tamamen kopma amaçlanmıştır. Edinilmiş popülist söylem ile kurulmakta olan yeni devletin anahtarının halkta, Türk insanında olduğu güveni verilmek amaçlanmıştır (Eraslan, 2003: 279). Kılıçbay'a göre Atatürk inkılaplarının büyüklüğü burada; yani yenileşme, batılılaşma hareketine bir taban vermeye çalışmasıdır. Kılıçbay (1997: 209) bu durumu "Atatürk halk oluşturmaya çalışmıştır, olmayan halkı" sözleriyle ifade etmiştir.

Atatürk yeni kurulan devletin daha güçlü hale gelmesi için halkın hükümet etrafında birleşmesi gerektiğini savunmuştur (Ahmed, 2008: 55). Atatürk'e göre devlet olabilmenin temelinde halk ve devletin birlikte hareket etmesi yatmaktadır. Bu düşüncesi doğrultusunda Atatürk, popülist söylem ile devlet ile halk arasında işbirliği sağlamayı amaçlamıştır. 1923-1930 yılları arası dönemde popülist söylem bu amaç doğrultusunda, "halkı meşruiyeti kullanmaya alıştırma" şeklinde kullanılarak devlet ile halk arasında bağ kurmaya çalışılmıştır (Eraslan, 2003: 285). Ancak başarı elde edilememiş ve bu durum 1930 sonrası popülist söylemin içeriğinin değişmesine neden olmuştur. Eraslan (2003: 279)'a göre bu değişimin nedeni Osmanlı hiyerarşik yapısına alışık olan bürokratik elitlerin Atatürk'ün yapmak istediği değişiklikleri özümseyememeleridir. Kılıçbay (1997: 209)'a göre ise, bu durumun nedeni Atatürk ilke ve inkılaplarının Batı'da olduğu gibi bir Rönesans temeline dayanmıyor oluşu dolayısıyla halkın devletle birlikte hareket etme fikrini ve diğer yenilikleri benimseyememeleridir. Bu durum popülist söylem ve politikaların 1930 sonrası dönemde "halk için halka rağmen" anlayışıyla gerçekleşmesine neden olmuştur. Bununla birlikte tek parti dönemi popülizm anlayışı Türk devletinin temelini oluşturarak 1950 sonrası popülizm anlayışına kaynaklık etmiştir.

Atatürk'e göre, popülizmin içeriği zamanla değişiklik gösterir ki farklı yıllarda yapmış olduğu farklı popülizm tanımları bu durumu destekler niteliktedir. Atatürk 13 Eylül 1920 tarihinde yapmış olduğu bir konuşmada popülizmi "bürokrasi ile halkı yakınlaştırmaya yönelik bir doktrin" olarak tanımlarken Eylül 1921'de hükümeti "halkın hükümeti" olarak tanımlayarak kavrama sosyalist bir boyut kazandırdığı görülmektedir (Kazancıgil, 1997: 198). Atatürk'e göre popülizmde esas olan devleti yönetenler ile halk arasında uyum sağlanabilmesidir. Bu dönemin devlet anlayışına göre cumhuriyet, popülizmin doğal bir sonucudur (Eraslan, 2003: 144). Bu düşünce doğrultusunda tek parti döneminin iktidarı olan CHP, toplumda olası sınıf ayrımını kabul etmeyerek "halk" kelimesini bütün ulusu kapsayacak şekilde kullanmış ve Türk kimliği taşıyan herkesin eşit derecede kanunlarla belirlenen hak ve özgürlüklerden yararlanma hakkı olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda Atatürk, Aralık 1922'de yaptığı bir konuşmada Türk toplumunun birbirinden farklı çıkarları olan farklı sosyal sınıflara sahip olmadığını, mevcut sosyal sınıfların ise toplumun vazgeçilmez unsurları olduğunu ve hepsinin Halk Partisi tarafından temsil edildiğini belirtmiştir (Aytemur, 2007: 50).

Atatürk 7 Şubat 1923 tarihinde Balıkesir Paşa Cami’de yaptığı konuşmada popülizmi “solidarist” biçimde kullanarak sınıfsız bir toplumun partinin önceliği olduğunu ve Türk toplumunun kalkınmasının işbölümü yoluyla herkese fayda sağlayacak şekilde olması gerektiğini söylemiştir (Kazancıgil, 1997: 81). 17 Şubat 1923’te İzmir’de toplanan iktisat kongresinde, ekonomide başarı sağlanamadığı sürece askeri ve siyasi zaferin anlamsız olduğunu belirtilerek milli burjuva oluşturmaya yönelik çabaların artırılması öngörülmüştür. Bu bağlamda, Atatürk sadece belirli bir sınıfın kalkınmasının değil bütün halkın kalkınmasının sağlanması gerektiğini belirterek popülizm temelinde kurulacak olarak olan CHP’nin bu doğrultuda hareket ederek halkın bütün kesimini kucaklayacağını vurgulamıştır (Eraslan, 2003: 132). Devletin tek egemen unsurunun halk olduğu kabul edilen kongrede Atatürk, toplumsal sınıfı ve dolayısıyla sınıf çatışmasını reddetmiştir. Ona göre mevcut durum içerisinde sınıflar çıkar çatışmasına girecek kadar belirgin değildir.

1931 yılında yapmış olduğu bir konuşma ile Atatürk, mevcut rejimin temel ilkelerinden birinin toplumu farklı sınıflardan oluşmuş bir bütün olarak değil, işbölümü bakımından farklı meslek gruplarından oluşmuş bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Konuşmasının devamında Atatürk, Türk toplumunu oluşturan başlıca çalışma gruplarının çiftçiler, işçiler, serbest meslek sahipleri, sanayiciler, tüccarlar ve devlet memurları olduğunu dile getirmiştir. Ona göre her çalışma grubu toplumun refahı için vazgeçilmez bir parçadır (Aytemur, 2007: 53). Atatürk CHP’nin bu prensip ile hedeflediği amacın, sınıf çatışması yerine toplumsal düzen ve dayanışma elde etmek ve bu çalışma gruplarının, birbirlerini etkilemeyecek şekilde, çıkarları arasında bir uyum sağlamak olduğunu belirtmiştir (Aytemur, 2007: 53).

1923-1931 arası dönemde güçlü bir devlet oluşturabilme amacı doğrultusunda uygulanan toplumsal ve siyasal hayatın yenileştirilme politikaları devletin halkı memnun edebilecek ekonomik bir fayda sağlayamamasına neden olmuştur (Ahmed, 2008: 61). Ekonomik kalkınmanın istenilen seviyeye gelmemesinin yanı sıra toplumda düzen ve istikrar oluşturma çabaları da istenilen düzeyde sonuç vermemiştir. Bu tablo karşısında devlet, ekonomik olumsuzlukların aşılması ve reform hareketlerinin başarıya ulaşması için gerekli olan Osmanlı toplumsal yapısından kopuşun sağlanabilmesi için politikalarını bir ideoloji altında toplayarak resmileştirme yoluna gitmiştir. Bu bağlamda parti, 1931 Kongresi’nde politikalarını Kemalizm adı altında toplanarak Kemalizmin altı temel ve değişmez ilkesi kabul edilmiştir. Bunlar: cumhuriyetçilik, milliyetçilik, popülizm, devletçilik, laiklik ve inkılapçılıktır. Bu ilkeler daha sonra CHP’nin altı oku halini alarak partinin sembolü olarak kullanılmıştır.

Popülizm ilkesi “devletin vatandaşa ve vatandaşın devlete karşılıklı vazifelerinin hakkiyle ifasını tanzim” ve “kanunların önünde mutlak bir cemiyete imtiyaz tanımayan fertleri halktan ve popülist kabul ettikleri” şeklinde açıklanarak parti programına alınmıştır (Eraslan, 2003: 145). Bu bağlamda parti programına alınan popülizmin kapsamı, Atatürk’ün güçlü bir devletin halkın hükümet etrafında birleşmesi ile oluşacağı görüşü ile şekillendirilmiştir. Bununla beraber Ahmed’e

göre popülizm ilkesi ülkede olası bir sınıf çatışmasını etkisizleştirmiş böylece rejimin amaçladığı burjuva sınıfı oluşturma amacına hizmet etmiştir (Ahmed, 2008: 63).

Özellikle ikinci Dünya Savaşının etkisiyle ülkenin büyük bir bölümünün yoksullukla karşı karşıya kalması ve artan gelir dağılımı eşitsizlikleri halkta memnuniyetsizliğe yol açmış ve bu durum iktidar aleyhi söylemlerin yükselmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Kemalizm'in diğer bir ilkesi olarak belirlenen devletçilik ile ülkenin içinde bulunduğu ekonomik bunalım atlatılarak bu alanda gelişme sağlanması ve diğer ilkelerin ülkede yerleşmesi için gerekli alt yapının sağlanması amaçlanmıştır. 1930 sonrası sıklıkla vurgulanan bir ilke olarak öne çıkan devletçilik, popülizmin geliştirilmesi için de bir araç olarak öngörülmüştür. Bu bağlamda, devletçilik ilkesi ile ekonomik olarak refahı artan halkın yapılan reformları daha kolay benimseyeceği düşünülmüştür. Bununla birlikte devletçilik anlayışı ile ekonomi düzeltilmeye ve böylece zenginleşen halk tarafından yeniliklerin kabulü sağlanmaya çalışılmış ancak istenilen seviyede başarı elde edilememiştir (Eraslan, 2003: 152).

1931'de resmi olarak devletin belirlediği programda yerini alan laiklik ilkesiyle CHP, dinin yalnızca bir vicdan işi olduğunu, bu yüzden dini düşüncelerinin dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutulması gerektiğini vurgulamıştır. Aslında laiklik uygulamaları kapsamında sosyal ve siyasal alanda dinin etkisinin en aza indirmeye yönelik politikalar bu ilkenin kabulünden önce, cumhuriyetin ilanı ile birlikte yürürlüğe konmuştur. Toprak'a göre böyle bir politikanın tercih edilmesinin sebebi, İslam'ın siyasi yönü olan bir din olmasından kaynaklanmaktadır (Toprak, 1997: 388). Bu bağlamda İslam'ın siyasi yönünün olması ve bu durumu kullanabilecek eski rejim taraftarlarının mevcudiyeti Kemalist ideolojinin toplum bazında kabulünü tehlikeye sokabileceği düşünülmüştür. Bu düşünce ışığında Kemalistler, yapmak istedikleri yeniliklerin özellikle din temelli bir engel ile karşılaşmasını istememişlerdir. Bu nedenle İslam'ı siyasi söylemden çıkartılıp Osmanlı toplum yapısından modern, Batılı bir toplum yapısına dönüşüm gerçekleştirerek devlet kurumlarının ve hukukun toplumsal ve kapitalist gelişmeye fayda sağlaması amaçlanmıştır.

1929 ekonomik krizinin etkilerinin ülkede gün geçtikçe artması halkta hükümet karşıtı görüşlerin yükselmesine neden olmuştur. Halkın hükümetin uyguladığı laiklik politikalarından rahatsızlığını gösteren olaylardan biri 1930 yılında gerçekleşen çok partili hayata geçiş denemesidir. Çok partili hayata geçiş denemesi tek parti yönetimine karşı tepkilerin ortaya çıkarak bir odakta örgütlenmesine neden olmuştur (Erdem, 2013: 1). Bu durum karşısında CHP çok partili hayata geçiş denemesini sona erdirmiştir. Halkın hükümete karşıtı artan memnuniyetsizliğin sonucu olarak popülizm algısı 1930 sonrası şekil değiştirmiş ve "halk için halka rağmen" anlayışı çerçevesinde şekillenerek militarist bir boyut kazanmıştır (Kara, 2017: 133).

Halkın yapılmak istenilen yeniliklere karşı tepki göstermesinin bir nedeni bu yeniliklerin halk tarafından yeterince anlaşılabilmesidir. Halkın tepkisinin aşılması ve yapılmak istenen reformların

nedeninin anlaşılabilmesi için Atatürk, halkın eğitilmesi, bilinçlendirilmesi ve belli bir seviyeye gelmesi gerektiğini ve bu amaç doğrultusunda bütün imkânların kullanılması gerektiğini düşünmekteydi (Eraslan, 2003). Atatürk'e göre halkın eğitim konusunda istenilen seviyeye gelmesi okullar ve camiler aracılığıyla mümkün olabilirdi. Bu düşünce ışığında, eğitim alanında yapılan reformlarla birlikte camilerde verilen hutbe ve konuşmalar halkı bilgilendirmek ve eğitmek için kullanılmaya çalışılmıştır. Camilerde verilen hutbelerin Arapça oluşu halkın anlatılanı anlamadan dinlemesine yol açmaktaydı. Bu sebeple camilerde kullanılan dilin, halkın anlayabileceği gibi, halkın konuştuğu dil olması kararlaştırılmıştır.

Atatürk 7 Şubat 1923'te yaptığı konuşmada hutbelerin halkın anlayamayacağı bir dilde olmasının halife ve padişah namını taşıyan müstebitlerin arkasından köle gibi gitmeye mecbur etmek için olduğunu dile getirmiştir (Eraslan, 2003: 259). Bu durumun aşılıp devletin halka ulaşmasının kolaylaşması amacıyla 1927 yılında camilerde okunan hutbelerde Kur'an ve hadis metinlerinin Arapça ve Türkçe, öğüt yolunda olanların ise yalnızca Türkçe olarak okunması kabul edilmiş ve aynı yıl Kur'an Türkçe'ye çevrilip ücretsiz dağıtılmıştır. 1932 yılında ise Ezan'ın Türkçe okunabileceği kararı alınmıştır. Bütün bunlara karşılık 1933 yılında Bursa'da Ezan'ın Türkçe okunması halk tarafından protesto edilmiştir (Kara, 2017: 129).

Toprak'ın belirttiği gibi cumhuriyetin ilk yıllarında hükümet karşıtı gelişen bütün protesto ve isyanlara ana sebep devletin güttüğü laikleştirme çalışmaları gösterilebilir (Toprak, 1997: 390). Yapılan düzenlemelerin amacı halkın geneli tarafından anlaşılamayarak halkı ilgilendirmeyen düzenlemeler olarak görülmüştür (Eraslan, 2003: 139). Bu durum halkın İslami söylem benimseyerek yapılmak istenilen yeniliklere direnmesine neden olurken devleti meşruluk sorunsalına itmiştir. Bu durum devletin laiklik ilkesi konusunda daha katı yaptırımlara yönelmesine neden olmuştur. Böylece 1930'a kadar "halk için, halk tarafından" anlayışıyla yürütülen politikalar "halk için halka rağmen" anlayışıyla yürütülmeye başlanmış ve bu durum 1930'ların temel politikasını oluşturmuştur (Aytemur, 2007: 48).

Devletin liberal laiklik anlayışını uygulamaya koymasının din konusunda yapılmak istenilen reformların belirli bir kaynağa dayanmadığını göstermektedir (Ahmed, 1991). Toprak (1997: 390)'a göre bunun nedeni uygulamaya konulan laiklik programının İslam toplumunun sistemini sarsmasına rağmen devletin bu sarsıntının etkisini azaltacak halk kitlelerinin yararına yapısal bir değişikliğe gitmemesidir. Bununla beraber siyasal ve toplumsal alanın laikleştirme çalışmalarının titizlikle yürütülmesi dinsel boyutun gereğinden fazla önem kazanmasına yol açmıştır.

Devlet ve halkın beraber hareket etmesi ve yapılan yeniliklerin halk tarafından kabulünün sağlanması doğrultusunda uygulanan popülizm anlayışıyla meşruluk kazandırılmak istenen uygulamaların 1930 sonrası militarist bir boyut kazanmasının nedenleri hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. "Halk için halka rağmen" anlayışının Osmanlı'nın son dönemlerinde de var olduğunu

belirten Kongar (2000: 318) Türkiye'nin Osmanlı yapısını ve bürokratik egemenliğini devralmasının 1930'lu yıllarda bu anlayışa geri dönülmesine neden olduğunu belirtmiştir. Kongar ile paralel bir düşünceyi paylaşan Eraslan (2003: 133) ise aydınların iktidarda devleti temsil ediyor oluşlarının ve 1930 sonrası CHP'nin tam anlamıyla bürokratik hale gelmesinin yapılmak istenen yeniliklerin halka dayatılması durumunu ortaya çıkardığını vurgulamıştır. Kara (2017)'ya göre savaştan yeni çıkan ülkenin güçsüz olması, zayıf toplumsal ve ekonomik yapısının olması, bir burjuva sınıfının olmaması devrimlerin "halk için halka rağmen" anlayışıyla yürütülmesine yol açmıştır. Kazancıgil (1997: 196) ise yapılan yeniliklerin meşruiyetin tek kaynağı olarak algılandığı bir ortamda "halk için halka rağmen" anlayışının olmasının doğal karşılanması gerektiğini vurgulamıştır.

Başka bir denge modeline geçiş çabası halktan gelen maddi ve aydınlanma hareketinden gelen felsefi taleplere dayanmadığı için devlet tarafından yürütüldüğünü öne süren Kılıçbay (1997: 209) popülizm anlayışıyla yapılmak istenen yeniliklerin başarıya ulaşamamış olmasını şöyle ifade etmiştir:

Bunun nedeni ise Osmanlı toplumunun felsefesiz bir toplum olması ve halkın Osmanlı'da siyasetin unsuru olmamasıdır. Bu iki mirasın yokluğu, yani halkın siyasetin aktörü olmaması ve felsefesizlik, bütün yenileşme ve değişme taleplerinin tepeden gelmesine yol açmıştır. Bu nedenle, Türk batılılaşmasının halktan kopuk olduğu iddiaları havada kalmaktadır, çünkü istenilseydi bile böyle bir bağlantı kurulamazdı.

Kılıçbay (1997) ile benzer bir düşünceyle Eraslan (2003) yapılmak istenilenin büyük bir toplumsal dönüşüm olduğunu bu bağlamda o dönemdeki toplumsal alt yapının bu duruma ne kadar müsait olduğunu dikkate alınması gerektiğini dile getirmiştir. Bu durumun aşılması için popülist söylem kullanılarak toplumsal ve siyasal dönüşümün halka mal edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Savaştan yeni çıkmış bir topluma ve yeni kurulan devlete yön ve şekil verme çabalarının temeli popülizm ile oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu bakımdan tek parti dönemi popülizm anlayışı kendine özgü bir yere sahiptir. 1950 sonrası popülizm anlayışına kaynaklık eden tek parti dönemi popülizm anlayışının Türk siyasal hayatının diğer dönemlerindeki popülizm anlayışıyla bir farkı da popülist söylemde din içeriğinin az olmasıdır. Bu dönemde din, kitleler ile bir bağ kurma amacı ile kullanılmamış aksine dinin toplumsal ve siyasi hayata olan etkisi azaltılmaya çalışılmıştır. Ancak bu durum yapılan yeniliklerin halk tarafından kabul görmemesinin nedenlerinden biri haline gelerek "halk için halk tarafından" anlayışıyla yapılan yeniliklerin 1930 sonrası "halk için halka rağmen" anlayışına dönüşmesine neden olmuştur.

Eroğlu (2003: 81) cumhuriyetin kuruluşundan 1945 yılında çok partili hayata geçişe kadar olan dönemi "militan laiklik" olarak tanımlamaktadır. Laik uygulamaların halk tarafından tepkiyle karşılanmış olması çok partili hayata geçişle beraber kurulan yeni partilerin birçoğunun programlarında din, gelenek ve laiklik konularına yer vermelerine neden olduğu ve 1930'larda politik söylemden çıkartılan islam 1945'te geri döndüğü görülmektedir (Ahmed, 1991). CHP oy

kaybına uğramamak için özellikle 1946 sonrası din konusunda yumuşamaya gitmişse de partinin 1950 seçimini kaybetmesinin önüne geçilememiştir (Nal, 2005: 139).

2.2. Demokrat Parti ve Adalet Partisi Dönemlerinde Popülizm

Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı sırasında savaşa girme olasılığını göz önünde bulundurarak çeşitli önlemler alınmıştır. Alınan önlemler dolayısıyla ülkede sıkıyönetim durumu hakimken halkın bu durumun sonuçları altında ezildiği ve bu sebeple ülkede gelir farklılıkları giderek arttığı görülmektedir. Savaş döneminin getirdiği olumsuz koşullara tek parti döneminin baskıcı politikalarının eklenmesi halkta iktidar aleyhtarı söylemlerin artmasına neden olarak kötü giden her durumunun faturası iktidara ve uyguladığı politikalara çıkarılmaya başlanmıştır.

Bunların yanı sıra, Birinci Dünya Savaşı sonrası dünyada hakim olan milliyetçilik akımı gibi İkinci Dünya Savaşı bitimiyle dünyada bir demokrasi rüzgarı esmeye başlamıştır. Halkın iktidardan memnuniyetsizliğini ve dönemin uluslararası konjonktürünü göz önünde bulunduran dönemin siyasi elitleri, kurulan yeni uluslararası düzende dış politikada Batı yanlısı bir politika izlemeye çalışmış ve bunun sonucu olarak ülkede demokratik düzene geçişe karar vermişlerdir (Eroğlu, 2003: 17). Bu doğrultuda İnönü, 1 Kasım 1945’te yaptığı konuşmada ülkede demokrasinin yerleşebilmesi için bir muhalefet partisine ihtiyaç olduğunu söyleyerek tek partili sistemde önemli değişiklikler yapılacağını belirtmiştir (Şahin, 2012: 32).

Mayıs 1945’te TBMM’de görüşülen Toprak Kanunu tasarısı, tek parti döneminde görülmedik parti içi bir muhalefete neden olmuş ve Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü yayınladıkları bir belge ile Toprak Kanununa karşı olduklarını beyan etmişlerdir. “Dörtlü Takrir” olarak bilinen bu önerge, imzalayanlar dışındakilerin oy birliği ile reddedilmiştir. Bunun üzerine Celal Bayar partiden istifa etmiş diğer imza sahiplerinin ise parti ile ilişkisi kesilmiştir. Köroğlu (2016: 143)’na göre bu önerge aslında CHP’nin yürüttüğü Kemalist popülizme bir cevap niteliğindedir ve kurulacak olan partinin en başından beri popülist sağ görüşe yakınlığını göstermektedir.

Bayar 1 Aralık 1945’te vermiş olduğu bir demeçte yeni bir parti kuracaklarının haberini vermiştir (Eroğlu, 2003: 29). İnönü ile görüşülüp onayı alındıktan sonra Demokrat Parti 7 Ocak 1946’da resmen kurularak Türkiye’de çok partili hayat başlamıştır. Her şeyden önce belirtmek gerekir ki Demokrat Parti’nin ne vadettiğinden çok mevcut iktidara ilk defa gerçek bir alternatif oluşundan dolayı halk tarafından coşkuyla karşılanmıştır (Karpuz, 2010: 240).

Dönemin özellikleri göz önünde tutulduğunda, Demokrat Parti’nin bir muhalefetin sahip olması gereken özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Parti kartlarını sisteme uygun oynayarak Atatürk ilkelerine bağlı olduğunu vurgulamış ve laiklik, antikomünizm gibi tabulara dikkat etmiştir

(Eroğlu, 2003: 87). Bununla beraber Demokrat Parti liderlerinin halkın içinden geldikleri imajı dikkatle yaratılmaya çalışılarak halkla doğrudan görüşmeler yapılmış ve köy kahveleri gibi çeşitli yerlerde halkla parti yöneticileri bir araya getirilmiştir (İşler, 2007: 116). Cumhuriyetçi elit kesimin halkla arasına koyduğu mesafeye karşılık Menderes, halkla manevi bağlar kurmuş ve “halkın adamı” olarak görülmüştür. Bütün bunlar halkı, Demokrat Parti’nin daha önce yapılan çok partili hayata geçiş denemelerinde olduğu gibi iktidar tarafından oynanan bir oyun olmadığına inanmasına yetmiştir (Eroğlu, 2003: 87).

İktidar döneminde söylemlerinin değişmesine rağmen Demokrat Parti, muhalefette kaldığı 1946-1950 arası dönemde basın özgürlüğü üzerinde durmuştur (Eroğlu, 2003: 39). Parti, halka ulaşma aracı olarak basını etkili kullanmış buna karşılık basın da partiyi desteklemiştir. Gazetelerde yayınlanan demeçlerinde Parti liderleri verdikleri demeçlerde Atatürk prensiplerine sahip çıkan ama İnönü yönetimini ötekileştiren bir söylem kullanmışlardır (Köroğlu, 2016: 144). İnönü döneminde yürütülen politikalarından memnun olmayan Demokrat Parti liderleri, CHP’nin popülist bir parti olmadığını gerçek popülist partinin Demokrat Parti olduğunu artık ülkede yeni bir popülizm anlayışının olacağını sıklıkla vurgulamışlardır. Halkın içinden geldiğini ve halk adına yönetimde bulunacağını mümkün olan her alanda belirten partinin 1946 ve 1950 seçimlerinde kullandığı “yeter söz milletindir” sloganı da bu doğrultuda atılmış bir adımdır (İşler, 2007: 117).

Demokrat Parti’ye göre eski rejimin popülizm anlayışı aşılması gereken bir engeldir (Sunar, 1990: 749). Devlet seçkinleri ile halk arasında bir uyumun olmadığı, devlet uygulamalarının tepeden inme “halk için halka rağmen” anlayışıyla yapıldığı bir dönemde kurulan Demokrat Parti, amacını insanları bir araya getirecek, parti etrafında toplayacak yeni bir popülizm anlayışı geliştirmek olarak belirlemiştir. Muhalefet döneminde temelleri atılan ve 1950 yılında iktidara gelişiyile güçlenen demokrat parti popülizmi bir bakıma CHP’nin tek parti döneminde uyguladığı “devlet popülizmine” karşı geliştirilmiştir. Birbiriyle etkileşimi olmayan modern elit sınıfını ve gelişmemiş köylü sınıfını gören DP, kendisini seçimlerde başarı getirecek şekilde halktan, köylü kesimin sorunlarıyla ilgili bir parti olarak tanımlamıştır (Ayata, 1996: 43). Böylece 1950 sonrası siyasi kutuplaşma Mardin’in sözleriyle “köylülerin çıkarları etrafında biçimlenen bir noktaya gelmiştir” (Mardin, 2017: 132).

1950 sonrası Türkiye’de popülizm anlayışı bugün literatürde kullanıldığı biçime dönüşmüştür. Köroğlu (2016)’na göre popülizm anlayışının bu dönemde büyük bir değişime uğramasının en önemli nedeni Demokrat Parti ile Türk siyasal hayatına dâhil olan demokrasi kavramıdır. Seçim kaygısı taşıyan partiler seçmene ulaşmak için popülist söylemi kullanarak halkla aralarında bağ oluşturmaya çalışmışlardır. Ülkede yapılan ilk demokratik seçim olan 1950 seçimleriyle demokrat parti popülizminin ve tek parti döneminde laiklik ilkesi ile siyasal hayattan uzaklaştırılmaya çalışılan İslam’ın siyasal hayatta yer almaya başladığı görülmektedir.

Demokrat Parti'nin popülizm anlayışına göre toplumsal değişim ekonominin iyileştirilmesiyle mümkün olabilir. Bu düşünce ışığında, daha önceki dönemde yapıldığı gibi toplumsal değişimleri tepeden inme olarak gerçekleştirmek yerine ekonomide özel girişimi destekleyecek liberal politikalar izlenerek dolaylı yoldan halkın modernleşmesi, istenilen seviyeye gelmesi amaçlanmıştır (Sunar, 1990: 42). Bu bağlamda Demokrat Parti'nin başarısı bir noktada, halka vadettiği refah ile açıklanabilir. Bu anlayış CHP'nin popülizm anlayışında var olan uygulanan devletçilik politikalarının ve toplumsal değişimin militarist bir anlayışla yapılmaya çalışılmasının tam tersidir.

1946 yılında kuruluşunun ardından Demokrat Parti, Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi bir sona uğramamak için özellikle din konusunda hassas davranmıştır. Dini gruplar, dinsel konularda DP'nin CHP'ye göre daha ılımlı davranacağını düşünseler de Demokrat Parti din konusunda açıklama yapmaktan uzak durmaya çalışarak din siyasetini açıklamayı geciktirmiştir (Nal, 2005: 144). Buna rağmen dinci gruplar "Allahsız parti" olarak adlandırdıkları CHP'ye karşı bir alternatif olmasından dolayı memnundular (Eroğlu, 2003: 86). Dumanın bu durumu "onlara göre DP, kötünün iyisidir" sözleriyle ifade etmiştir (Duman, 1996: 41).

Bununla beraber kurucularının eski CHP milletvekilleri olmaları dolayısıyla parti liderlerinin görüşlerinin CHP ile paralellik gösterme ihtimali İslamcı gruplarda endişeye neden olmuştur (Duman, 1996: 26). DP katı bir laiklik anlayışı öne sürerek kitlelerin desteğini kaybetmek istemediği gibi, muhafazakar kesimlerin beklediği yönde bir açıklama yaparak partinin varlığını riske atmak istememiştir. Öte yandan DP kurulurken Bayar'ın İnönü ile yaptığı görüşmede Bayar, İnönü'ye laiklik konusunda güvence vermiştir (Nal, 2005: 145). Bu bağlamda partinin başlangıçta, laikliğin temel ilkelerine bağlı kalmaya özen gösterdiği görülmektedir (Ayata, 1996).

Halkın tek parti dönemi militarist laiklik anlayışı altında ezildiğinin ve çok partili hayata geçişle bu durumun kendilerinin aleyhine işleyeceğini düşünen CHP, 1940'ların ikinci yarısı itibarıyla laiklik uygulamalarında yumuşamaya gitmiştir. Bu doğrultuda CHP, 1948-49 öğretim yılından itibaren, ilkokullara seçmeli din dersleri koymuş, on ay süreli imam-hatip kursları açmıştır (Nal, 2005: 157). Demokrat Parti ise 1949 yılı kurultayında din konusunda kapı aralamış ve vatandaşların kendi dininin gereklerini yerine getirmesinin normal olduğunu, parti olarak laiklikle dine saygı esaslarını birleştirdiklerini, Türk milletinin Müslüman olduğunu belirtmiştir (Duman, 1996: 28). Bu bilgiler ışığında, Türk siyasal hayatında dinin popülist söylem aracı olarak kullanılmaya başlanması 1947 sonrası CHP ile başladığı DP iktidarı devam ettiği görülmektedir.

Mayıs 1950 seçimlerinde DP, CHP'ye karşı büyük bir üstünlük kurarak iktidara gelmiştir. DP'nin ilk icraatı 16 Haziran 1950'de kabul edilen yasa ile ezanın tekrar Arapça okunmasının kabulü olmuştur. DP'nin muhafazakâr çevreleri sevindiren bir diğer uygulaması ise Temmuz 1950'de radyoda dini yayın yasağının kaldırılması olmuştur. Bunlara ek olarak, CHP döneminde

planlanan ama uygulamaya konulamayan hacca gideceklere döviz tahsis edilmesi Demokrat Parti döneminde gerçekleştirilmiştir. CHP'nin ilkokullara seçmeli din dersi uygulaması ise Ekim 1950'de zorunlu hale getirilmiş ve İmam Hatip Okulları açılmıştır. Kara (2017)'ya göre 27 yıllık cumhuriyet tarihinde ilk defa kendisini ifade etme fırsatı bulan dindar kesim, bu yeniliklerle kendini sistemin parçası olarak hissetmiştir. Böylece Demokrat Parti "dini kurtaran parti" olarak anılmaya başlanmıştır (Nal, 2005: 168). Bu bağlamda Demokrat Parti'nin popülizm politikasına dini yerleştirerek geniş kitlelerin desteğini kazandığı görülmektedir.

İktidarın iki güçlü adayı olan CHP ve DP 1954 seçimlerine farklı seçim propagandalarıyla hazırlanmışlardır. DP karşısında CHP, halk desteğini sağlayabilmek için parti tüzüğüne değişimini öngörmüş ve dönemin ana muhalefet partisi olarak Demokrat Partinin iktidarlığında çıkarılan yasalara eleştiri getirmiştir. Demokrat Parti ise, iktidarı döneminde uyguladığı başarılı politikaları anlatarak ikinci kez seçilmeleri dahilinde sonuçların halk lehine olacağını savunmuştur. Bununla beraber Demokrat Parti 1954 seçimlerine laiklik anlayışında büyük değişiklikler yaparak laikliğin sosyal hayata olan etkisini hafifleterek girmiştir. Partinin seçim propagandasında dini konularda yaptıkları yenilikleri CHP'ye karşı koz olarak kullandığı görülmektedir. Bu bağlamda ezanın tekrar Arapçaya dönmesi, ibadet alışkanlıklarının suç olarak görülmeğe çıkarılması, radyoda dini yayın yasağının kaldırılması halkı eski dönemin militarist laiklik anlayışından bir bakıma kurtarmıştır (Eroğlu, 2003: 144). Ancak dini seçim propagandası aracı yapan sadece Demokrat Parti olmamış CHP'nin de dini seçim propaganda aracı olarak kullanmıştır (Duman, 1996: 38). Bu bağlamda, 1950 seçimlerinde dolaylı yoldan kullanılan din etkeni 1954 seçimlerinde açık propaganda aracına dönüşmüştür. Bu durum laikliğin tek parti döneminde olduğu gibi tabu olarak görülmeğe çıktığı ve İslami söylemin siyasette yerini aldığını göstermektedir.

Mayıs 1954 seçimleri Demokrat Parti'nin büyük başarısı ile sonuçlanmıştır. Parti oyların %56,61'ini alarak 503 milletvekili ile TBMM'de yerini almıştır. Demokrat Parti'nin bu seçim başarısının temelinde 1950-54 arası dönemde uyguladığı liberal ekonomik politikalarla iktisadi alanda elde ettiği başarıların etkisi büyüktür (Eroğlu, 2003: 140). İktisadi hamleler köylünün günlük hayatında büyük değişimler sağlayarak halkın partiye olan güvenini artırmıştır. Kalkınmanın hızlı olduğu, işsizlik seviyesinin düşük olduğu bu ilk dönemde halkın iktidardan memnun olduğu görülmektedir. Bu durum laiklik ilkesinden daha fazla ödün verilmemesini sağlayarak, dini söylemlerin belirli bir seviyede tutulmasını kolaylaştırmıştır.

Seçimleri takip eden yıllarda plansız ekonomik yatırımların artması halkın refah düzeyinin bozulmasına neden olmuştur (Duman, 1996: 37). İktisat politikasının istenilen düzeyde sonuç vermemesiyle Demokrat Parti bir bakıma çöküşe geçmiştir. Bu durum parti içinde de muhalif seslerin yükselmesine neden olarak bu tarihlerde ortada henüz bir ihtilal ihtimali yokken Menderes'in yaptığı konuşmalar politik kaygılar taşımaktaydı (Eroğlu, 2003: 206-207). Bütün bunlar partinin demokrasi ve liberalizm çizgisinden uzaklaşmasına ve baskıcı politikalara

yönelmeye neden olmuştur. Kamusal alanda baskıcı politikalar uygulayan Demokrat Parti, yargıçları emekli etmiş, basın özgürlüğünü çıkarılan yasalarla kısıtlamış, ifade özgürlüğünü önemli ölçüde daraltmıştır. Partinin kendine karşı herhangi bir muhalefete tahammülünün kalmadığı bu dönemde artık yavaş yavaş bazı kesimler tarafından diktatörlükle itham edilmeye başlanmıştır (Bulut, 2009a: 130).

Bu koşullar altında iktidar kaygısı taşıyan Demokrat Parti seçimleri bir yıl erkene almıştır. 1957 yılında yapılan seçimlerde Demokrat Parti'ye karşı muhalefette bir ittifak oluşmuştu. Bu ittifaka karşılık halkın desteğinden emin olmak isteyen Demokrat Parti seçim propagandasında dinsel sloganlara ağırlık vermiştir. Halk desteğini kaybetmemek için parti, dini popülist söylemleri daha çok kullanmaya ve laiklik ilkesinden önceki döneme kıyasla daha fazla taviz vermeye başlamıştır (Duman, 1996: 38). Bu dönemde Nur cemaatiyle seçim ittifakına giren DP'nin seçim sloganı ise "nurlu ufuklara doğru" olarak belirlenmiştir (Bulut, 2009a: 130). Buna rağmen parti 1954 seçimlerine göre hızlı bir oy kaybı yaşamış ve oy oranı %47'e gerilemiştir. Yapılan ittifaklar ve dinci gruplara verilen ödünler işe yaramadıysa da, parti artık İslamcı bir kimlik kazanmıştır. Böylece, İslamcı gruplar faaliyetlerini daha rahat bir şekilde gerçekleştirmeye, seslerini daha gür çıkarmaya başlamışlardır.

1950'lerde ekonomide uygulanan liberalizm politikaları ülkeyi 1958 yılına gelindiğinde büyük bir ekonomik krize sokmuştur. Bu krizde dış finansman kaynaklarının azalması ve dış borçlanmanın üst sınıra dayanması önemli rol oynamıştır. Kriz karşısında muhalefet söylemlerinin şiddetini artırırken Demokrat Parti bu duruma dini söylemlerini artırarak cevap vermiştir. Bu bağlamda DP, halk üzerindeki etkisini dini duyguları sömürerek sağlamaya çalışmıştır. Bu sıralarda radyodaki dini program sayısı artırılmış, dini gruplar iktidar tarafından desteklenir hale gelmiştir (Duman, 1996: 39).

Şubat 1959'da gerçekleşen ve Menderes'in sağ kurtulduğu uçak kazası sonrası parti ile dinin özdeşleşmesi farklı bir boyut kazanmıştır. Bu doğrultuda Menderes, İslamcı gruplarca Tanrı tarafından gönderilen kutsal bir lider olarak tanımlanmıştır. Halkın çoğunluğu tarafından benimsenen bu görüş doğrultusunda ülkede kurbanlar kesilmiş, "Allah'ın sevdiği bu kulunun" ülkeye sağ dönüşü coşkuyla karşılanmıştır (İşler, 2007: 116). Demokrat Parti ise Menderes'in sağ kurtulmuş olmasını dini söylemlerinde kullanmaktan geri durmamıştır (Duman, 1996: 39).

Demokrat Parti'nin siyasette dinin kullanımına yönelik ılımlı tavrı bundan sonraki dönemde İslamcı kesiminin sağ zemin üzerinde yükselmesine zemin hazırladığı söylenebilir. Sağ iktidar da, dönemin uluslararası konjonktürüne uygun olarak dini, anti-komünist söylemlerinin merkezine almış ve solun ötekileştirilmesinde kullanmıştır. Militarist laiklik anlayışının bu dönemde ortadan kalkması ve Demokrat Parti'nin ilerleyen yıllarda giderek dinci bir kimlik kazanması İslamcı-muhafazakâr kesimin laiklik başta olmak üzere batılı ideolojilerin toplumda yerleşmesini

gelişmenin temel şartı olarak gören Kemalistleri eleştirilerinin merkezine almasına neden olmuştur. Bu durum toplumda laik-anti laik veya İslamcı-Atatürkçü ayrımına zemin hazırlamıştır (Şahin, 2012).

27 Mayıs askeri darbesi ile Demokrat Parti Türk siyasal hayatından çıkarken laiklik ilkesi on yıl önceki konumundan çok farklı bir noktaya gelmiştir. Atatürk'ün laiklik ilkesi ile amaçladığı dinin siyasal hayata olan etkisini ortadan kaldırma düşüncesi Demokrat Parti dönemi ile suya düşmüş, böylece bundan sonraki dönemlerde dini söylemlerin doğrudan siyasetin aracı haline gelmesinin önü açılmıştır. 27 Mayıs yönetimi din alanında Demokrat Parti öncesi baskıcı politikalara geri dönmeyerek din konusundaki mevcut yumuşamayı devam ettirmiştir. Ancak darbe yönetimi, politikacılar tarafından oy toplama ve destek sağlamak için dinin kullanılarak istismar edilmesini önlemeye çalışmıştır. Bu bağlamda 1961 seçimleri öncesinde partiler “yuvarlak masa toplantısı” olarak adlandırılan toplantıda seçim propagandalarında dini kullanmayacaklarına dair protokol imzalamış olmalarına rağmen, bu protokolün yaptırım gücü olmamıştır (Duman, 1996: 48).

1961 Anayasası özgürlükçü bir anayasa olarak bilinmektedir. Bu bağlamda bu anayasa ile kişi hak ve özgürlükleri genişletilmiş vicdan özgürlüğüne yer verilmiştir. Dinin siyasetteki meşru temelleri bu anayasa ile kurulmuştur. Bununla beraber 1961 anayasasının özgürlükçü tutumu İslami partilerin kurulmasına da zemin hazırlamıştır. Ancak yine de laik ordunun hükümete el koymuş olması ve 27 Mayıs sonrası yaşanan trajik olaylar belirli bir zamana kadar dinin siyasette örgütlenmesini geciktirmiştir (Duman, 1996: 49). Darbeden sekiz ay sonra 11 Şubat 1961’de Ragıp Gümüşpala başkanlığında Adalet Partisi (AP) kurulmuştur. Demokrat Parti’nin mirasçısı olarak görülen AP, DP’nin oy tabanını hedeflemiştir. Bu doğrultuda 1961 seçimlerine ise içinde birçok eski DP’li ile giren AP, seçim propagandasında 27 Mayıs idamlarını kullanmıştır. Kuruluşundan kısa bir süre sonra seçimlere giren AP’nin ülkenin her yerinde kısa sürede örgütlenebilmesi ise DP’nin bölgesel örgüt teşkilatlarını devralmasıyla olmuştur (Bulut, 2009b: 80).

AP’nin DP’den farklı olduğunun zamanla anlaşılması parti içinde bölünmelere ve muhalif seslere neden olsa da yeni kurulan partinin DP’ye benzer yönleri de mevcuttur. AP, DP ve diğer merkez sağ partiler gibi liberal ekonomi politikalarıyla ilgilenerek DP gibi büyük burjuvazinin partisi olmuştur. Bununla beraber Demokrat Parti’nin yaptığı gibi AP de, farklı çıkarları olan farklı insan sınıfları hedef alarak seslenmiştir. Parti modernist görüntüsüyle Batı yanlısı politika vadederken aynı zamanda toplumun dini duygularına hitap etmiştir. Bu bağlamda AP uyguladığı politika ve söylemlerle farklı düşüncedeki insanları AP etrafında birleştirmeyi öngörmüştür (Koroğlu, 2016).

1964’de Gümüşpala’nın vefatına kadar olan dönemde parti içinde üç farklı grup oluşmuştur. Birinci grup yeni siyasete girenlerden, ikinci grup eski DP milletvekillerinden, son grup ise

Saadettin Bilgiç önderliğinde milliyetçi muhafazakar düşüncede olanlardan oluşmuştur. İlk iki grup “ılımlılar” olarak son grup ise “aşırıları” olarak bilinmektedir (Bulut, 2009b: 80). Gümüşpala’nın vefatıyla yeni başkan seçilmesi gündeme gelmiştir. İlimlilerin adayının Süleyman Demirel ve aşırıların adayının Saadettin Bilgiç olarak belirlenmesiyle parti içindeki gruplaşma belirginleşmeye başlamıştır. Parti başkanlığına Gümüşpala’nın ardından seçilen isim Süleyman Demirel olmuştur. Parti içindeki görüş ayrılıklarının belirginleşmesi 1960’ların sonlarına doğru merkez sağın bölünmesine neden olmuştur.

Süleyman Demirel başkanlığında Adalet Partisi 1965 seçimlerinde %53 oy alarak tek başına iktidara gelmiştir. Darbenin üzerinden geçen beş yılın ardından bu seçimler sonrası dinin yeniden siyasal yaşamın etkili bir aracı haline gelmeye başladığı görülmektedir (Duman, 1996: 49). AP’nin DP’nin devamı olarak algılanması muhafazakâr kesimin AP’yi desteklemesine neden olmuştur.

Diğer taraftan ise parti lideri olan Demirel’in kullandığı popülist söylemlerin dindar kesimin partiye olan desteklerini açıklama noktasındaki rolü büyüktür. Popülizmin bir göstergesi olan liderlerin “halktan”, “bizden biri”, “halkın adamı” imajını Menderes DP döneminde başarılı şekilde oluşturmuştur. Üst bir sınıftan değil, köy kökenli bir ailenin çocuğu olarak aldığı eğitimle bir yere gelmiş olan Demirel için de bu imajı yaratmak zor olmamıştır. Bu popülist söyleme Demirel dinsel motifleri de eklemiştir. Bu bağlamda, İslamköy’de doğmuş olması, babasının hacı olması gibi söylemler dindar kesimlerde “bizden biri” algısının oluşmasını kolaylaştırmıştır (Duman, 1996: 49). Bununla beraber, 1966 yılında yaptığı bir konuşmada Demirel, “bir kimsenin Müslüman olduğunu söylemesinin veya Tanrı’dan bahsetmesinin” dinin siyasal amaçlarla kullanılması olarak algılandığını ama ona göre bunun bir sakıncasının veya siyasi bir anlamının olmadığını “her Müslüman Türk göğsünü gere gere Müslüman olduğunu söyleyebilir” sözleriyle belirtmiştir (Mardin, 2017: 133). Demirel’in dine karşı bu tutumu halk tarafından desteklenmesinde büyük bir oynamıştır.

Hemen hemen her kesime hitap edebilen Demirel, “ahlak, kültür ve inançta birlik” anlamları yüklenen “milli irade” kavramını konuşmalarında sıklıkla kullanmıştır. Demirel her zaman milli iradenin sesi olduğunu savunmuş, halkın adına, halk için konuştuğunu söyleyerek politikalarını onaylama yoluna gitmiştir (Akman, 2010: 8). Demokrat Parti, dini gruplarla dolaylı yoldan iletişim kurarak ittifaklarını oluşturmuştur. 1961 Anayasası’nın getirdiği özgürlükçü ortam ve Demokrat Parti döneminden farklı olarak artık dinin siyasetin açık bir unsuru haline gelmiş olması AP’nin İslamcı grup, cemaat ve liderlerle doğrudan ve kalıcı ilişkiler kurmasına neden olmuştur (Ayata, 1996). Bu doğrultuda dini kültürü desteklemek için kurulan derneklerin sayısı 1951’de 237 iken 1967’de Adalet Partisi İktidarı ile 510’a ulaşmıştır. Ahmet Yücekök’e göre daha çok küçük taşra şehirlerinde faaliyet gösteren bu dernekler büyük burjuvalar tarafından oluşturulan yeni düzene ayak uyduramayan küçük esnaf ve çiftçiler tarafından bir silah olarak kullanılmıştır. Mardin’e göre

Yücekök'ün bu görüşü muhafazakar veya İslamcı geleneğe yakınlığı olan partilerin oylarının çoğunu neden küçük taşra şehirlerinden aldığını açıklamaktadır (Mardin, 2017: 137-138).

Bu dönemde İslamcı gruplarla AP arasında karşılıklı çıkar ilişkisi kurulmuş ve İslamcı grupların AP'ye oy ve siyasi desteği karşılığında iktidar bu grupları laik güçlere karşı korumaktaydı (Ayata, 1996). Bu bağlamda siyasette din etkisi DP dönemine göre daha belirgin boyutlara ulaştığı görülmektedir. Kurulan ilişkiyle beraber dinci gruplar aslında kendilerine yabancı olan AP'yi DP'nin devamı sanarak desteklemişlerdir. AP tarafından temsil edildiklerine inanan dini gruplar bu süreçte ayrı bir siyasal örgütlenmeye gitme ihtiyacı hissetmemiş ancak tam olarak İslamcı bir çizgisi olmayan Demirel yönetiminde İslam siyasetin başat unsuru haline gelmemiştir.

1960'ların sonlarına doğru ticari kapitalizmden sanayi kapitalizmine dönüşüm süreci başlamıştır. Sanayileşme reformları toprak ağalarının çıkarlarına aykırı reformlar içermektedir. Büyük burjuvazinin partisi olan Adalet Partisi bu noktada, halkın isteklerine cevap vermeyi değil gelişme yanlısı bir tutumu benimsemiştir. Bu durum, AP'nin 1960'ların başında kurduğu büyük burjuvazi ile küçük esnaf arasındaki sosyal uzlaşmayı sona erdirmiştir. Böylece halk içerisindeki farklı çıkarları temsil edebildiğine inanılan AP'nin popülist söylemi etkisiz hale gelmiştir (Köroğlu, 2016). Bu durum halkın endüstrileşmeye karşı radikalleşmesine neden olmuştur. Küçük burjuvazi artık AP'nin kendi çıkarlarını temsil etmediğini ve toplum içindeki rollerini AP'nin politikaları yüzünden kaybettiklerine inanmıştır. Parti içinde ise bu durum, Demirel grubuna fatura edilmiştir. Demirel'in AP felsefesinden saptığı ileri sürülerek Demirel belli bir grubun çıkarını düşünerek partiyi amacından uzaklaştığı iddia edilmiştir. Artık parti içindeki anlaşmazlıklar ciddi boyutlara ulaşmıştır. Parti içindeki muhafazakar milliyetçi gruplar partiden ayrılarak kendi siyasal örgütlenmelerini gerçekleştirmeleri gerektiğini düşünmekteydiler (Eroğlu, 2003).

Merkez sağda gerçekleşen ayrılıklar süregelen on yılda hükümet krizlerinin meydana gelmesine neden olmuştur. Bu ayrılıkların ilki bağımsız aday olarak meclise giren Necmettin Erbakan liderliğinde partiden ayrılıp 26 Ocak 1970'de kurulan Milli Nizam Partisi (MNP) ile olmuştur. İkinci ayrılık ise 1970 yılı bütçe görüşmeleri sonrasında yaşanmıştır. Bütçe görüşmelerinde ret oyu veren milletvekilleri başbakan Demirel'in değişimini talep etmişlerdi. Ancak hükümeti kurma görevinin tekrar Demirel'e verilmesiyle partiden ayrılan Saadettin Bilgiç taraftarları 18 Aralık 1970'de Demokratik Partiyi kurmuşlardır (bulut, 2009b: 82). Aynı kitleyi hedefleyen Adalet Partisi, Demokratik Parti ve Milli Nizam Partisi (daha sonra Milli Selamet Partisi) merkez sağda oyların bölünmesi sonucunu doğurmuştur. Böylece, 1973'den 1980 askeri darbesine kadar sürecek olan koalisyon hükümetler dönemi başlamıştır.

2.3. Milli Görüş Partileri ve Popülizm

1950’de DP iktidarı ve daha sonrasında AP iktidarı içinde İslamcı görüşler kendilerine yer bulmuşlardır. Ancak bu iki partinin tam anlamıyla İslamcı bir görüşe sahip olduğunu söylemek imkânsızdır. Diğer bir deyişle, İslamcı gruplar Milli Görüş partileri kurulana kadar siyasette tam anlamıyla temsil edilmemişlerdir. Bununla beraber, 1961 anayasasının getirdiği özgürlük ortamının artık İslam’ın siyasallaşması için gerekli alt yapıyı sağladığı görülmektedir. 1960’ların ilk yarısında İslamcı gruplar kendi çıkarlarının AP tarafından temsil edildiğine inanıyor olması ve biraz da İslamcı bir partinin kurulmasının kapatılma ile son bulacağı düşüncesi İslamcı bir siyasi partinin kurulmasını geciktirmiştir.

AP’nin büyük burjuvazi partisi olduğu yönündeki algının bu gruplar tarafından benimsenmesi ve AP içindeki görüş ayrılıklarının ciddi boyutlara ulaşması Siyasal İslam’ı temel alan bir siyasi partinin kurulmasının yolunu açmıştır. 1968’de küçük burjuvazinin temsilcisi olarak Türkiye Odalar Birliği başkanlığına seçilen Necmettin Erbakan’ın başkanlıktan alınması ve daha sonra 1969 seçimlerinde AP’den milletvekili adaylığının veto edilmesi Türkiye’nin ilk İslami partisi olarak anılacak Milli Nizam Partisi’nin kuruluşunu hazırlayan olay olmuştur (Duman, 1996: 64).

AP’den milletvekilliği adaylığının veto edilmesinin ardından Konya’dan bağımsız milletvekili olarak meclise giren Erbakan 26 Ocak 1970’de MNP’yi kurmuştur. Parti kurulurken temel amacını “Türk toplumunun yeniden sulh, nizam ve içtimai adalete ulaşabilmesi için, Türk’ün karakterinde saklı bulunan ahlaki hasletleri ve manevi olgunluğu yeniden canlandırmak” olarak açıklamıştır. Erbakan ise MNP’yi, AP’nin “sola kaymasından” meydana gelen “sağ” daki boşluğu dolduracak bir parti olarak tanımlamıştır (Mardin, 2017: 104). Özellikle küçük esnafın AP’nin kendi çıkarlarını temsil etmediğini görmesi, bir bakıma toplumun bu kesiminin Erbakan etrafında toplanmasını kolaylaştırmıştır. MNP’nin yerleşik düzene, büyük burjuvaziye ve AP’ye karşı bir tepki hareketi olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bakımdan MNP’nin ortaya çıkışının temel nedenlerinden biri olarak sanayileşen toplumdaki sınıf ayrılıklarının keskinleşmesi gösterilmektedir (Duman, 1996: 64).

Milli Görüş yaklaşımına göre Türkiye Batı ile ortak pazar arayışlarına girmemelidir; çünkü bu sadece, ülkenin “Batı tarzı Hristiyan kapitalizmi” nin ekonomik hizmetkârı olmaya devam etmesine neden olacaktır (Mardin, 2017: 134). Milli Görüş partilerine göre ekonomik kalkınma, manevi kalkınmanın bir sonucudur. Yapılması gereken şey manevi kalkınmayı gerçekleştirmektedir (Türk, 2017). Bu görüşler doğrultusunda MNP ve ardıl Milli Görüş partileri popülist söylemlerinin merkezine anti-Batıcılığı ve anti-laikliği yerleştirmiştir.

MNP’nin hitap ettiği seçmen kitlesi daha önce merkez sağ partiler tarafından temsil edilmekteydi. MNP’nin kuruluşu ile İslamcı gruplar merkez sağ seçmeninden ayrılmıştır. Bununla

beraber, MNP'ye kadar hiçbir siyasi partiye ilgi göstermeyen İslamcı gruplar ise MNP'nin kuruluşundan sonra bir parti tarafından temsil edildiklerini görerek oy kullanma yoluna gitmişlerdir. Türk siyasal hayatında farklı ve yeni bir rol üstlenmiş olan parti, İslami mesajları doğrudan değil ama söylemlerinde sıklıkla İslami terimlere ve sembollere yer vererek vermiştir (Gümüşçü ve Sert, 2009). Erbakan'ın genellikle konuşmalarına “inançlı kardeşlerim” olarak başlaması bunun küçük bir örneğidir. MNP 20 Mayıs 1971'de anayasa mahkemesi tarafından kapatılmıştır. Kapatılmasından bir yıl sonra Milli Selamet Partisi (MSP) adıyla tekrar açılmıştır. MNP ile aralarında hiçbir fark olmayan Milli Selamet Partisi, açıkça MNP'nin politik anlayışını sürdürmüştür. “Milli Görüş” olarak anılan bu ideoloji MSP'den sonra kurulacak olan İslami partilerin de tabanını oluşturmuştur (Gümüşçü ve Sert, 2009).

MSP 1973-1980 arası hiçbir partinin tek başına iktidar olamadığı koalisyon hükümetler döneminde iki kez koalisyonda yer almıştır. Bu durum Milli Görüş partileri arasında bu şansa sahip olan tek parti olması açısından önemlidir. Koalisyon ortaklığı sayesinde İslami bir partinin tek başına iktidar olması durumunda yapmak isteyeceği dinin toplumsal alanlardaki yeri ile ilgili değişiklikleri daha kolay yapmıştır. Bu doğrultuda özellikle eğitimde dinin yerinin artırılması konusunda başarı elde etmiştir (Gümüşçü ve Sert, 2009).

1978'de İran'da gerçekleşen İslam devrimi, Türkiye'de de benzer bir olayın yaşanması endişesini gündeme getirmekteydi (Mardin, 2017: 125). 1980'de gerçekleşen askeri darbe sonrası siyasi partilerin kapatılması bu soruyu gündemden düşürmüştür. 1980 darbesi ile TBMM üç yıl kapalı kalmış ve siyasi liderler siyasetten men yasağı ile tutuklanmışlardır. 1983'de sivil siyasete geri dönmüş ancak eski parti liderlerinin siyaset yasağı kaldırılmamıştır. Milli görüş hareketi 1983'de sivil siyasetin geri dönmesi ile Ali Türkmen başkanlığında Refah Partisi (RP) kurulmuştur. Milli görüş ideolojisi bağlamında MSP'nin açık devamı olan Refah Partisi, kuruluşunda kapatılma tehlikesi ile karşılaşmamak için eski MSP'li milletvekillerine aktif olarak siyasette yer vermemiştir. 1987'de Erbakan'ın siyaset yasağının kalkmasının ardından bu milletvekillerinin de RP içinde yer aldığı görülmektedir. Bu tarihle beraber Refah Partisi'nin popülaritesi artmıştır (Gümüşçü ve Sert, 2009: 954).

Oy oranını her seçimde biraz daha artıran RP gerçek başarısını 1995 seçimlerini kazanarak elde ederek mecliste en fazla sandalye sayısına sahip parti olmuştur. Duman (1996: 102) 1995 yılı için “örgütlü siyasal İslam'ın zaferi” tanımını yapmaktadır. Laik kesim için bir şok etkisi yaratan 1995 genel seçimlerini RP'liler milli görüş ideolojisine uygun olarak “hak ile batıl arasındaki mücadeleden hakk'ın zaferi” olarak görmüşlerdir.

1995 genel seçimlerinden sonra yaşanan birçok hükümet krizi sonrası Refah Partisi- Doğru Yol Partisi koalisyonu kurulmuştur. Böylece Türkiye tarihinde ilk defa İslami bir parti lideri başbakan olmuştur. Ancak bu koalisyonun “28 Şubat Süreci” olarak bilinen post-modern darbe ile

karşılaşması uzun sürmemiştir. RP'nin kapanma ihtimaline karşı RP milletvekilleri 17 Aralık 1997'de Fazilet Partisi'ni kurmuşlardır. Refah Partisi ise anayasa mahkemesi tarafından 16 Ocak 1998'de, içinde Necmettin Erbakan'ın da olduğu beş kişiye siyaset yasağı getirerek kapatılmıştır.

Kitleleri dine çekme amacından vazgeçmeyen Refah Partisi, klasik İslami söylemlerinin dışına çıkarak ezilenlerin sorunlarına önem vererek bu kitlenin desteğini kazandıktan sonra dine çekme politikasını benimsemiştir (Duman, 1996: 99). Bir başka deyişle, amacı değil yöntemi değiştirmiştir. İdeolojisinde değil ama söylemlerinde değişikliğe giden parti, artık “dinci tepki partisi” olmaktan, “din ağırlıklı” kitle partisi olma kararı almıştır (Duman, 1996, 99). RP'nin devamında kurulan Fazilet Partisi (FP) ise doğrudan partinin benimsediği milli görüş ideolojisinden küçük sapmalar içermekteydi (Gümüşçü ve Sert, 2009: 954). İnsan hakları, demokrasi ve plüralizm konuları etrafında yoğunlaşan bu sapmalar aslında parti içindeki görüş ayrılıklarının varlığını göstermekteydi. Parti içinde “yenilikçiler” olarak adlandırılan bu grubun “gelenekselciler” olarak adlandırılan eski kadroya karşı ortaya çıkışı daha sonra Fazilet Partisinden Saadet Partisi ve Adalet ve Kalkınma Partisi olarak iki farklı siyasi partinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Saadet Partisi milli görüş ideolojisini devam ettiren gelenekselcilerden oluşurken Adalet ve Kalkınma Partisi muhafazakâr demokrasi anlayışını benimseyen yenilikçi gruptan oluşarak Türk siyasal hayatında yerini almıştır.

Sırasıyla MNP, MSP, RP, FP ve SP tarafından benimsenen milli görüş ideolojisi amacını: manevi ve maddi alanlarda kalkınmayı sağlamak; özellikle manevi gelişmeyi ve ahlaklılığa gereken ağırlığı vermek, teknik ve sanayide şahsiyetini bulmuş bir milli hamle yapmak, bu amaçla da bireyin manevi eğitimini sağlamak olarak açıklamıştır (Duman, 1996: 72). Milli görüşe göre, ülkenin her alanında kalkınmayı gerçekleştirilebilmesi bireyin kendi öz değerlerine sahip çıkmasına bağlıdır. Diğer bir deyişle bu görüşün temelini maneviyat oluşturmaktadır. MG'ye göre ahlakçı bireylerden oluşan erdemli toplum ülkenin refah seviyesini artıracaktır. Milli görüşe göre bunu sağlamanın yolu eğitimden geçmektedir. Bu bağlamda MG eğitim politikasını, dindar, çalışkan, erdemli, ahlaklı, aile düzenine önem veren ve disiplinli bireyler yetiştirmek olarak belirlemiştir (Gümüşçü ve Sert, 2009: 955).

Milli Görüş'e göre, Milli Görüş partileri dışındaki bütün siyasi örgütlenmeler “dış güçlere”, “siyonizme” hizmet etmektedir. Bu noktada Erbakan, emperyalizmin ne olduğunu bilmeden Milli Görüş'ün tam olarak anlaşılamayacağını savunmaktadır. Erbakan'a göre “İşbirlikçi” olan bu diğer siyasi örgütlenmeler, bilerek veya bilmeyerek dünyanın “emperyalizmin kölesi” olması konusunda Siyonizm'e yardım etmektedir. Milli Görüş partileri ise halkı bu konuda bilinçlendirerek, sistemi “inançlı” halkın lehine işleyecek şekilde değiştirmek istemektedirler. Erbakan'a göre bu bilinç, Milli Görüş partileri dışında hiçbir partide yoktur (Türk, 2017: 29-35).

Halkın genel ortak noktası olarak belirlenmiş olan tarih ve din birliği üzerinden söylem inşa eden Milli Görüş, Milli Görüş'ün ilk insan olan Adem ile başladığını ve “Anadolu kapılarını açan Sultan Alparslan'ın, İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmet Han'ın görüşü” olduğunu ileri sürmektedir. Tarihte güçlü olunmasının sebebi ise o dönemdeki ahlaklı yaşamla ilgilidir. Ülkenin tekrar güce kavuşması, Türk milletinin kimliği olan din ve tarihine gündelik hayatında yer vermesiyle doğru orantılıdır. Bu bağlamda köklerini tarihten aldığı ileri süren bu ideoloji, diğer partilerin aksine batı taklitçisi değil “yerli ve millidir”. Bununla beraber, gücünü tarihinin ihtişamından ve inancından alan bu ideoloji, belli bir sınıfa değil bütün halkı temsil eder; Erbakan “Milli Görüş, bu aziz milletin görüşüdür” demektedir (Türk, 2017: 17).

Bununla beraber, Gümüşçü ve Sert (2009: 958) Milli görüş partilerinin “demokratik olmaktan ziyade dinden etkilenmiş partiler” olduğunu iddia etmektedir. MG partileri demokrasiyi daha büyük bir amaç yolunda bir araç olarak görmektedirler. Toplumun bireyden önce geldiği düşüncesine sahip olan Milli Görüş partilerinin, demokrasiye, insan hak ve özgürlüklerine bakış açıları da bu doğrultuda şekillenmiştir. MG düşüncesine göre, önemli olan toplumun erdemli insanlardan oluşmasıdır; kişinin bireysel hak ve özgürlükler için boşa uğraşması değil (Türk, 2017: 34).

Özetle 28 Şubat Süreci sonrası RP'nin kapatılması, 1990'larda MG içinde yavaş yavaş ortaya çıkmakta olan görüş ayrılıkları için bir fırsata dönüşmüştür. Bu bağlamda MG içinde yenileşme olması gerektiğini düşünen Recep Tayyip Erdoğan önderliğindeki “yenilikçiler” grubu AKP'yi kurmuştur. Buna karşılık MG geleneğini sürdürmeye kararlı olan “gelenekselciler” grubu ise Saadet Partisi'ni kurarak bundan sonraki dönemde Türk siyasal hayatında yerlerini almışlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 16 YILDIR İKTİDARDA OLAN (POPÜLİST) BİR PARTİ: AKP

Dünyada popülizm hakkında yapılan çalışmaların popülizmin tanımı ve popülist partilerin ortaya çıkış süreci üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Popülizmin ortaya çıktığı yerdeki mevcut sistemin eleştirisi yapıyor oluşu popülist söylemi benimseyen partilerin genelde muhalefette olan partiler olmasına neden olmaktadır. Bununla beraber, popülizm hakkında yapılan ilk çalışmalarda popülist bir partinin iktidara gelemeyeceği yaygın düşüncesine karşılık son dönemlerde popülist partilerin iktidara gelmesi bu tezi çürütmüştür (Hawkins, 2009). Ancak bu noktada, muhalefetteki bir popülist partinin iktidara geldikten sonra popülist söylemlerini azalttığı ve artık düzen karşıtı söylemlerde bulunmadığı görülmektedir. AKP kuruluşundan iktidarda olduğu on altı yıl boyunca popülist söylemlerini azaltmaması aksine aldığı seçim başarılarıyla bu söylemlerin özellikle düzen karşıtı boyutunun giderek artması ve her dönemde “halk”ın yeni “düşmanı”nı oluşturabilmesi bakımından popülizm literatüründe ilginç bir örnek teşkil etmektedir. Partinin popülist söyleminin en belirgin noktası iktidara geldikten sonra partinin benimsediği Türk-İslam kimliği doğrultusunda laik ve dindar ayrışmasını kullanarak siyaseti “biz” ve “onlar” arasındaki mücadeleye olarak göstermesi olmuştur. Bu bağlamda parti, siyasal hayatı da bu doğrultuda görerek, siyaseti halkın çıkarlarını ve iyiliğini isteyen tek siyasal parti ile halkın sorunlarını umursamayan yozlaşmış partiler arasındaki bir savaş olarak görmektedir (Yabancı, 2016: 591-598).

Çalışmanın bu bölümünde AKP'nin popülist söyleminin partinin iktidar süresi boyunca gelişimine yer verilecektir. Bu bağlamda, çoğu akademisyenin hem fikir olduğu gibi bu çalışmada da partinin söylemlerinde kırılma noktası olarak 2010 anayasa referandumu alınarak bu doğrultuda partinin iktidar süresi iki dönem şeklinde incelenmiştir (Çınar, 2017; Köroğlu, 2016; Yabancı, 2016). Esasen 2010 anayasa referandumu partinin popülist söylemlerini güçlendirebilecek gücü sağlamada alt yapıyı oluşturmuştur. 2002-2010 arası dönemde Türk-İslam kimliği taşıyan parti, buna rağmen ılımlı bir siyaset izleyerek uygulamalarında otoriterliği savunmamış ve Batı yanlısı bir duruş sergileyerek demokratikleşme yolunda adımlar atmıştır. 2010 anayasa referandumu ile parti sosyal ve siyasi alanda diğer görüşlere şans vermeyen popülist oy-maksimizasyon stratejisi benimsemiştir (Çınar, 2017: 2). Bu yöntem ile parti, özellikle 2011 seçimlerinde elde ettiği başarının ardından daha belirgin hale gelen kendi oluşturduğu kimlik ve görüşü dışında kalan grupları “kötü niyetli”, “halkın çıkarlarını paylaşmayan” gruplar olarak göstererek ötekileştirme yoluna gitmiştir.

3.1. AKP İktidarının Genel Tarihi Süreci ve Popülizmi

1990'ların ikinci yarısından sonra ülkede bölünmüş olan siyasal yapı ve küresel 2001 ekonomik krizinin etkileri Türk siyasal hayatında yeni bir partinin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Ancak AKP'nin 2002 seçimlerindeki başarısını sadece bu etkenler çerçevesinde değerlendirmek eksikliğe neden olmaktadır. Parti kendisini “muhafazakâr demokrat” bir parti olarak tanımlamıştır. Buna göre, ekonomik alanda minimum devlet müdahalesi ile serbest piyasa ekonomisi, siyasal hayatta liberalleşme ve demokratikleşme, sosyal hayatta ise muhafazakârlık benimsenmiştir (Park, 2017). Bununla birlikte, 2002 seçimlerinden kısa bir süre önce 14 ağustos 2001'de kurulmuş olan parti ülkenin içinde bulunduğu siyasal ve ekonomik durumu göz önünde bulundurarak halkın desteğini sağlamak için neoliberal ekonomik politikalarının yanı sıra popülist bir siyasal söylem geliştirmiştir. Bu bağlamda, AKP'nin yeni kurulmuş bir parti olmasına rağmen elde ettiği seçim başarısını açıklamada benimsediği siyasal söylemi göz önünde tutmak tamamlayıcı olacaktır.

2002 seçim propagandasında AKP popülist bir söylem ile ekonomik krizin sorumlusu olarak mevcut hükümeti göstererek şunları ifade etmiştir:

Krizin ekonomik ve sosyal maliyeti çok yüksek olmuş, iç ve dış borç yükü inanılmaz bir şekilde büyümüş, yüzbinlerce iş yeri kapanmış, milyonlarca insan işini kaybetmiş, ekonomi bütünüyle Uluslararası Para Fonu (IMF) ile Dünya Bankası'nın yönetimine terkedilmiştir. Daha da önemlisi, insanımızın devlete ve siyaset kurumuna güveni sarsılmış, geleceğe ilişkin umutları kırılmıştır. Partimiz, ülkemizin genç ve dinamik nüfusu, eşsiz coğrafi konumu, zengin doğal kaynakları ve engin kültür birikimi ile yeni dünyanın etkin bir üyesi olma potansiyeline sahip olduğunu düşünmekte ve bütün bu olup bitenleri hak etmediğine inanmaktadır. Krizin sorumlusu halkımız değildir. Krizin sorumlusu ülkeyi yönetenlerdir (AKP 2002 Seçim Beyannamesi: 8).

Bununla beraber, AKP kurucu kadrosu siyasete yeni giren isimlerden oluşmamaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi AKP, Milli Görüş partilerinden olan Fazilet Partisi içindeki görüş ayrılıklarından doğmuştur. Recep Tayyip Erdoğan, AKP lideri, Refah Partisinin ardılı olarak kurulan Fazilet Partisi içindeki görüş ayrılıklarından “gelenekselciler” grubuna karşı “yenilikçiler” olarak adlandırılan gruba öncülük etmiştir. Fazilet Partisinin kurulmasıyla beraber bu iki karşıt grup arasındaki görüş ayrılıkları derinleşmiştir. Bu iki grup Fazilet Partisinin kapatılmasıyla farklı iki parti kurarak siyasal hayatta yerlerini almışlardır. “Gelenekselciler” grubu Milli Görüş partilerinin ana ideolojisi doğrultusunda Saadet Partisini kurmuşlardır. Saadet Partisi, Fazilet Partisi ve Refah Partisinde olduğu gibi açık bir şekilde siyasal İslam'ı benimsemiştir. Buna karşılık “yenilikçiler” grubu tarafından Fazilet Partisinin kapatılmasının ardından, Erdoğan liderliğinde, AKP kurulmuştur.

Milli Görüş partileri içinden gelen AKP kadrosu, bu İslamcı geçmişlerine rağmen kendilerini kuruluşlarından itibaren İslamcı değil merkez bir parti olarak tanıtmışlardır. AKP Milli Görüş partilerine göre batı kökenli normları daha etkili şekilde kullanmıştır. İslami geçmişe sahip yeni

partinin siyasi aktörleri, Milli Görüş ideolojisinden dönüşümü sağlayabilmek için muhafazakâr demokrasi anlayışını kabul etmişlerdir (Akman, 2010). Benimsenmiş olan bu anlayış aslında muhafazakâr İslam geleneğine bağlı kalarak uluslararası insan hakları normlarını, demokrasiyi ve evrensel değerleri ülkede etkin hale getirmek anlamına gelmekteydi. Muhafazakâr demokrasi ideolojisiyle AKP, popülist söylem aracılığıyla modern normlar ile İslamcı kimliği sentezleyerek merkez-sağdaki mevcut boşluğu doldurma amacı gütmüştür. Bu yaklaşım ile parti, muhafazakâr kesimin ve toplumda bu kesime göre göreceli olarak daha az yoğunlukta olan milliyetçi kesimin sempatisini kazanmış, bu durum ise kuruluş yıllarında partinin toplumsal desteğinin temellerini oluşturmuştur (Çınar, 2017: 8).

AKP'nin benimsediği görüş aslında Türkiye'deki daha önceki merkez sağ partilerinden tamamen farklı değildir. Demokrat Parti'den başlayarak bütün merkez sağ partiler söylemlerini bir şekilde muhafazakârlık ve milliyetçilik ekseninde oluşturmuşlardır. Bu düşüncelere paralel olarak Cindoruk (2005: 471), AKP'nin toplumda Demokrat Parti ve daha sonra Anavatan Partisi (ANAP) ile benzer eğilimde olan kesimlerin çıkarlarını bir araya toplayan parti geleneğinin devamı olarak görmektedir. Bir bakıma parti, çekirdek kadrosu ve düşüncesi itibarıyla ülkedeki İslamcı siyasal düşüncenin devamı niteliğindedir. AKP'yi Demokrat Parti ve ANAP ile ayırıştıran nokta Cindoruk'a göre, İslamcı geleneklerinin Milli Görüş partileri ekseninde devam niteliğinde olmasıdır (Cindoruk, 2005: 52). Bununla beraber, Erdoğan'ın söylemlerinden yola çıkan Aydın ve Taşkın (2014: 472)'a göre ise, AKP'nin yeni bir muhafazakar demokrasi anlayışı yerleştirme fikri doğrultusunda Milli Görüş'ten ayrılması partinin, Demokrat Parti ile başlayan merkez-sağ siyasi geleneğini devam ettirdiği anlamına gelmektedir.

AKP her ne kadar Türkiye'deki merkez sağ geleneğin devamı olarak görülse de benimsemiş olduğu "muhafazakar demokrasi" anlayışı kendisine has bir ideolojidir. Bu bağlamda, partinin özellikle 2002-2010 yılları arası döneminde, Batı normları ve İslam geleneği sentezi ekseninde anti-Kemalist popülist söylem geliştirerek merkez sağdaki 1960 sonrası meydana gelen bölünmüşlüğü, farklı seçmen tiplerini bir çatı altında toplamaya çalışarak birleştirmeye çalıştığı görülmektedir. Partinin kuruluşundan beri siyasi popülist söylemlerinin temelini oluşturan "biz" ve "onlar" anlayışı muhafazakar ve İslamcı dünya görüşüyle birleştirilerek giderek derinleşmiştir. Milli Görüş partilerinden farklı olarak AKP dini, politika ve söylemlerinin merkezine almadan halkın kültür ve değerleri kapsamında görerek popülist bir siyasal söylem benimsemiştir. Erdoğan partinin kurulduğu zamandan itibaren söylemlerinde "halk" ve "millet"e yönelik hitabı kullanarak ve eski Türkiye'nin elitleri karşısında "milli irade"ye vurgu yaparak popülizmin iki temel elementi olan "biz" ve "onlar"ı inşa etmiştir (Yabancı, 2016: 591).

Dünyanın her yerinde popülist partilerin ortaya çıkış süreçleri benzerlik içermektedir. Özellikle kriz dönemleri sonrası ülkede popülist bir partinin oluşma ihtimali yüksektir (Lloyd, 2003). Dünyadaki diğer popülist partilerin ortaya çıkış süreçlerine benzer şekilde AKP'nin popülist

söyleminin kısa zaman içerisinde halk tarafından benimsenip başarıya ulaşması da bu eksenle değerlendirilebilir. Ülkenin içinde bulunduğu kriz ortamı popülist partinin mevcut sistem eleştirilerinin halk tarafından daha kolay kabulünü sağlamıştır (Selçuk, 2016: 575). AKP bu doğrultuda, krizin nedeni olarak mevcut siyasal yapı ve elitleri göstererek kurtuluşun AKP ile mümkün olabileceğini iddia etmiştir. Diğer popülist partiler gibi AKP de, kurulduğunda, ekonominin, siyasal hayatın ve sosyal hayatın iyileştirilmesi için “halkın çıkarlarını” her şeyden üstün tutan AKP’ye ihtiyacı olduğunu ileri sürmüştür (Köroğlu, 2016: 185).

AKP parti tüzüğüne önsözünde bu durum şu ifadelerle dile getirilmiştir:

Milletimizin AK Parti’yi kısa sürede bu kadar güçlü bir şekilde sahiplenmesinde, 1990’lı yıllar boyunca yaşanan hadiselerin demokrasimiz ve ekonomimiz üzerinde yol açtığı yıkıcı tahribatların da büyük rolü vardır. Üst üste yaşadığımız krizler sebebiyle ekonomisi batan, en ağır 28 Şubat olan müdahaleler sebebiyle demokrasimizin ağır yaralar aldığı Türkiye’de, vesayet güçlerinin kısılcındaki siyasi partiler, temsil ettikleri milletle irtibatlarını neredeyse tamamen kesmişlerdi. İşte böyle bir ortamda AK Parti, milletimizin istikrar, güven, huzur, özgürlük, hizmet, yatırım taleplerine cevap veren bir parti olarak ortaya çıkmıştır. Kurulduğu günden beri siyasetteki yerini hep milletin durduğu yer olarak tarif eden AK Parti, bugün de aynı yerdedir (AKP Tüzüğü: 7)

Partinin kendisine özgü olarak ortaya koyduğu “muhafazakâr demokrasi” ideolojisi cumhuriyetçi ve laik elitler karşıtı prensipler üzerine kurulmuş düzen karşıtı popülist bir söylemin ürünü şeklinde yorumlanabilir. AKP’ye göre laik elitler muhafazakâr kesimin çıkarlarını temsil etmemekte ve toplumu belli bir kalıp içerisinde şekillendirip homojenleştirmeye zorlamaktadır. Bu yüzden parti kendinden önceki siyasalere, elitliğe ve radikalliğe karşı “negatif felsefe” geliştirmiştir. Böylece parti, MG’den ayrılırken gerçekleştirdiği İslamcılığın pragmatik dönüşümü ile, kendisini demokratik amaçları olan ılımlı muhafazakar bir konuma koyarak, toplumun bazı kesimlerine karşı düzen karşıtı duyguları yerleştirmede başarılı olmuştur. Statükoya karşı meydan okuyan parti, geliştirdiği anti-Kemalist söylem ile sosyal, ekonomik ve siyasal yaşamın her alanında gücü elinde bulunduran elitlere karşı halkın bir lider etrafında birleşmesi gerektiği düşüncesi üzerine popülist söylemini inşa etmiştir. Bu bağlamda, parti milli iradeyi ve partiyi her şeyden üstün tutmuş ve bu durum aldığı her seçim başarısıyla daha da güçlenmiştir (Yabancı, 2016: 599).

Klasik popülizm anlayışı doğrultusunda AKP programında yozlaşmış mevcut elitlerden halkın kurtuluşunun kendileri aracılığıyla gerçekleşebileceği şu ifadelerle dile getirilmiştir:

Toplumları ve devletleri tahrip eden yozlaşma, yolsuzluk, usulsüzlük, çıkarıcılık, iltimas, hukuk önünde ve fırsat açısından eşitsizlik, ırkçılık, partizanlık, despotluk gibi olumsuzluklar partimizin en yoğun mücadele alanlarıdır. Halkımız çaresiz değildir. Çare bizzat halkın kendisindedir. Büyük Atatürk’ün belirttiği gibi, milleti kurtaracak güç, yine kendi azim ve kararlılığıdır. Halkla özdeşleşen partimiz, her şeyden önce toplumda yok olan güven duygusunu

mutlaka yeniden tesis edecektir. Herkesin yarınlarla güvenle bakmasını, kendisini bu toplumun saygıdeğer ve horlanmayan bir ferdi olarak hissetmesini sağlamak azim ve kararlılığımızdır.¹

AKP uygulayacağı siyaseti “ilkeli siyaset” olarak tanımlayarak, klasik popülizm anlayışı paralelinde halkın çıkar ve isteklerini önemseyen tek partinin kendilerinin olduğu bu doğrultuda halkın “kurtuluşunun” kendileri aracılığıyla olabileceğini şu sözlerle dile getirmiştir:

Devlet halinde yaşamının zorunlu gereği olarak siyaset, toplumun genel ihtiyaçlarını görüşerek, tartışarak ve uzlaşarak karşılamanın evrensel yoludur. Toplumun aktif olarak devreye sokan demokratik siyaset ise, uzun vadeli düşünmeyi, kamunun çıkarlarını kişisel çıkarlar üzerinde tutmayı gerektiren erdemli bir uğraştır. Ülkemizde, bazı siyasetçilerin kısa hedefli çıkarlara yönelik tutumları yüzünden, halkın siyaset kurumuna ve politikacılara güveni sarsılmıştır. Oysa, demokratik bir toplumda, halkın refah ve mutluluğunu sağlamanın meşru yolu olan siyaset, üstün bir değerdir. Partimizin uygulayacağı ilkeli siyasetle hem ülkemizin köklü sorunlarına çözüm üretilecek, hem de halkın siyaset kurumuna karşı sarsılan güveni yeniden kazanılacaktır. Süreklilik içinde değişimi arayan, birliktelik içinde farklılıkları koruyan, toplumun dinamizmine güvenen, dünyadaki gelişmelere ve yeniliklere açık bir siyaset anlayışını hakim kılmayı amaçlayan AK Parti, demokrat, muhafazakar, yenilikçi ve çağdaş bir partidir. Partimiz, parti çıkarlarını ülke çıkarlarının üstünde tutan bir "negatif siyaset" değil, ülke çıkarlarını parti çıkarlarından önde tutan bir "pozitif siyaset" takip etmektedir. Milletimizin umudu haline gelen partimiz, ilkeli siyaset ve yönetim anlayışıyla, toplumsal barışı sağlayacak ve halkımızın refahını artıracaktır (AKP 2002 Seçim Beyannamesi: 11).

2001 yılında kurulduğunda ülkenin içinde bulunduğu ekonomik krize çözüm olarak parti neoliberal ekonomi politikaları öne sürmüştür. AKP'nin popülist söylemini uyguladığı bu ekonomi politikaları doğrultusunda açıklamaya çalışanlar partiyi “neopopülist parti” olarak tanımlamaktadır. Bu görüşe göre parti, oy kazanmak için popülist söylemini neoliberal ekonomi politikaları çerçevesinde şekillendirmiştir (Özdemir, 2015). Devletin ekonomiye müdahalesini en aza indirmeye çalışan parti, aynı zamanda da çeşitli yollarla yoksullara yönelik söylem geliştirmiştir. Ancak, AKP popülizmini bu şekilde, kliyentalizm ve korumacılık doğrultusunda, tanımlamak partinin Türkiye'deki daha önceki merkez-sağ partilerden farkını ortaya koymada yetersiz kalmaktadır. Çünkü daha önceki merkez-sağ partiler tarafından da uygulanan kliyentalizm Türkiye'de yeni bir kavram değildir (Yabancı, 2016: 592). Bununla beraber, dünyada giderek artan popülist parti ve liderler, çeşitli uygulama ve söylemleriyle, popülizmin sadece sosyo-ekonomik düzenlemeler çerçevesinde tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, partinin uyguladığı neoliberal ekonomi politikaları popülist söyleminin bir parçası olmakla beraber popülist söylemini tam olarak tanımlamamaktadır.

Ekonomide iyileştirilmenin çözümünü neoliberal politikalarda arayan parti, siyasal alanda iyileştirmeyi politikaların Avrupa Birliği (AB) paralelinde yeniden inşasında aramıştır. AKP'yi MG partilerinden ayıran noktalardan biridir. AKP, MG partilerinin aksine, kuruluşunda söylemlerinde yer verdiği gibi 2002 yılında iktidara gelmesiyle AB ile uyum süreci kapsamında yükümlülüklerini yerine getirmek için hızlı ve yoğun bir reform programına girişmiştir (Çınar,

¹ <http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi#bolum>

2017: 8). AKP'nin AB paralelinde politika izlemesi birçok farklı nedenle açıklanabilmektedir. Örneğin, eski Milli Görüş parti vekillerinden oluşan AKP kadrosunun, Erbakan'ın ve Erdoğan'ın 1990'larda aldıkları siyasetten men yasağını getiren maddelerin AB uyum süreci doğrultusunda değiştirilecek olması AKP'nin AB uyum sürecini desteklemesine yol açmıştır. Yine AKP'nin, AB uyum süreci doğrultusunda türbanla ilgili davaların çözümünü AB uyum sürecinde aradığı görülmektedir (Akıllı, 2010: 82).

AKP'nin AB ile uyum süreci doğrultusunda politikalar benimsemesi kendi meşruiyetini sağlamlaştırma yolunda atılmış önemli bir adım olarak görülmüştür (Park, 2017: 3). Bununla beraber bu dönemde AKP'nin AB uyum süreci doğrultusunda atmış olduğu adımlar hem AB tarafından hem de Türk elitleri tarafından olumlu karşılanmıştır. 2002-2005 yılları arası dönem Türkiye-AB ilişkilerinin en önemli dönemlerinden olmuştur. 2004 yılında yapılan Brüksel Zirvesi'nde 2005 yılında Türkiye-AB arasında yapılacak olan müzakerelere başlama kararı alınmış ancak o dönemde ortaya çıkan sorunlar nedeniyle ilişkiler durma noktasına gelmiştir. Bu sorunlar nedeniyle Türkiye AB'ye karşı bir güven kaybı yaşayarak tam üyelik için yerine getirmesi gereken kriterleri yerine getirmesi noktasında isteksiz davranmaya başlamıştır (Akçay, 2017: 53). Bu bağlamda partinin ilk üç yılında AB uyumu çerçevesinde hızlı şekilde atılan adımların 2005 yılıyla beraber yavaşladığı ve AB politikalarında değişikliğe gidildiği görülmektedir.

AKP'nin Türk siyasetine ve ekonomisine sunduğu ekonomik ve siyasi iyileştirmeler, krizden ve siyasi istikrarsızlıktan bunalmış seçmen tarafından mevcut krizden kurtulmanın bir yolu olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, partinin, daha önce İslami görüşleri olan bir partiye oy vermeyen seçmenler için bile bir alternatif olarak görülmesine neden olmuştur (Dinçşahin, 2012: 620). Akıllı (2010), kurulduğu dönemde AKP'nin demokratikleşme ve özgürleşme ekseninde benimsediği AB uyum politikalarıyla mevcut elitlerin korktuğu gibi siyasal bir tehlike olmadığını ispatlamaya çalıştığını öne sürmektedir. Buna ek olarak AKP'den önceki merkez-sağ partiler demokratikleşme sözü vermeksizin ekonomik gelişmeye odaklanmışlardır. AKP ise mevcut ekonomik krizin aşılması için neoliberal ekonomi politikaları öne sürerken aynı zamanda AB çerçevesinde demokrasi ve özgürlükleri popülist söylemine eklemiştir (Koroğlu, 2016). Özellikle 2002-2007 arası dönemde partinin böyle bir politika benimsemesi bazı aydın çevrelerin AKP'ye karşı ön yargılarının kırılmasını sağlamıştır.

Böylece 14 Ağustos 2001'de kurulan AKP, kuruluşundan yaklaşık bir yıl sonra olan Kasım 2002 erken seçimlerinde %34,43 oy alarak tek başına iktidara gelmiştir. Tepe (2010: 141)'ye göre AKP'nin 2002 seçimlerinde aldığı yüksek destek İslam'ın siyasal güç olarak varlığını ve Türkiye örneğindeki etkisini ortaya koymaktadır. Uygulanmakta olan yüzde on seçim barajı nedeniyle meclise sadece AKP ve CHP girebilmiştir. Bu durum demokratik temsil açısından sorun oluşturmaktadır. Kullanılan oyların yaklaşık olarak %45'i TBMM'de temsil edilmemişken oyların

yaklaşık olarak üçte birine yakını alan AKP, 363 milletvekili ile meclisin üçte ikisinde yer almıştır (Gökçe vd., 2002: 4).

Mecliste edindiği temsil üstünlüğü sayesinde siyasal fırsat şansı elde eden partinin, iktidarının ilk döneminde AB ile uyum çerçevesinde önemli yasal değişiklikler yaptığı görülmektedir. Selçuk'a göre yapılmak istenen yasal değişikliklerin AB uyumu çerçevesinde yapılmasının nedeni dönemin cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in süreci yavaşlatmasını engellemektir (Selçuk, 2016: 576). Bununla beraber, demokratikleşme çerçevesinde yapılan değişikliklerin ana muhalefet partisi CHP tarafından da desteklendiği görülmektedir (Köroğlu, 2016: 187). Yapılan demokratik değişikliklerle Türk siyasetinde ve toplumsal alanında kabuk değiştirme yolunda büyük adımlar atılmıştır.

AKP 2007 yılı seçim beyannamesinde popülist söyleminin tonunu koruyarak, “millet”i milletin düşmanı olan eski siyasi elitlere karşı korumak için iktidarda kalmaya devam etmesi gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Siyasi iradenin kaynağı, özgür bir toplumsal yapı içinde özgür iradeleriyle karar veren bireylerden oluşan milletin kendisidir. Millet iradesinin özgürlük içinde açıklanabilmesini veya kullanılabilmesini engelleyecek hiçbir uygulama kabul edilemez. Adalet ve Kalkınma Partisi insan odaklı siyaset anlayışına uygun olarak, millet iradesinin etkinliğini arttırıcı düzenleme ve uygulamalarla katılımcı demokrasinin daha derinlik kazanmasını sağlayacaktır. Ak Parti kurulduğundan beri, milletin talep ve tercihlerini politikalarında esas almıştır. Millete verdiği sözleri mutlaka yerine getirmiş, gerçekleştiremeyeceği vaatlerde bulunmamıştır. Temiz siyaseti ilke edinmiştir. Bu sayede geçmiş dönemlerin siyaset kurumuna kaybettirdiği toplumsal güveni ve itibarı tekrar kazandırmıştır (AKP 2007 Seçim Beyannamesi: 31).

2002 seçimleri ile mecliste büyük bir temsil hakkına sahip olan AKP 2007 seçim sonuçlarıyla bu üstünlüğünü kısmen kaybetmiştir. AKP 22 Temmuz seçimleriyle oy oranını %46,5'e yükseltmiş ancak yüzde on seçim barajını geçen MHP'nin ve bağımsız adayların meclise girmesiyle AKP'nin milletvekili sayısı önceki döneme göre düşerek 341 olmuştur. Bu durum AKP'nin seçim öncesi vurguladığı anayasal değişiklikleri ve cumhurbaşkanlığı seçimini yapması için gerekli olan 367 sayısına ulaşmasını önceki döneme göre daha zorlaştırmıştır. Nitekim, seçim sonuçlarıyla istenilen milletvekili sayısına ulaşamayacağını fark etmesinin akabinde Erdoğan yaptığı konuşmada yeni dönemde uzlaşmacı politika izleyeceklerinin sinyallerini vermiştir (Akıllı, 2010: 93). Bununla beraber, 2007 seçimlerinin daha yüksek bir oy oranıyla kazanılmış olmasıyla AKP popülist söyleminin “öteki” kısmının tonunu bu tarihten itibaren belirgin hale gelmeye başlamıştır (Köroğlu, 2016: 207).

2007 yılını önemli kılan ve siyasal hayatta yeni bir dönemi başlatan nokta cumhurbaşkanlığına Ahmet Necdet Sezer'in yerine Abdullah Gül'ün gelmesiyle sonuçlanan cumhurbaşkanlık seçimleri ve buna bağlı gelişen anayasa değişiklikleri olmuştur. Cumhurbaşkanlığına Sezer'in yerine Gül'ün gelmesi AKP'nin karar alma noktasında daha az

güçlkle karşılaşmasını ve popülist söylemini daha rahat bir şekilde güçlendirmesini sağlamıştır. Aynı yılın Ekim ayında anayasal değişiklik içeren halk oylaması yapılmıştır. Yaklaşık olarak %69 evet oyuyla kabul edilen bu değişiklikle birlikte Cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından, en fazla iki dönemle sınırlı olmak üzere beş yıl için seçilecektir. Milletvekilleri veya bu niteliklere ve milletvekili seçilme yeterliğine sahip Türk vatandaşları, doğrudan Cumhurbaşkanlığına aday olamayacaklar; en az yirmi milletvekili ya da yapılan en son genel seçimlerde toplam geçerli oyların yüzde onunu geçen siyasi partiler tarafından aday olarak gösterilebileceklerdir (Kahraman, 2012: 269).

AKP yönetiminin yapmış olduğu ilk halk oylamasından yüksek bir oy oranıyla çıkmış olması partinin uyguladığı değişikliklerin ve popülist söylemlerinin halk tarafından onaylanmış olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte bazı akademisyenlere göre, direkt demokrasi yöntemi olarak görülen halk oylamaları hükümet ile halk arasındaki bağı güçlendirmektedir (Koroğlu, 2016: 189). Bu bağlamda AKP halk oyuna gittiği bu ilk referandum ile halk ile arasındaki bağı güçlendirerek çıktığı söylenebilir. Anayasa değişikliğinin gündeme geldiği andan itibaren kamuoyunda yapılması istenilen bu değişikliğin rejim değişikliği anlamına geldiği tartışmaları başlamıştır. Anayasa değişikliğinin halk tarafından onaylanması başkanlık sistemi hakkındaki tartışmaları tetiklemiştir. Bu tartışmalar 2017 yılı halk oylamasına kadar zaman zaman gündemden düşse de devam etmiştir.

2007-2011 arası dönemin bir başka önemli noktası Ergenekon I ve Ergenekon II davaları olmuştur. Erdoğan'ın danışmanlarından olan Yalçın Akdoğan'ın "cumhuriyet tarihinin en büyük hukuki hesaplaşmasının adı"² olarak tanımladığı Ergenekon davaları hükümet ile ordu arasındaki ilişkide dönüm noktası oluşturmuştur. Partinin elde ettiği seçim başarısı, yapmış olduğu ilk halk oylamasından başarıyla çıkmış olması ve cumhurbaşkanlık seçimlerini AKP'nin adayları olan Gül'ün kazanmış olması AKP'ye söylem ve faaliyetlerinde rahatlık sağlamıştır. 2007 sonrası dönemde gündeme ordunun siyasete müdahale etmesi sorunsalını alan parti klasik popülist anlayışının "öteki" kısmını bu doğrultuda güçlendirmiştir. Örneğin Erdoğan bu süreçte Ergenekon davalarını eleştirenleri hedefleyen bir konuşmasında şunları klasik popülist söylem kullanarak şunları söylemiştir:

Ülkemizin güven ve istikrarını değil sadece belli bir zümrenin siyasi menfaatini düşünerek hareket edenler, maskeleriyle birlikte deşifre oluyor. Türkiye Cumhuriyeti, modern dünya ile birlikte medeniyet yürüyüşünü sürdürme kararında olan demokrasi tecrübesi hiç de küçümsenmeyecek büyük ülkedir. Barış ve istikrar unsuru olan Türkiye, gelişme ve kalkınma sürecini aynı kararlılıkla aynı hızla asla herhangi bir kesintiye uğramadan bu ülkenin demokrasiye bir pamuk ipliğiyle bağlı olmadığını göstererek hesapları boşa çıkaracaktır. Aziz milletimiz, emniyet içinde güven ve istikrar için sonsuza kadar yaşayacaktır. Kimse endişe

² Bbc, "Akdoğan: Ergenekon tarihi hesaplaşma" (6.09.2013), http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/08/130806_ergenekon_yalcin_akdogan

içinde olmasın, Türkiye demokrasisinden hukuk devletinden evrensel insan haklarından geriye doğru tek bir adım atmayacaktır.³

Bu dönemde meydana gelen bir diğer olay 2008 yılında açılan AKP kapatma davasıdır. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya “laikliğe aykırı fiillerin odağı haline geldiği” gerekçesiyle partinin kapatılması ve dönemin Başbakanı Erdoğan dahil olmak üzere, dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül de dahil 71 kişinin 5 yıl süre ile siyasetten uzaklaştırılması istemiyle dava açmıştır. Mahkeme 6 karşı 5 oyla AK Parti'nin kapatılmamasına karar vermiştir. Parti bu süreçten yara almadan çıktığı gibi gücünü daha da artırarak yoluna devam etmiştir.

Ergenekon davaları ve AKP kapatma davası üzerinde kamuoyunda yapılan tartışmaların 2010 yılında yapılan halk oylamasına kadar güncelliğini koruduğu görülmektedir. 2010 tarihine kadar partinin eylem ve söylemleri siyasetin askerden arındırılması isteğiyle özdeşleştirilmiştir. 2007 seçimlerinden 2010 anayasa referandumuna kadar olan süreçte AKP'nin popülist söyleminin giderek güçlendiği görülmektedir. Partinin özellikle, anti-Kemalist, elit karşıtı söylemleriyle kamuoyu ve siyasete şekil verme eğilimi artmıştır. Bu dönemde parti, diğer popülist partilerin yaptığı gibi uyguladığı politika ve söylemlerinin meşruluk zeminini “milli irade”, “milli çıkar” gibi kavramlar etrafında oluşturarak muhalifleri “halkın düşmanı” olarak göstermiştir. “Milli çıkar” adına tüm sisteme müdahale edebileceğini belirten parti şeffaflık ve hesap verilebilirlikten bu doğrultuda uzaklaşmaktan sakınca görmemiştir (Çınar, 2017: 2). AKP'nin 2007 öncesi dönemde özellikle AB süreci ile benimsediği evrensel ton yerini yerel dile bırakarak söylemleri ana muhalefet partisi CHP karşıtlığında “elitler” ve “halk” seviyesinde gerçekleşmeye başlamıştır (Köroğlu, 2016: 190). AKP kendi politikalarına muhalif olan her kesimi “halk düşmanı” olarak nitelendirmiştir. Bu düşünceye göre, “elit” kesimin partisi olan ve halkın çıkarlarını önemsemeyen CHP'nin “milli çıkarlar” doğrultusunda hareket eden AKP'ye muhalif olması doğaldır (Yabancı, 2016).

AKP, özellikle yargı alanında etkili olacak bireysel ve ekonomik hakları düzenlemek için anayasal bir değişiklik talep etmiştir. 12 Mayıs 2010 tarihinde halk oylaması kararı alınmasıyla referandumun gerçekleştiği tarih olan 12 Eylül 2010'a kadar demokrasi tartışmaları kamuoyunda kutuplaşmaya neden olmuştur. Referandum sürecinde yapılan kampanyalar, değişiklik paketinin içeriğine kıyasla daha ön planda olmuş ve “evet” ve “hayır” diyen taraflar arasında ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur (Bozatay, 2011: 115). Bununla beraber, anayasa değişiklik paketi içerisinde farklı konularda düzenlemeler bulunmaktaydı. Ancak kamuoyunda gerek iktidar partisi gerekse muhalefet partileri öne çıkardıkları belirli maddeleri gündeme getirmeyi tercih etmişlerdir. AKP bu değişiklik paketi ile siyasette ordunun etkisinin ortadan kaldırılacağı üzerinden siyaset

³ Vatan, “Evet Ergenekon'un savcısıyım”, <http://www.gazetevatan.com/-evet-ergenekon-un-savcisiyim--189246-siyaset/16.07.2008>.

yaparken muhalifler özellikle yargıda yapılacak olan değişikliklerden endişe duymaktaydı. Nitekim CHP'nin anayasa değişikliği paketi ile ilgili temel kaygısını Türkiye'de adaletin siyasallaşacağı düşüncesi oluşturmuştur (Bozatay, 2011: 125).

AKP yapmış olduğu ikinci halk oylamasından %57'lik bir oy alarak çıkmıştır. Böylece halk AKP'nin yapmak istediği anayasal değişiklikleri onaylamış olmaktadır. AKP anayasa referandum sürecini partiye mal ederek 2011 genel seçimlerinin bir çeşit provası olarak görmüştür. Parti yapılmak istenilen anayasa değişikliklerini demokratikleşmeye bağlayarak ülkede demokrasiyi onaylamaya ya da onaylamama olarak topluma sunmuştur. Partinin temel argümanı ordunun siyasetten uzaklaştırılacağı olmuş bu bağlamda liberal kesimden de destek almıştır. AKP'nin 2007-2011 arası dönemde orduya Ergenekon davasıyla yaklaşması, parti için “sivil siyaset ve demokrasi” kavramlarını vurgulamak için fırsat oluşturmuş ve pek çok kesim tarafından desteklenmiştir. Ancak sivil siyasetin ordu engelinden kurtarılması bu kesimlerin beklediği gibi “daha demokratik bir ülke” ve dış politikada daha ılımlı politikalar uygulanması sonucunu vermemiş bunun yerine parti otoriter ve İslamcı bir gündem başlatmıştır (Özpek ve Yaşar, 2017: 2).

2010 anayasa referandumu ve ardından gelen seçim başarısıyla AKP iktidarı söylem ve politikalarında yeni bir döneme girmiştir. Aslında 2010 anayasa referandumu AKP'nin plüralist demokrasi anlayışının yıkılmaya başladığı noktadır (Köroğlu, 2016; Çınar, 2017; Park, 2016). Erdoğan bu referandumda aldığı başarı ile halkın büyük bir bölümünün partiye olan desteğinin devam ettiğini görmüştür. Bu durum AKP'ye mutlak güce sahip olduğu yanlışlığının yerleşmesine neden olmuştur (Dinçşahin, 2012: 639). Bu tarihten sonra parti bu yıla kadar zaten giderek azalmakta olan demokratik ve Batı yanlısı politikalarından ayrılıp tamamen otoriter ve baskıcı politikalara yönelmiştir (Özpek ve Yaşar, 2017: 3). Bu bakımdan parti 2010 sonrası dönemde popülist söyleminin “biz/halk/iyiler” ve “onlar/elitler/ötekiler” ayrımı yeniden şekillendirerek milli iradenin üstünlüğü vurgusu parti doküman ve söylemlerde artmıştır. AKP bu anayasayla birlikte yargı başta olmak üzere devletin tüm kademelerini denetimi alma şansı bulmuş ve Türk tipi bir başkanlık sisteminin önünü açmıştır. (Yabancı, 2016: 599).

Referandum ile birlikte 2007 sonrası parti gündeminin en önemli konusu olan “sivil siyaset” gündemden düşerek yerini Kürt sorununa bırakmıştır. Dönemin cumhurbaşkanı Abdullah Gül Kürt sorunu için “Kürt sorunu Türkiye'nin birinci sorunudur ve mutlaka halledilmelidir” ifadesini kullanmıştır.⁴ AKP Kürt meselesine barışçıl çözüm bulma arayışı doğrultusunda politikalarını şekillendirmeye çalışmıştır. Bu amaç doğrultusunda AKP'nin Kürt sorununu “çözüm süreci” adı altında düzenlenen müzakerelerle çözmeye çalıştığı görülmektedir. AKP'nin bu politikasına en büyük tepki Milliyetçi Halk Partisi'nden (MHP) gelmiş ancak hükümet politikasından geri adım

⁴ Cnnturk, “Başlangıçtan bugüne gün gün çözüm süreci” <https://www.cnnturk.com/fotogaleri/turkiye/baslangictan-bugune-gun-gun-cozum-sureci> (11.07.2016).

atmamıştır (Köroğlu, 2016: 192). AKP'nin bu süreçte kendi politikalarına muhalif olan sesleri susturarak ve demokratik kurumları baltalayarak iktidarını merkezileştirme yoluna gittiği görülmektedir (Özpek ve Yaşar, 2017: 2).

2002-2010 arası dönemde AKP'nin popülist söyleminin “düşman/onlar” kısmını oluşturarak düzen karşıtı söylemlerini besleyen anti-Kemalist dünya görüşü olmuştur. Parti anti-Kemalist dünya görüşüne karşı bir “biz” algısı oluşturmuştur. Bu durum 2010 sonrası yerini partinin “biz” algısının Türk-İslam sentezi geleneği etrafında şekillenmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Bu doğrultuda yeniden şekillenen “biz” algısı İslamcı bir hal almıştır. Bu İslamcı kimliği taşımayan tüm gruplar, halk düşmanı olarak nitelendirilerek AKP'nin popülist söyleminin “onlar/düşmanlar” tarafını oluşturmuştur. 2010 sonrası dönemde AKP popülizmine dahil olan bir diğer etmen Osmanlı tarihine sık yapılan atıflar olmuştur. Bu doğrultuda parti, Osmanlı'nın görkemli dönemlerinden örneklerle Türkiye'nin özellikle dış politikada o dönemlere dönmesi sözünü vermeye başlamıştır. Bölgede yaşanan siyasi istikrarsızlıklar dış politikanın AKP'nin popülist söylemindeki yerini güçlendirmesine neden olmuştur. Bu bağlamda parti ve parti liderleri genellikle muğlak bir “dış gücün”, zaman zaman bir ülkenin siyasetçisinin, bir ülkenin veya ülkeler grubunun “millet” karşıtı söylem ve eylemler içerisinde olduğundan bahsetmektedir. Bu güçler popülist hükümetin dış politikadaki başarısızlıklarının ve ülke içindeki parti karşıtı grupların kaynağı olarak gösterilmektedir (Yabancı, 2016: 600).

Referandum sonrası ilk genel seçim 12 Haziran 2011'de yapılmıştır. Bu seçimlerde AKP %49 oy alarak mecliste 321 sandalye sahibi olmuştur. Klasik popülizm anlayışına paralel olarak “milli irade” konseptini daha çok kullanmaya başlayan parti bu seçimleri kazanmasıyla beraber kuruluşunun ardından girdiği üç seçimden de başarıyla çıkmıştır. Kullandığı dil itibariyle muhafazakar kesime hitap eden AKP'nin üç dönem üst üste kazandığı seçim başarısı liberal ve İslamcı kesimde coşkuyla karşılanmış, buna karşıt olarak ise toplumun diğer kesimlerinde, özellikle laik kesimde endişe uyandırmıştır (Uzgel, 2010: 11). AKP'nin seçim başarısının toplumun belirli kesimlerinde endişe verici olarak bulunmasının bir nedeni partinin popülist söylem dahilinde kendiyi özdeşleştirdiği Müslüman ve muhafazakar kitlelere yönelik söylem geliştirerek bu sınıfların çıkarlarını gözetmesi ve bu doğrultuda oluşturduğu İslamcı kimliği benimsemeyen grupları halkın “düşmanı” olarak göstermesidir (Yıldırım, 2010: 67).

Ancak şüphesiz partinin seçimlerden yüksek oy oranı ile çıkması popülist söyleminin başarılı olduğunun bir göstergesidir. Bu durumun en büyük etkenlerinden biri Erdoğan'ın liderlik faktörüdür. Popülist liderlerin ortak noktalarından olan “halktan biri” imajını Erdoğan başarılı şekilde topluma yansıtmıştır. Erdoğan “sizi dinliyorum çünkü sizden biriyim” algısının söylemlerinde gerek toplumun farklı kesimlerine ulaşmak için kullandığı hitap ile gerekse gösteri ve mitinglere katılması, seçmeniyle yüz yüze gelmesi ve seçmeniyle ikili ilişkiler kurmaktan kaçınmamasıyla oluşmasını sağlamıştır. Halkla arasındaki bağı güçlendirme noktasında Erdoğan

kendi hayat hikâyesinin seslendiği “sıradan insanlar” ile paralel olduğunu ve bu durumun kendisinin “halka hizmet eden bir lider” olmasına neden olduğunu vurgulamaktadır. Klasik popülizm anlayışı doğrultusunda popülist liderler siyaset yapma amaçlarını “millet”i onların çıkarlarını göz ardı eden yozlaşmış “elit”lerden kurtarmak olarak ifade etmektedirler. Halkını seven, önemseyen ve onlardan biri olan popülist lider halkını kurtarmak için siyaset yapmaya mecburdur. Bu doğrultuda Erdoğan halkın içinden çıkararak siyasete girdiğini ve millet için siyaset yaptığını şöyle ifade etmiştir:

Neden siyaset dersiniz, insan için siyaset. İki ülke için siyaset. Bu soruyu kendinize sorduğunuz zaman orada kendinizi buluyorsunuz zaten. İnsan için siyaset yaptığınız zaman kendiniz için aynı zamanda bu siyaseti yapıyorsunuz. Aileniz için, millet için yapıyorsunuz ve ülke için siyaset dediğimiz zaman da içinde bulunduğunuz bu ülkeye farklı zenginlikler katıyorsunuz veya katacaksınız. Gerek üniversite öncesi gerek üniversite sonrası verilmiş olan bu mücadelede bizler, şimdiki gibi gökten zembille in parlamentoya gir. Böyle gelmedik bu işe... Siyasi liderlerin şu anda hangisi böyle tabandan kazıya kazıya bir yerlere geliyor.⁵

AKP ve liderleri tarafından uygulanan popülist söylem her seçim başarısıyla halk tarafından onaylandıkça partinin çoğunlukçuluk anlayışında genişleme olmuştur. Bu bağlamda parti eylemlerinin meşruluğunu gün geçtikçe daha çok “milli irade” ile açıklama yoluna gitmiştir. “Millet”i temsil eden parti yaptığı her eylemi “milli çıkar”, “milli irade” adına yapmakta bu durum partinin eylemlerinin meşruluğunu tartışmaya kapalı hale getirmektedir. Partinin bu görüşü çerçevesinde halk ile hükümet arasındaki doğrudan bağı, demokratik rejimin denge ve fren mekanizmalarına tercih ettiği görülmektedir. Parti demokrasinin çoğulculuk anlayışını da özellikle 2010 sonrası dönemde yeni ve ilginç bir biçimde “milli irade”, “millet” şeklinde yorumlamaya başlamıştır. Partinin önünde milli iradenin gerçekleşmesi için engel olarak gördüğü nokta bürokratik oligarşi, yargı ve güçler ayrılığıdır. Bu bağlamda parti, özellikle 2010 sonrası dönemde liberal devlet kurumlarının kurumların “elitliği”nin milli iradeyi yansıtmaktan çok uzak olduğuna söylemlerinde yer vererek “onlar” algısını liberal devlet kurumları üzerinden kurmuştur. Muhafif gruplar üzerinde yapılan her türlü baskı, tutuklama ve sansür “sistemdeki bu sorunu düzeltme” ve “milli irade tecellisi” doğrultusunda yapıldığı söylenerek eylemlerini meşrulaştırılmıştır (Yabancı, 2016: 600).

AKP’nin popülist söyleminin önemli ölçüde sertlik kazanmasını sağlayan olay şüphesiz 2013 yılında gerçekleşen Gezi Parkı protestolarıdır. Başlangıçta çevreci bir gösteri olan Gezi, daha sonra polisin şiddet içeren müdahaleleriyle geniş çaplı siyasi bir protestoya dönüşmüştür. Taksim Gezi Parkı’nda bulunan ağaçların kesilip yerine alışveriş merkezi yapılacağı haberini sosyal medya aracılığıyla öğrenen bir grup insanın yıkımı durdurmak için parkta nöbet tutması ile başlayan gösteriler zabıtalara gece yarısı göstericilerin çadırlarını yakması üzerine, sosyal medyanın da etkisiyle, kısa sürede yayılmış ve tepki görmüştür. Bunun üzerine büyüyen gösterilere geniş çaplı

⁵ Akşam, “Ustanın hikayesi yayımlandı... Başbakan Erdoğan anlattı”, <https://www.aksam.com.tr/siyaset/ustanin-hikayesi-yayimlandi-basbakan-erdogan-anlatti/haber-241613> (03.09.2013).

katılım olmuş ve gösteriler hükümet karşıtı protestolara dönüşmüştür. Gösteriye katılanları bir araya getiren şey ortak bir siyasi görüş veya ideoloji değil ülkede giderek baskılanan özgürlükler olmuştur.

2010 yılı referandumuyla gücü merkezileştiren parti 2011 seçimlerinde yüksek oy oranıyla iktidara gelmiştir. Böylece halkın çoğunluğunun temsilcisi olduğundan emin olan AKP Gezi Parkı protestoları sırasında bu durumu popülist söylemlerinde başarılı bir şekilde kullanma fırsatı elde etmiştir. Protestolar sırasında Erdoğan'ın "şu anda evlerinde bizim zorla tuttuğumuz bu ülkenin en az yüzde 50'si var"⁶ şeklinde konuşması bazı kesimler tarafından tepki çekerken parti liderinin popülist söyleminin daha önceki dönemlere göre sertleşeceğinin habercisi olmuştur (Köroğlu, 2016: 191). Bu bağlamda Gezi Parkı protestolarının AKP'nin popülist söyleminde bir kırılma noktası teşkil ettiği görülmektedir. Basın ile de ilişkilerinin gerilmesiyle birlikte Gezi Parkı olayları sonrası AKP, otoriter kimliğini daha belirgin bir şekilde ortaya koyarak popülist söylemi kapsamında siyasi muhalefeti ve eleştirel medyayı halkın düşmanı olarak göstererek ötekileştirmiştir (Esen ve Gümüşçü, 2016).

Bu doğrultuda Gezi Parkı olayları sürerken Ankara'da düzenlediği mitingde Erdoğan şunları dile getirmiştir:

Gezi Parkı perdesinin gerisinde çok farklı hesaplar devreye sokuldu. Çok farklı oyunlar sahneye konuldu. Bu konuda ulusal medyanın bir kısmı yalan haberlerle, iftirayla, provokasyonla her türlü ilkesizliği sergiledi. Uluslararası medya aynı şekilde, her türlü iki yüzlülüğü sergiledi. Kimi siyasetçiler, fiilleriyle, söylemleriyle, eylemcilere para vererek, sokakta polisimize küfrederek, bir mezhep çatışması çıkarmak için her türlü tahriki yaptılar. Sosyal medyada sahte hesaplar üzerinden yalan haberler yayılmak suretiyle akıl almaz provokasyonlar gerçekleştirildi...⁷

2014 yılında Erdoğan'ın cumhurbaşkanı olmasından sonra Erdoğan'ın parti lideri olarak katılmadığı ilk genel seçimler olan 2015 genel seçimlerinde partinin önemli oranda bir oy kaybının olduğu görülmektedir. Erdoğan'dan boşalan başbakanlık koltuğuna Ahmet Davutoğlu gelmiş ancak, bu dönemde Erdoğan'ın AKP'nin siyasal söylemlerini belirlemede etkinliği devam etmiştir. Bu süreçte, Kürtlerin haklarını siyasal alanda temsil ettiği iddiasında olan Halkların Demokratik Partisi (HDP), ilk defa yüzde on barajını aşmış meclise girmiştir. Meydana gelen bu değişimlerle AKP 7 Haziran 2015 seçimlerinde kendisini tek başına iktidara taşıyacak oy oranını yakalayamamış ve koalisyon kurma çabalarının da sonuçsuz kalmasıyla hükümet kurulamamıştır.

AKP'ye göre Türk siyasal hayatında "yerli ve milli" olan tek parti kendisidir. Diğer bütün partiler "düşman" Batı paradigmalarıyla şekillenen "yerli olmayan" partilerdir. Bu noktada AKP,

⁶ Hürriyet, "Başbakan: Yüzde 50'yi evinde zor tutuyorum" <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-yuzde-50-yi-evinde-zor-tutuyorum-23429709> (04.06.2013).

⁷ Bbc, "Erdoğan'dan Gezi Parkı eylemcilerine ultimatı", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/06/130615_erdogan_miting (15.06.2013).

popülist söyleminin “öteki/onlar” kısmını kendisi dışındaki partilerin İslam karşıtı, elit, AKP’nin savunduğu “bağımsızlık ve demokrasiyi” tehdit eden partiler olduğu yönünde inşa etmiştir. Böylece AKP, diğer partilerden farklı olarak kendisini tek gerçek demokrat parti olarak tanımlayarak bu partilerle güç paylaşımını reddetmiş ve koalisyon kurulamamıştır. Partinin güç paylaşımı konusundaki isteksizliği gücü tekelleştirme isteğini açıkça göstermiştir (Çınar, 2017: 2).

Böylece 7 Haziran 2015 seçimleri AKP’nin 2002 tarihinden beri kazanamadığı tek seçim olarak tarihe geçmiştir. Hükümetin kurulamaması dolayısıyla yaşanan siyasi krizin aşılması için seçimler 3 Kasım 2015 tarihinde tekrar edilmiştir. İki seçim arası dönemde ülkede terör olayları artmış, ülke siyasi istikrarsızlığa girmiştir. Terör faaliyetlerinin ülkede artmasıyla AKP’nin “öteki” söylemlerini özellikle Güneydoğu’ya yönlendirdiği görülmektedir (Köroğlu, 2016). Bununla beraber bu seçimlerle Türkiye tarihinde ilk defa bir seçim sonucu göz ardı edilmiştir (Öktem ve Akkoyunlu, 2016: 417). Kasım ayında tekrarlanan seçimlerle AKP oy oranını %49,5’e çıkartarak tekrar tek başına hükümeti kurmuştur. 2014 yılında Erdoğan’ın cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra başbakanlık koltuğuna oturan Davutoğlu, 2016 yılında Erdoğan ile anlaşmazlığa düştüğü bir konu sonrasında 5 Mayıs 2016’da görevinden istifa etmiş yerine Binali Yıldırım gelmiştir. Böylece Yıldırım 65. Hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir.

2016 yılının en önemli olayı 15 Temmuz 2016 tarihindeki başarısız darbe girişimidir. Darbe girişiminin başarısız olmasında polislin hükümetin yanında yer alması önemli rol oynarken, Erdoğan’ın telefon yoluyla bir televizyon kanalına bağlanıp bütün halkı sokaklara çağırması darbe girişimini akamete uğratmıştır. Gezi olayları sırasında “Şu anda evlerinde bizim zorla tuttuğumuz bu ülkenin en az yüzde 50’si var” diyen Erdoğan bu sefer, darbe gibi rejimi tehdit eden ciddi bir girişime karşı yaptığı çağrı ile bu kozunu kullanarak klasik popülist bir söylem yoluyla halkı darbeyi engellemek için sokaklara şu sözlerle çağırmıştır:

Bu arada milletime de bir çağrı yapıyorum, oda şudur, milletimizi illerimizin meydanlarına davet ediyorum. Havalimanlarına davet ediyorum ve milletçe meydanlarda, havalimanında toplanalım ve bunların o azınlık grubu, tanklarıyla, toplarıyla gelsinler ne yapacaklarsa halka orada yapsınlar. Halkın gücünün üstünde bir güç ben tanımadım bugüne kadar.⁸

Darbe girişiminin engellenmesiyle birlikte Erdoğan’ın halkı “Demokrasi Nöbeti” tutmaya çağırması o günden sonra yaklaşık bir ay boyunca devam eden “sala”larla devam etmiştir. Sembolik olarak başlatılan bu sürecin özellikle dini bir sembol olan sala ile destekleniyor oluşu dini motivasyonlara dayalı demokrat kitlesel bir mobilizasyon sürecinin başlamasına sebebiyet vermiştir. Darbe girişimi sonrası süreçte Erdoğan’ın popülist söylemini dini motifler üzerinden, milli irade vurgusuyla gerçekleştirdiği görülmektedir. Milli irade her şeyden üstündür ve halk

⁸ Cnnturk, “Erdoğan: Milletimizi meydanlara davet ediyorum”, <https://www.cnnturk.com/turkiye/erdogan-milletimizi-meydanlara-davet-ediyorum> (16.07.2016).

demokrasiye ve milli iradeye sahip çıkmıştır. Bu bağlamda, darbe girişiminden güçlü çıkan taraf AKP hükümeti olmuştur.

Darbe girişimi sonrası AKP tarafından gündeme tekrar gelen başkanlık sistemi tartışmaları partinin gücü tekelleştirme isteğini gösteren bir diğer olaydır (Çınar, 2017: 2). Bu amaç doğrultusunda mevcut sistemin sorunları hakkında tartışmalar sıklaştırılmış ve AKP'nin önerdiği anayasa değişikliği metni kapsamında 16 Nisan 2017'de halk oylamasına gidilmesine karar verilmiştir. AKP'nin daha önceki yaptığı referanduma kıyasla düşük oy aldığı referandum %51.4'lük evet oranı ile kabul edilmiş ve “partili cumhurbaşkanlığı” sistemine geçilmiştir.

Özetle, AKP kuruluşundan 2010 yılına kadar anti-kemalist söylem çerçevesinde popülist söylemini şekillendirmiştir (Park, 2017). Bu doğrultuda parti sıklıkla “eski Türkiye'nin elitleri”ni karşıt söylemlerinin merkezine alarak ülkenin bozulan sosyal, ekonomik ve siyasal durumundan sorumlu tutmuştur (Yabancı, 2016; Selçuk, 2016). Milli iradenin kendileri aracılığıyla gerçekleştirebileceğini öne süren parti 2002-2010 arası dönemde gücü merkezileştirme yolunda başarılı adımlar atmıştır. 2010 yılına kadar partinin benimsediği muhafazakar demokrasi ideolojisi çerçevesinde İslam'ı söylemlerinin merkezine almadan ılımlı muhafazakarlık anlayışıyla politika ve söylemlerine yön vermiştir.

2010 anayasa referandumu ile gücü merkezileştirme yolunda büyük yol kat eden parti popülist söyleminin “biz” ve “onlar” algısını genişletmiştir (Çınar, 2017). Bu tarihten sonra partinin demokrasi anlayışının değişimiyle birlikte yeni “ötekiler” ve yeni bir “biz” algısı oluşturulduğu görülmektedir. “Biz” algısını Türk-İslam geleneği sentezi üzerinden oluşturan parti yaşanan bölgesel ve küresel olaylarla birlikte popülist söylemlerine dış politikayı ekleyerek “öteki” algısını milletin refah ve düzenini bozmaya çalışan belirli belirsiz “dış güçler” ve onların ülke içindeki destekçileri üzerinden oluşturmuştur (Öktem ve Akkoyunlu, 2016). Bu bağlamda Osmanlı döneminin “göz alıcı dış politika” uygulanan dönemlerine dönülmesi sözü verilerek Osmanlı devlet ve toplum yapısına olumlu atıflar başlamıştır. Bununla birlikte ülke içinde yaşanan siyasal ve toplumsal krizler AKP'nin popülist söyleminin tonunun giderek sertleşmesine neden olmuş ve muhalif seslere karşı sansür ve baskılar artmıştır (Çınar, 2017; Köroğlu, 2016; Yabancı, 2016; Park, 2017).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE'DE POPÜLİZMİN SİYASAL SÖYLEM ÜZERİNDEN ÖLÇÜLMESİ

Jagers ve Walgrave (2007) çalışmalarında Belçika'da popülist parti olarak kabul edilen Vlaams Blok'un siyasi iletişim stilinin popülist özellik gösterdiği hipotezini test etmişlerdir. Bu hipotezi test etmek amacıyla Belçika parlamentosunda bulunan altı partinin siyasi iletişim stili karşılaştırılmıştır. Veri olarak altı siyasi partinin bir televizyon kanalında yayınlanan siyasi içerikli onar dakikalık yirmi yayını alınmıştır. Seçilen bu verilerle popülist söylemin temel bileşeni olan halka hitap "zayıf popülizm" konsepti çerçevesinde, popülizmin "öteki" algısını oluşturan düzen karşıtı söylemleri ise "güçlü popülizm" konsepti çerçevesinde el ile kodlama yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Jagers ve Walgrave (2007)'nin bu ölçümü yapmak için kullandıkları yöntem bu bölümde ayrıntılı olarak verilecektir.

Jagers ve Walgrave (2007)'nin çalışmalarında kullandıkları yöntem takip edilerek çalışmanın bu bölümünde çalışmanın temel konusunu oluşturduğu biçimde Türkiye'de popülizmin siyasi söylem üzerinden ölçümünün gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın temelini oluşturan AKP'nin siyasi iletişiminde popülizmi ne kadar kullandığı sorunsalının cevabı klasik popülist parti figürüne Türkiye'de en çok uyan parti olan MHP ve ana akım partisi olan CHP'nin siyasi söylemlerinin karşılaştırmalı bir analizi yapılarak elde edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın bu kısmında yapılması amaçlanan analiz için kullanılan yöntem, verilerin oluşturulması ve kodlamanın nasıl yapıldığı anlatılarak bu doğrultuda elde edilen bulgular değerlendirilecektir.

4.1. Çalışmanın Amacı ve Verilerin Oluşturulması

Popülist siyasi söylemin Türkiye'deki boyutlarının ampirik olarak ölçülmesi amacıyla bu çalışmada veri olarak AKP, CHP ve MHP'nin TBMM'de rutin olarak gerçekleştirilen haftalık grup konuşmaları seçilmiştir. Grup konuşmaları partilerin kendileri tarafından oluşturulan herhangi bir dış müdahalenin olmadığı konuşmalar olması, televizyon kanallarında canlı yayınlanmaları bakımından seçmene doğrudan hitap ediyor olması ve bu verilerin resmi internet sayfalarından kolayca ulaşılabilir olması nedeniyle veri olarak seçilmiştir.

Her üç parti için 2014-2017 arası dönemde yıllık beş grup konuşması seçilmiştir. Seçilen süre içerisinde meydana gelen siyasi olayların sonucu etkilemesinden kaçınmak için seçilen konuşma tarihleri birbirlerine olabildiğince uzak seçilerek bütün yıla dağıtmaya çalışılmıştır. Ayrıca AKP'nin siyasi söylemindeki değişimin zamanla nasıl şekillendiğini daha iyi

anlamak için AKP'nin 2012 ve 2013 yıllarında yaptığı grup konuşmaları da analize dahil edilmiştir. Bu bağlamda AKP'nin popülist söyleminin 2012-2017 arası dönemde nasıl şekillendiği bir analiz olarak, üç partinin karşılaştırılması ise 2014-2017 arası dönemi kapsayacak şekilde bir başka analiz olarak ele alınmıştır.

2010 anayasa referandumu sonrası AKP gücünü merkezileştirmesiyle popülist söylemini “biz” ve “onlar” şeklinde yeniden şekillendirmiştir (Yabancı, 2016). Bu durum 2011 seçimlerinden yüksek oy alarak iktidarda kalan parti için söyleminin halk tarafından onaylandığı algısı yaratmış ve popülist söylem daha da güçlenmiştir (Çınar, 2017). 2012 yılında Cemaat ile yaşanan anlaşmazlıklar, 2013 yılında meydana gelen Gezi Parkı protestoları ve bölgesel ve küresel siyasi olaylar söylemin içeriğini şekillendirmede etkili olmuştur. Bu bağlamda partinin popülist söylemi 2012 sonrası dönemde Osmanlı döneminin dış politikası üzerinden Türk-İslam sentezi geleneği doğrultusunda “biz” algısı oluşturma yoluna giderken belirli bir dış politika unsuru veya belirsiz bir dış güçler söylemi “öteki” kısmını oluşturmuş ve popülist söyleminin tonu sertleşmiştir (Yabancı, 2016). Bu bağlamda bu çalışmada 2012-2017 arası dönemde partinin siyasi söyleminin popülist özellik gösterme derecesinin ve boyutunun değişimi partinin seçilen 30 grup konuşmasının analizi sonucu elde edilen bulgular yoluyla incelenmiştir.

Bununla beraber seçilen diğer iki parti olan CHP ve MHP ile AKP'nin popülist söylemlerinin karşılaştırılmalı analizi 2014-2017 arası dönem çerçevesinde yapılmıştır. Bu noktada, AKP'nin popülist siyasi söyleminin boyutunun daha iyi anlaşılabilmesi için CHP ve MHP'nin belirlenen her yıldan beşer grup konuşması olmak üzere yirmişer grup konuşması seçilmiştir. Bu konuşmalar rastgele seçilmiş olmakla beraber söylemin doğru bir analizinin elde edilebilmesi için bütün seneye yayılacak şekilde birbirine olabildiğince uzak konuşma tarihleri seçilmiştir. CHP ve MHP'nin grup konuşmaları iki nedenle çalışmaya dâhil edilmiştir. Birinci neden, MHP'nin klasik popülist parti figürüne Türkiye'de en çok uyan parti olması ve CHP'nin ana akım partisi olması nedeniyle AKP'nin popülist söyleminin derecesinin anlaşılması için bu iki partinin iyi bir kontrol grubu görevi göreceğinin düşünülmesidir. İkinci neden, Mudde (2004)'nin popülist söylemin artık tüm partiler tarafından kullanılan genel bir durum haline geldiği görüşünü Türkiye için test etmektir. 2014-2017 arası dönemde Türkiye'de 2014 yılında başkanlık seçimi, 2015 yılında Haziran ve Kasım aylarında iki genel seçim ve 2016 yılında referandum yapılmıştır. Bu bağlamda AKP'nin kullandığı popülist söylemin tonunun artıyor olduğu iddialarına karşılık partinin seçimlerde yüksek oy oranı alıyor oluşu karşısında seçilen diğer iki partinin söylemlerinin zaman içerisinde AKP'nin siyasi söylemlerine yaklaşmış ya da yaklaşmadığı incelenmiştir.

Bu amaç doğrultusunda seçilen üç partinin toplam 60 grup konuşması Jagers ve Walgrave (2007)'nin çalışmalarında oluşturdukları kodlama yöntemi ile kodlanarak analiz edilmiştir. Popülizmin “zayıf” konseptini oluşturan “halka hitap” seçilen metinlerdeki toplumun tümüne veya belirli bir kesimine yönelik kullanılan kelimelerle ölçülmüştür. Bu bağlamda halk, vatandaş, millet,

kardeşlerim, yoldaşlar, işçiler, çalışan kadınlar gibi halkın tümüne veya belirli bir kesime yönelik söylemlerin geçtiği metin kısımları seçilmiştir. Seçilen kelimeler cümlede kullanıldığı şekle göre pozitif, negatif veya nötr olacak şekilde kodlanmıştır. Bununla beraber popülizmin hitap kısmını oluşturan bu aşamasında Türkiye için uygun olacak şekilde İslami popülizm de ölçülmüştür. Popülizmin “zayıf” boyutunun analizi için kullanılan kelimelerin kullanıldığı kısımların tüm metin içindeki oranları ve yoğunlukları elde edilerek halk-indeksi oluşturulmuştur. Popülizmin “güçlü” konseptini oluşturan anti-elit söylemler Jagers ve Walgrave (2007)’nin oluşturduğu üç kategoriye (devlet karşıtı, siyaset karşıtı ve medya karşıtı) dış politika popülizminin de bu çalışmada eklenmesiyle dört kategori altında toplanmıştır. Buna göre seçilen konuşmaların bu kategorilere girebilecek kısımları alınmıştır. Her kategori için ayrı bir ağırlıklandırma tablosu oluşturularak kodlanmıştır. Bu bağlamda 70 grup konuşmasından yaklaşık olarak 1800 “zayıf” popülizm kodlaması ve 1100 “güçlü” popülizm kodlaması yapılmıştır.

4.2. Kodlama İlkeleri

Kodlama ilkelerinin nasıl yapıldığı konusuna ışık tutması amaçlanan bu alt başlık popülizmin ölçülebilir hale getirilmesi ve metinlerin kodlanması alt başlıklarına ayrılarak anlatılacaktır.

4.2.1. Popülizmin Ölçülebilir Hale Getirilmesi

Çalışmanın birinci bölümünde değinildiği üzere popülist söylemin üç özelliği vardır. Bunlar; halka hitap, anti-elit söylemler ve halkın farklılıkları olmayan monolitik bir grup olarak kabulüdür (Jagers ve Walgrave, 2007). Bu özellikler arasında popülizmin temel bileşeni “halka hitap”tır. Bu doğrultuda popülist bir söylem halka hitap yapılmadan gerçekleştirilemez. Diğer iki özellik Jagers ve Walgrave (2007)’e göre popülist söylemin tamamlayıcı unsurlarıdır. Bu düşünce doğrultusunda Jagers ve Walgrave (2007) popülizmin zayıf (thin) ve güçlü (thick) konseptini oluşturmuşlardır. Buna göre popülizmin temel bileşeni olan “halka hitap” popülizmin zayıf konseptini oluşturarak popülist söylemin ana hatlarını oluşturmaktadır. Düzen karşıtı söylemler ise popülizmin güçlü konseptini meydana getirerek popülist söylemi tamamlamaktadır.

Jagers ve Walgrave (2007) çalışmalarında popülizmin temel boyutu olan “zayıf” konsepti ölçülebilir hale getirmek amacıyla halk-indeksi oluşturmuşlardır. Bahsi olunan çalışmada halk-indeksi, seçilen konuşmalarda halka yapılan referansları yoğunluk ve oran olarak iki bileşenden oluştuğu kabul edilmiştir. Halk-indeksinin birinci bileşeni olan oran, konuşmanın “zayıf” konseptini oluşturan kısımlarının kelime sayısı olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle oran, konuşmada “halka hitap” içeren referans kelimelerin yer aldığı cümle veya cümle öbeklerinin içerdikleri kelime sayısıdır. Halk-indeksinin ikinci bileşeni olan yoğunluk ise konuşmanın halka hitap içeren kısmının tüm metindeki yoğunluğunu ifade etmektedir. Bu doğrultuda yoğunluk, oranın ele alınan konuşmadaki toplam kelime sayısına bölünmesiyle elde edilmektedir. Böylece

halka hitap içeren cümle veya cümle öbeklerinin konuşmada ne yoğunlukta kullanıldığı elde edilmektedir. Jagers ve Walgrave (2007) oluşturdukları halk-endeksini yoğunluk ve oran bileşenlerinin çarpılmasıyla elde etmektedirler. Böylece konuşmadaki zayıf (thin) popülizmin derecesi elde edilmektedir.

Her siyasi aktör kendi “düşmanını” belirleyerek siyasi söylemlerinde “öteki” algısını oluşturmaktadır. Bu ötekiler çeşitli “kötü” elitlerden oluşabilmektedir. Böylece toplumun belirli bir kısmını ötekileştiren popülist aktörler bu yolla söylemlerinde “biz” algısını güçlendirerek “biz”in sorunlarıyla yakından ilgili olduklarını vurgulamaktadırlar. Bu düşünce ışığında Jagers ve Walgrave (2007) düzen karşıtı söylemlerden oluşan popülizmin “güçlü” konseptinin ölçümü için devlet karşıtı, siyaset karşıtı ve medya karşıtı alt kategorilerini belirleyerek ağırlıklandırma yapma yoluna gitmişlerdir. Buna göre devlet karşıtlığı 1-5 arası, siyaset karşıtlığı 1-7 arası ve medya karşıtlığı 1-3 arası verilen derecelerle kodlanarak düzen karşıtı söylemlere ağırlıklandırma verilmiştir. Buna göre metnin ilgili kısmının kodlandığı rakam ile popülist söylemin şiddeti doğru orantılıdır. Bu kodlamanın sonucu olarak güçlü popülizm bu ağırlıklandırmaların toplamında ortaya çıkmaktadır. Buna göre bir konuşmada devlet karşıtı, siyaset karşıtı ve medya karşıtı söylemlere verilen derecelerin toplamı bize güçlü (thick) popülizmi vermektedir. Bu çalışmada Jagers ve Walgrave (2007)’nin düzen karşıtı söylem kategorilerine dış politika popülizmi eklenmiştir. Bunun nedeni ve kodlamayla ilgili detay ve örnek kodlamalar aşağıda ayrıntılı olarak verilecektir.

4.2.2. Metinlerin Kodlanması

Metinlerin kodlanması yukarıda belirtildiği üzere zayıf popülizm ve güçlü popülizm söylemleri için ayrı yapılmaktadır. Bu doğrultuda bu başlık altında zayıf popülist söylem içeren kısımların nasıl kodlandığı referansların kodlanması alt başlığı altında ve güçlü popülist söylemlerin kodlanması için oluşturulan skalalar düzen karşıtı söylemlerin kodlanması alt başlığında verilecektir.

4.2.2.1. Referansların Kodlanması

Çalışmada metinlerin kodlanması Jagers ve Walgrave (2007)’nin kullandıkları yöntem takip edilerek yapılmıştır. Buna göre konuşmalarda kısımlar halk veya toplumla (veya değişik halk/toplum kategorileri) alakalı terimler içerdiklerinde seçilmektedirler. “Millet, halk, toplum” gibi terimler siyasal içerik taşımalıdır. Bu kriteri sağlamayan bölümler kodlamaya dâhil edilmemektedir. Halk/toplum kategorileri “ortak bir özelliğe sahip olan ve konuşmanın içeriği dikkate alındığında seçimle alakalı öneme sahip olan gruplar” olarak tanımlanmaktadır. Seçim unsuru literatürde, popülizmin her zaman seçmenleri harekete geçirmek amacıyla kullanıldığı kabulünden kaynaklanmaktadır (Jagers ve Walgrave, 2007: 338). Bununla beraber bahsedilen

“ortak özellik” geçici nitelikte ve konuşmacının özel hayatıyla alakalı olmamalıdır. Örneğin “şuan dışarıda çalışan kadınlar” geçici bir duruma atıf olduğu için kodlamaya dahil edilmezken “çalışan kadınlar” ortak bir özelliği paylaşan kesime hitap ettiği dolayısıyla kodlamaya dahil edilmektedir. Bununla beraber doğrudan hitapların yanı sıra dolaylı yollardan kullanılan hitaplar da kodlanmıştır. Örnek verilecek olursa: şehit yakınlarından bahsedildiği önceki cümlelerden açık bir şekilde anlaşılan “onların istekleri bizim için emirdir” cümlesi toplumun bir kesimine yönelik kullanılmış bir cümle olması dolayısıyla kodlamaya dâhil edilmiştir. Metinlerin seçilmesiyle ilgili kriterler Jagers ve Walgrave (2007)’nin oluşturduğu doğrultuda aşağıda sıralanmıştır.

➤ Kelimeler cümlede kullanıldığı anlama göre değerlendirilmektedir. Bu bakımdan kelimenin cümlede kullanıldığı anlam kelimenin sözlük anlamından önce gelmektedir.

➤ Halka/millete referans yapan terimler ikiye ayrılabilir: ayrılamaz bir bütün olarak gruba referans verenler (seçmenler, tüketiciler, halk) ve bütüne hitap etmeyenler. Popülist partilerin olabildiğince geniş kitlelere ulaşmayı hedefledikleri düşünülürse ilk tür referansın güçlü bir popülizm göstergesi olduğu kabul edilmektedir.

➤ “Kamuoyu”, “siyasal katılım”, ve demokrasi gibi kelimelerin cümle içerisinde “halk iradesi” anlamında kullanılması durumunda referans olarak kodlanmaktadır.

➤ Seçilen referanslar konuşmacının özel hayatıyla alakalı olmamalıdır. Örneğin, “babam saygıdeğer bir doktordu” cümlesinde “doktor” kelimesi toplumun belirli bir kesimine hitap referans kapsamına girmemekteyken “doktorlar toplumun en saygın kesimlerindedir” cümlesinde geçen “doktor” ifadesi toplumun belirli bir kesiminden bahsetmesi bakımından referans olarak kodlanmaktadır.

Konuşmalarda kelimeler yukarıda belirtilen kıstaslara göre seçildikten sonra Jagers ve Walgrave (2007) bu referans kelimeleri cümleye kattıkları anlam bakımından değerlendirerek üç kategoride kodlamışlardır. Bu kategoriler: pozitif referans, negatif referans ve nötr referanstır. Açık bir şekilde bir konu hakkında konuşmak temelde o konuya dikkat çekmek anlamına gelmesine rağmen seçilen bir metnin pozitif olarak kodlanması için yeterli değildir. Örneğin “AKP halkın partisidir” cümlesi anlam olarak AKP’ye karşı bir olumlama barındırıyor olmasına karşın bir başka nötr cümle aynı şekilde bir olumlama etkisi yaratmayabilir. Bu karışıklığın önüne geçilip metodolojik bir bütünlük sağlamak amacıyla daha katı bir kriter belirlenmiştir. Buna göre bir referansın pozitif olarak kodlanabilmesi için bahsedilen topluluğa açık bir şekilde olumlu atıfta bulunması gerekmektedir. Örneğin “gençlerimizin son derece *yetenekli* ve *yaratıcı* olduğunu görüyoruz” veya “Türk halkı Suriyelileri *kardeş* olarak görmektedir” cümlelerinde açık şekilde pozitif olarak bahsedilmesi dolayısıyla pozitif referans olarak kodlanmıştır. Aynı şekilde açık

şekilde olumsuz şekilde bahsedilen toplumun bir kesime yönelik söylemler negatif referans olarak ve olumlu veya olumsuz bir nitelendirilmenin olmadığı söylemler nötr olarak kodlanmıştır.

Jagers ve Walgrave (2007)'nin yaptığı çalışmadan farklı olarak bu çalışmada İslami popülist söylemler zayıf popülizm konseptinin bir parçası olarak kodlanmıştır. Siyasi aktörler popülizm yoluyla halkla aralarında bağ kurmayı amaçlamaktadırlar. Bu doğrultuda Türkiye'de siyasi aktörlerin bu bağı dini birlik algısı üzerinden de oluşturmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu düşünce ışığında siyasi aktörlerin İslami popülizmi söylemlerinde ne kadar kullandıkları ölçüme dahil edilmiştir. İslami popülist söylemler konuşmanın içinde açık bir şekilde dini terim veya referans içeren kısımlar alınarak kodlanmıştır. Örneğin “herkesi ilahi Kitabın mesajlarına samimiyetle kulak vermeye davet ediyorum” veya “inşallah Selahaddin Eyyubi'nin kabri başında Fatıha okuyacak, Emevi Camiinde namazımızı da kılacağız” cümleleri açık bir şekilde dini terim ve referans içermesi bakımından İslami popülist söylem olarak kodlanmıştır. Bu kodlamalarla konuşmalardaki zayıf popülizm boyutu elde edilmiştir.

4.2.2.2. Düzen Karşıtı Söylemlerin Kodlanması

Popülizmin güçlü boyutunu oluşturan düzen karşıtı söylemler farklı elitlere karşı gerçekleştirilebileceği gerçeğinden hareketle Jagers ve Walgrave (2007) üç kategori oluşturmuşlardır: medya karşıtlığı, siyaset karşıtlığı, devlet karşıtlığı. Bu bağlamda belirlenen alt kategoriler doğrultusunda düzen karşıtı söylemi derecelendirmek için bir skala oluşturulmuştur. Skalada en alt düzey puanlama birden başlayarak artmaktadır. Puanlamada kullanılan sayı büyüdükçe popülizmin şiddeti artmaktadır. Kategorilerde verilen en yüksek puan belirlenen her üç kategori için de aynı özelliği barındırarak “sistem” seviyesinde bir eleştiri gerçekleştirildiğinde kullanılmaktadır. Bununla beraber skalada kullanılan en düşük puan olan bir günlük siyasi söylemin bir parçası olarak kullanılan eleştirileri barındırmaktadır.

Popülizmin doğası gereği ortaya çıktığı yerlerde farklı söylem tarzları oluşturmaya neden olmaktadır (Canovan, 1999). Bu bağlamda Türkiye'de popülist söylemin “öteki” boyutunun bir basamağı belirli veya belirsiz bir “dış gücün” halkın çıkar ve değerlerini tehdit ettiği algısı üzerinden oluşturulmaktadır (Yabancı, 2016) Bu düşünceden hareketle çalışmada Jagers ve Walgrave (2007)'nin düzen karşıtı söylemleri ölçmek için belirlediği üç alt kategoriye “dış politika popülizmi” kategorisi eklenmiştir. Düzen karşıtı söylemleri ağırlıklandırmak için oluşturulan skalalar aşağıda verilmiştir.

4.2.2.2.1. Devlet Karşıtı Söylem

Devlet karşıtı söylemler devletin üzerine düşen görevleri (ulaşım, güvenlik, adalet gibi) yerine getirmemesine yoğunlaşmaktadır. Bu doğrultuda Jagers ve Walgrave (2007) devlet karşıtı söylemleri 1-5 arası puanlandırarak ağırlıklandırma skalasını şu şekilde belirlemişlerdir:

1. Tek bir başarısızlık: kamu sektörü genel olarak suçlanmadan tek bir faktör eleştirilmektedir (örneğin: dün metro hattı çalışmadı).

2. Sistem düzeyinde eleştiri: eleştiri daha kapsamlı ve tüm kamu sektörünü ilgilendirmektedir (örneğin: metro sürekli arızalanıyor ve vatandaşları yolda bırakıyor).

3. Kamu hizmeti kaldırılmalı: Kamu hizmeti amacına hizmet etmemekte bu yüzden en kısa sürede kaldırılmalıdır (örneğin: metro hizmetleri ya kaldırılmalı ya da özelleştirilmelidir).

4. Tüm kamu hizmetleri toptan eleştiriliyor (örneğin: her ne kadar birçok yetenekli bürokrat olsa da kamu hizmetleri kötü yönetiliyor).

5. Sistemim tamamı (örneğin: yargı mevcut rejimin bir aracı olmuş bu yüzden yargının tamamen değişmesi gerekiyor).

4.2.2.2.2. Siyaset Karşıtı Söylem

Siyaset karşıtı söylem skalasıyla amaç siyasetçilere yönelik eleştiriler ile politika/kurumlara yönelik eleştirileri ayırmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Jagers ve Walgrave (2007) siyaset karşıtı söylemleri şu şekilde derecelendirmişlerdir:

1. Politikanın eleştirilmesi: Eleştiren siyasi partinin hoşnut olmadığı ve harekete geçmek istediği bir durumu eleştirmektedir (örneğin: öğretmenler görev tanımlarında olmayan yüklerle boğulmamalıdır).

2. Politika: Siyasetçiden bahsetmeden doğrudan bir hükümet politikası eleştirilmektedir. Bu bağlamda eleştiri politikanın içeriğine odaklanmaktadır (örneğin: hükümetin son aldığı karar uyuşturucu satıcılarını cesaretlendirmiştir).

3. Politikacı: Belli bir siyasetçinin adı verilerek doğrudan hedef alınmaktadır (örneğin: mali bakanının sunduğu bilgiler tamamen yanlıştır).

4. Parti: Eleştiriler bir partinin adı verilerek onun üzerine yoğunlaşmaktadır (örneğin: AKP'nin yanlış politikaları tarımı bitirdi).

5. Parti grupları: Eleştiriler bir parti grubunu hedef almaktadır (örneğin: muhalefet partileri görevlerini yerine getirmiyor).

6. Tüm Partiler: Konuşmacının kendi partisi dışında tüm partiler eleştiri (örneğin: asgari ücretin arttırılması konusu meclise geldiğinde CHP dışında hiçbir parti %50 zam önerisini desteklemedi).

7. Sistemin tamamının eleştirilmesi: (örneğin: şurası açık bir gerçektir ki bu ülkede Kürtler yalnız bırakılmıştır. Siyaset Kürt sorununa çözüm üretememiştir).

4.2.2.2.3. Medya Karşıtı Söylem

Jagers ve Walgrave (2007) medya karşıtı söylemlerin diğer iki karşıt söylem grubuna göre daha az kullanıldığını belirterek medya karşıtı söylem skalasını şöyle oluşturmuşlardır:

1. Bir gazete/dergi veya televizyon kanalı eleştirilmektedir (örneğin: TRT siyasal iktidarın propaganda aracına dönüşmüştür)

2. Bir medya grubunun eleştirilmesi (örneğin: yandaş medyada çıkan haberlere itibar etmeyin).

3. Tüm medyanın eleştirilmesi (örneğin: medya Fransa'da böyle durumlarda sağduyulu davranırken ülkemizde bunu göremiyoruz).

4.2.2.2.4. Dış Politika Popülizmi

Siyasi aktörlerin kullandıkları dış politika popülizmi söylemlerini ölçmek amacıyla bu çalışmada Jagers ve Walgrave (2007)'nin siyaset karşıtı söylem skalasından esinlenerek oluşturulan dış politika popülizmi skalası şu şekildedir:

1. Belirli bir grup hedef alınmadan belirsiz bir “dış güçler” söylemi üzerinden eleştiri yapılmaktadır.

2. Politika: dış bir kuruluşun (NATO, BM, AB gibi) veya bir ülkenin politikası eleştirilmektedir.

3. Siyasetçi: Başka bir ülkenin siyasetçisi isim verilerek eleştirilmektedir.

4. Bir ülke: ülke ismi verilerek eleştirilmektedir.

5. Ülkeler grubu: eleştiriler bir ülke grubunu hedef almaktadır.

6. Tüm ülkeler: Türkiye dışındaki tüm ülkeler eleştirilmektedir.

7. Sistem eleştirilmesi: Oluşturulan “biz” algısı dışında kalan ülkeler konuşmada hedef olarak alınmıştır (örneğin: Müslüman ülkelere karşı hepsi / Hristiyan oldukları için bize böyle yaptılar hala daha yapıyorlar).

4.3. Örnek Kodlamalar

Çalışmanın daha iyi anlaşılması için bu alt başlıkta yapılan zayıf ve güçlü popülizm kodlamalarına üç parti için örnekler verilecektir. Bu bağlamda zayıf popülizm referanslarının değerlendirildiği negatif, pozitif, nötr ve İslami referanslara her partinin konuşmalarından birer örnek verilerek halk-indeksinin nasıl oluşturulduğu örnek üzerinden açıklanacaktır. Benzer şekilde güçlü popülizm, her üç parti için ayrı tablolarda belirlenmiş olan medya karşıtı söylem, siyaset karşıtı söylem, devlet karşıtı söylem ve dış politika popülizmi kategorilerinden birer örnek verilerek ağırlıklandırmanın nasıl yapıldığı örnek yoluyla açıklanacaktır.

Tablo 1’de AKP’nin zayıf popülizm kodlama örneği verilmiştir. Buna göre AKP’nin 03.01.2012 tarihli grup konuşmasında kullanılan: “bakın en az bu gözü dönmüş fırsatçı siyasetçiler kadar, bazı medya kuruluşları, bazı yazarlar da bu acı hadiseyi istismar etme gayreti içine girdiler” cümlesinde toplumun belirli bir kesimine karşı açık bir şekilde olumsuz bir atfın mevcut olması cümlenin “negatif referans” olarak kodlanmasına neden olmuştur. Bununla birlikte toplumun belirli bir kesime yönelik olumsuz atf içeren bu cümlenin kelime sayısının 23 olması oranı 23 olarak belirlenmesi sonucunu doğurmuştur. AKP’nin 03.01.2012 tarihli grup konuşma metni 4705 kelimedendir oluşmaktadır. Bu bağlamda tüm metinde bu olumsuz referans içeren cümlenin yoğunluk etkisi oranının konuşmadaki tüm kelime sayısına bölünmesiyle bulunacağı için yoğunluk 0.0048884 olarak elde edilmiştir. Seçilen bu cümlenin partinin zayıf popülizm söylemine etkisini halk-indeksi vermektedir. Halk indeksi oran ve yoğunluğun çarpımı şeklinde elde edildiği için halk-indeksi 0.112433581 ($23 * 0,0048884$) olarak bulunmuştur.

Diğer bir kodlama örneği olarak verilen: “ama benim bunu özellikle BDP’ye gönül vermiş kardeşlerimin çok iyi bilmesi lazım” cümlesinde kullanılan “*kardeşlerim*” kelimesi doğrultusunda toplumun belirli bir kesimine yapılan atf, referansın “olumlu” olarak kodlanması sonucunu doğurmuştur. Bu cümle için de oran, yoğunluk ve halk-indeksi yukarıda negatif referans için

uygulanan aşamalar doğrultusunda elde edilmiştir. Nötr referans örneği olarak tabloya dahil edilen “bu anlamda AK Parti grupları milletimizin özetidir, milletimizin temsilcisidir” cümlesi, cümlede kullanılan “*milletimizin*” kelimesi doğrultusunda toplumun tümüne yapılan bir atıf dolayısıyla kodlanmış olup cümlede bu referans kelimesini niteleyen olumlu veya olumsuz bir kelimenin olmaması dolayısıyla nötr referans olarak kodlanmıştır. AKP’nin zayıf popülizm örnek kodlama tablosuna dâhil edilen “Allah milletimize zeval vermesin, Türkiye’nin yolunu açık etsin” cümlesi dini terim içermesi bakımından İslami popülizm olarak kodlanmış ve oran, yoğunluk ve halk- indeksi diğer referansların kodlanmalarıyla aynı şekilde elde edilmiştir.

Tablo 1: AKP Zayıf Popülizm Kodlama Örneği

AKP								
Konuşma Tarihi	Seçilen Kısım	Oran	Yoğunluk	Oran*Yoğunluk (Halk-indeksi)	Negatif	Pozitif	Nötr	İslami
03.01.2012	Bakın en az bu gözü dönmüş fırsatçı siyasetçiler kadar, bazı medya kuruluşları, bazı yazarlar da bu acı hadiseyi istismar etme gayreti içine girdiler.	23	0.0048884	0.112433581	1	-	-	-
08.10.2013	Ama benim bunu özellikle BDP’ye gönül vermiş kardeşlerimin çok iyi bilmesi lazım.	12	0.0019531	0.0234375	-	1	-	-
31.03.2015	Bu anlamda AK Parti grupları milletimizin özetidir, milletimizin temsilcisidir	9	0.0018412	0.016571195	-	-	1	-
18.04.2017	Allah milletimize zeval vermesin, Türkiye’nin yolunu açık etsin.	8	0.0042941	0.034353194	-	-	-	1

Tablo 2 ve 3'te tablo 1 örneğinde detaylı olarak anlatıldığı şekilde kodlanan CHP ve MHP'nin zayıf popülizm kodlamalarına örnek verilecektir.

Tablo 2: CHP Zayıf Popülizm Kodlama Örneği

<i>CHP</i>								
<i>Konuşma Tarihi</i>	<i>Seçilen Metin</i>	<i>Oran</i>	<i>Yoğunluk</i>	<i>Oran*Yoğunluk (halk-indeksi)</i>	<i>Negatif</i>	<i>Pozitif</i>	<i>Nötr</i>	<i>İslami</i>
10.06.2014	TÜBİTAK 'ta bunun altına imza atan adamlarda acaba vicdan var mı? Acaba ahlak var mı? Aman iman var mı?	18	0.004964	0.089354661	1	-	-	-
31.05.2015	Ben, emekli kardeşlerimin sadece duasını istiyorum, sadece onu istiyorum	9	0.003094	0.027854195	-	1	-	-
25.10.2016	Bakın biz her vatandaşımızı düşünerek politika üretiyoruz.	7	0.001376	0.009636185	-	-	1	-
18.07.2017	Ben İbrahim'den yanayım, o Nemrut'tan yana.	6	0.002211	0.013269443	-	-	-	1

Tablo 3: MHP Zayıf Popülizm Kodlama Örneği

<i>MHP</i>								
<i>Konuşma Tarihi</i>	<i>Seçilen Metin</i>	<i>Oran</i>	<i>Yoğunluk</i>	<i>Oran*Yoğunluk</i>	<i>Negatif</i>	<i>Pozitif</i>	<i>Nötr</i>	<i>İslami</i>
25.11.2014	Türksüz Anadolu özleyenler faal haldedir ve bunlar AKP'ye tutunmuş ve yerleşmişlerdir	11	0.02809	0.030898876	1	-	-	-
27.01.2015	Ve aziz milletimizin şartlar ne olursa olsun işgal ve esaret karşısında geri adım atmayacağını tarihe mal olan irade beyanıdır.	19	0.005307	0.100837989	-	1	-	-
05.01.2016	Türk milleti 140 yıldır anayasa tartışmalarına şahit olmaktadır.	8	0.001918	0.015351403	-	-	1	-
3.01.2017	Bu oyunu Müslüman Türk milleti gene bozacak, oyuncularında rezil rüsva edecektir.	12	0.003592	0.043113772	-	-	-	1

Düzen karşıtı söylemlerin kodlanması skalasına göre kodlanan güçlü popülizm kodlama örnekleri her üç parti için ayrı ayrı olmak üzere aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 4: AKP Güçlü Popülizm Kodlama Örneği

<i>AKP</i>					
<i>Konuşma Tarihi</i>	<i>Seçilen Metin</i>	<i>Devlet Karşıtı</i>	<i>Politika Karşıtı</i>	<i>Medya Karşıtı</i>	<i>Dış Politika Popülizmi</i>
12.06.2013	Zaten burada güvenlik güçlerimizin başta bu işe müsaade etmemesi gerekirdi.	1	-	-	-
26.01.2016	Sayın Kılıçdaroğlu bilsin ki, Türkiye bu köhne siyasi anlayışları çoktan aştı.	-	3	-	-
22.03.2016	Maalesef Türkiye’de bu terör olayları esnasında habercilik dışında faaliyetlerle ülkeyi karamsarlığa sevmek isteyen bazı medya çevreleri de var.	-	-	2	-
03.01.2017	Amerika da bir halt ettiği yok, diğerlerinin de bir şey yaptığı yok, laftan başka bir şey yok.	-	-	-	3

Tablo 5: CHP Güçlü Popülizm Kodlama Örneği

<i>CHP</i>					
<i>Konuşma Tarihi</i>	<i>Seçilen Metin</i>	<i>Devlet Karşıtı</i>	<i>Politika Karşıtı</i>	<i>Medya Karşıtı</i>	<i>Dış Politika Popülizmi</i>
15.04.2014	YouTube için konuştu, mahkemeden karar gelmeden, mahkeme kararı olmadan Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı YouTube’u yasakladı.	1	-	-	-
12.01.2016	Bunlara sakın ola ki umut bağlamayın. Bunlar ceplerini düşünürler. Bunlar cepleri için yapmayacağı hiçbir şey yok.	-	3	-	-
20.12.2016	Yeri zamanı geliyor, havuz medyası koro hâlinde CHP’yi suçluyor “Sorumlu sizsiniz.”	-	-	2	-
07.03.2017	Almanya’ya dedik ki, “Demokrasiden söz ediyorsan, bizim bakanlarımızı, politikacılarımızı engellemem gerekir.	-	-	-	4

Tablo 6: MHP Güçlü Popülizm Kodlama Örneği

<i>MHP</i>					
<i>Konuşma Tarihi</i>	<i>Seçilen Metin</i>	<i>Devlet Karşıtı</i>	<i>Politika Karşıtı</i>	<i>Medya Karşıtı</i>	<i>Dış Politika Popülizmi</i>
07.01.2014	Karşımızda yargı, yürütme ve yasama krizi vardır.	5	-	-	-
21.10.2014	AKP, değersizliğin manifestosu, hırsızın, uğursuzun, rüşvetçinin, haramzadenin ve hortumcunun adak ağacı, yasak elmasıdır.	-	4	-	-
24.02.2015	Erdoğan ve havuz medyası seçimler yaklaştıkça mağduriyet butonuna tekrar basmıştır.	-	3	2	-
17.10.2015	PKK'ya zoraki terör örgütü diyen model ortak ABD, ısrarla YPG'ye silah yardımında bulunmaktadır.	-	-	-	4

4.4. Bulgular

Yukarıda verilen örneklerde olduğu gibi üç partinin toplam 70 grup konuşması kodlanmıştır. Seçilen 70 grup konuşmasından yaklaşık olarak 1800 zayıf popülizm kodlaması ve 1100 güçlü popülizm kodlaması yapılmıştır. Kodlamalar sonucu elde edilen bulgular bu başlık altında verilecektir.

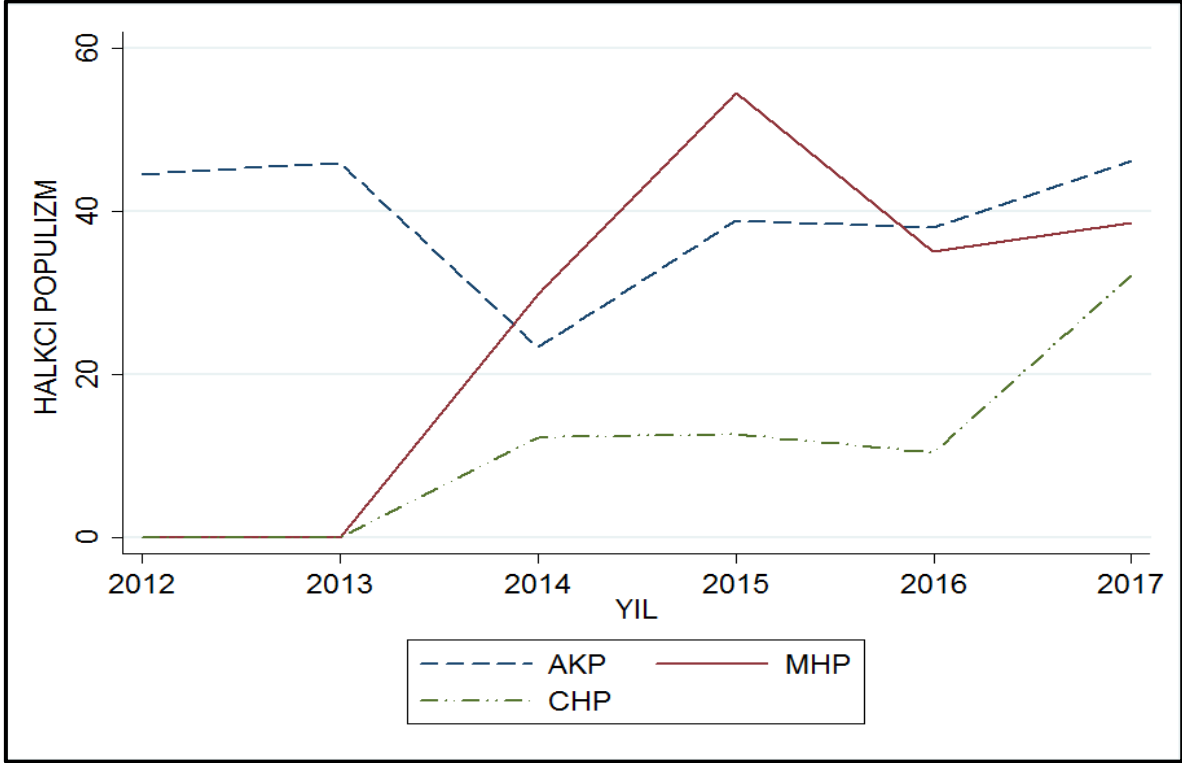
Yapılan zayıf popülizm analiz sonucu Grafik 1'de verilmiştir. Buna göre her partinin zayıf popülizmi siyasi söylemlerinde az veya çok kullandığı görülmektedir. Türkiye'de klasik popülist parti figürüne en çok uyan parti olan MHP'nin zayıf popülizm söylemleri beklendiği gibi diğer partilerden fazla çıkmıştır. Her üç partinin de zayıf popülizm söylemlerini 2016 yılı darbe girişimi sonrası arttırdığı görülmektedir. Bu bağlamda özellikle CHP'deki artış kayda değerdir. Ana muhalefet partisi olan CHP 2016 sonrası dönemde zayıf popülizm söylemlerinde ciddi bir artış göstererek söylemlerini diğer iki partiye yaklaştırdığı görülmektedir.

Grafik 1'de elde edilen bulgulara göre AKP'nin 2012-2017 arası dönemde siyasi iletişim stilinde kullandığı zayıf popülizm söylemlerinde belirgin kırılma noktalarından biri 2013 yılıdır. Bu bağlamda partinin Gezi Parkı olaylarının yaşandığı 2013 yılında zayıf popülizm söylemlerinde ciddi bir azalışa gittiği görülmektedir. AKP'nin zayıf popülizmi kullanma oranının Erdoğan'ın cumhurbaşkanı seçildiği 2014 yılı sonrası tekrar arttığı görülmektedir. Bu artışa rağmen partinin

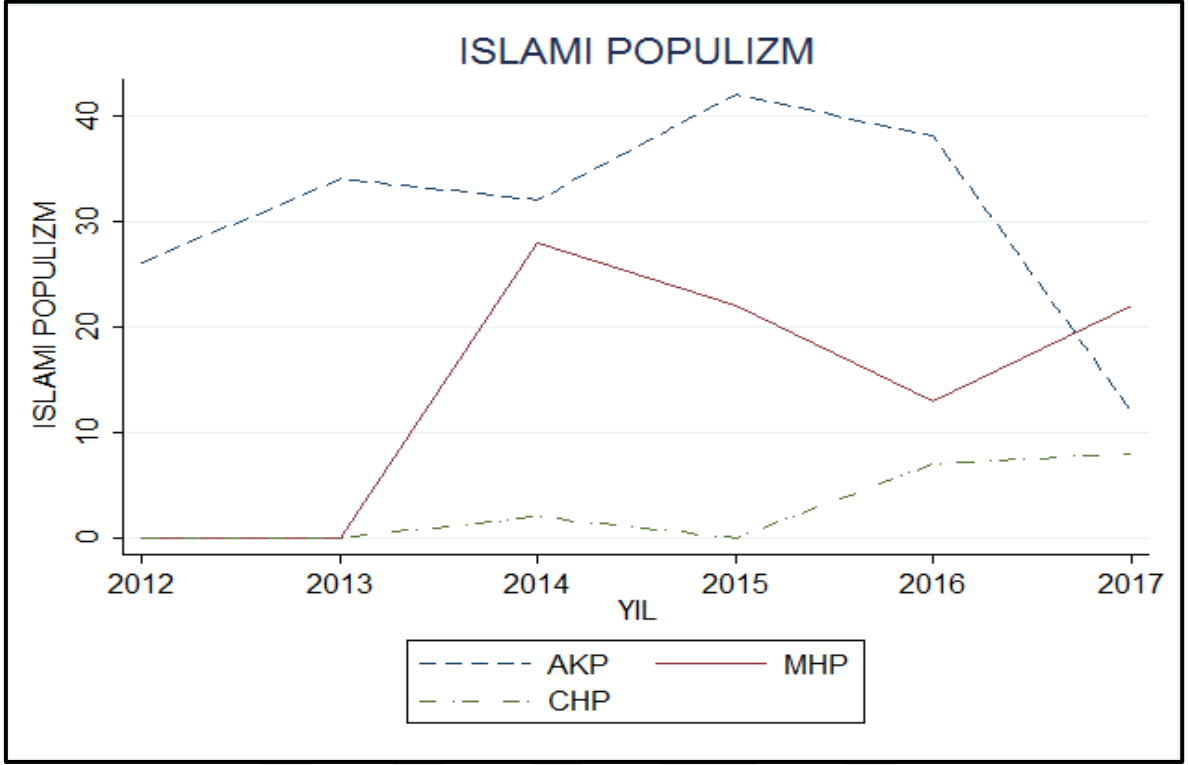
2013 yılı öncesi kullandığı zayıf popülizm oranına tekrar yaklaşabilmesi 2016 yılı sonrası olduğu görülmektedir.

Grafik 1: Tüm Partiler için Zayıf Popülizm (Oran*Yoğunluk)

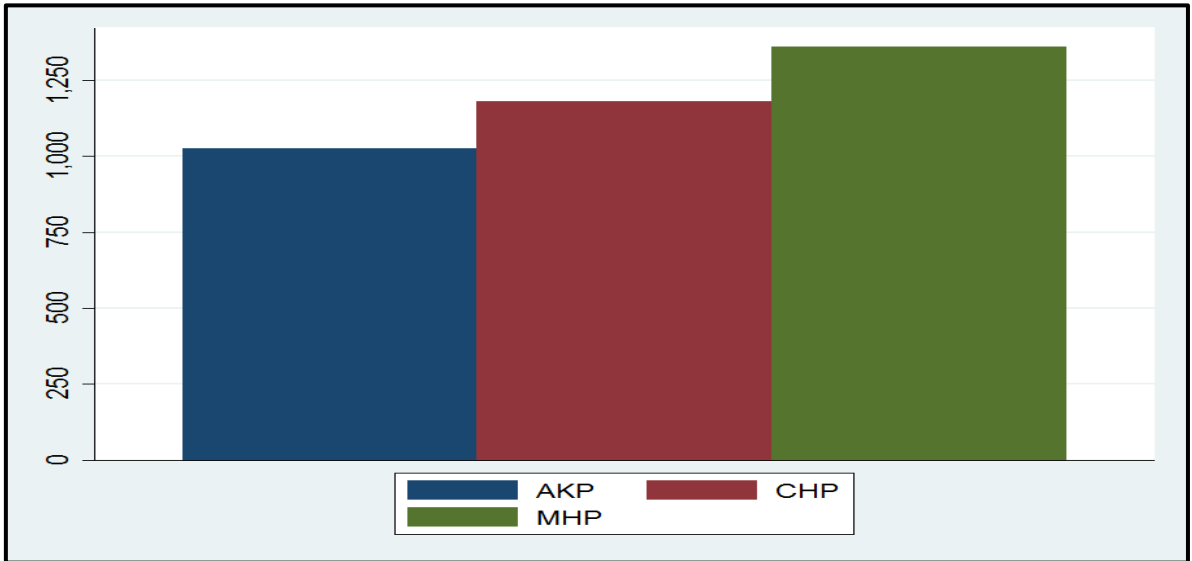
Grafik 2’de verilen İslami popülizm bulgularına göre AKP ve MHP’nin İslami popülist söylemlerinde aynı dönemlerde değişikliğe gittikleri görülmektedir. Bu bağlamda bu iki partinin İslami popülist söylemlerinde 2014 ve 2016 yılları kırılma noktası teşkil etmiştir. 2014 yılında gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı halk oylamasıyla AKP’nin halkla arasındaki bağı dini söylemler üzerinden kurma eğilimi artarken MHP bu söylemlerini azaltmıştır. 2016 yılında gerçekleşen darbe girişimi sonrası ise AKP’nin İslami terim ve referansları siyasi söylemlerinde kullanma oranı ciddi oranda azalırken, MHP’nin 2016 yılı öncesi daha az kullandığı İslami popülizmi darbe girişimi sonrasında arttırdığı görülmektedir. Bu grafiğin en ilginç bulgusu şüphesiz CHP’nin İslami popülizmi söylemlerinde kullanmaya başlaması olmuştur. Buna göre 2015 yılı sonrası siyasi söylemlerinde İslami popülizmi kullanmaya başlayan partinin 2016 darbe girişimi sonrası bu oranı arttırarak koruduğu görülmektedir. Bu bağlamda CHP ve AKP’nin İslami popülist söylemleri 2017 yılı itibariyle yaklaşık olarak aynı düzeyde kullandığı görülmektedir.

Grafik 2: Tüm Partiler İçin İslami Popülizm

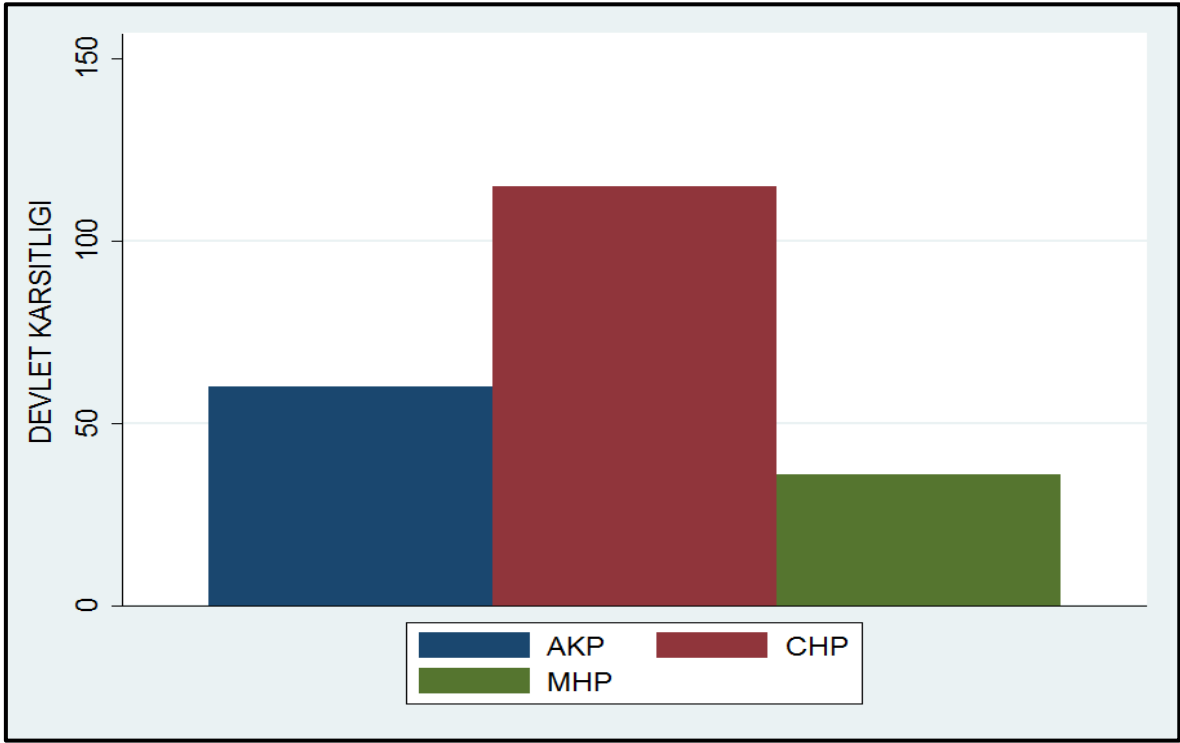
Analiz sonucu elde edilen düzen karşıtı söylemler grafik 3'te verilmiştir. Buna göre düzen karşıtı söylemleri en fazla kullanan parti beklenildiği gibi MHP olarak görülmüştür. Buna karşılık muhalefet partisi olan CHP'nin düzen eleştirisi yapan söylemleri beklenildiği oranda çıkmış olmasıyla beraber bu grafiğin ilginç sonucu iktidar partisi olan AKP'nin düzen eleştirisi söylemlerinin muhalefet partisinin söylemlerine yaklaşık değerde çıkmış olmasıdır.

Grafik 3: Tüm Partiler İçin Düzen Karşıtlığı (medya + siyaset + devlet + dış popülizm)

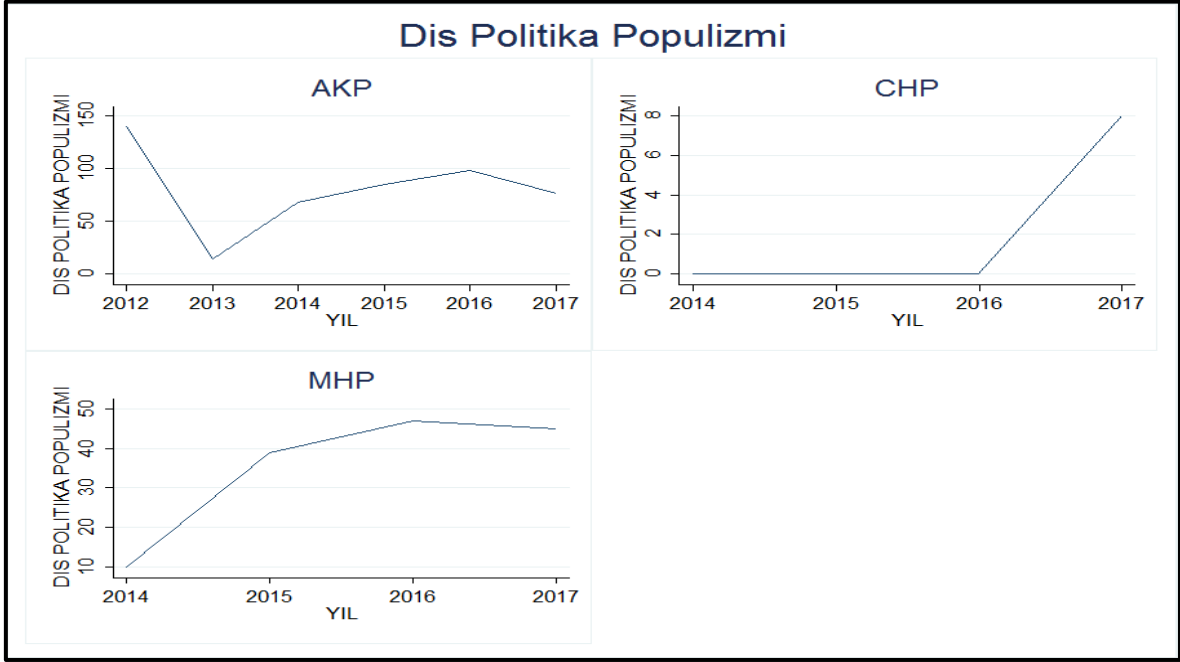
Düzen karşıtı söylemleri en fazla kullanması ve bir muhalefet partisi olmasına rağmen Grafik 4'te görüldüğü üzere MHP'nin devlet karşıtı söylemleri diğer partilere oranla daha az kullandığı görülmektedir. Bununla beraber bu grafikte ilginç olan diğer bir bulgu iktidarda olan AKP'nin devlet karşıtı söylemleri bir muhalefet partisinden daha fazla kullanıyor olmasıdır. CHP'nin devlet karşıtı söylem oranı ise ana muhalefet partisi olması dolayısıyla olağan karşılanması gereken bir durumdur.

Grafik 4: Tüm Partiler İçin Devlet Karşıtı Söylem

Analiz sonucu elde edilen partilerin söylemlerinde dış politika popülizmi kullanma oranları grafik 5'te verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre siyasi söylemlerinde dış politika popülizmini en fazla kullanarak bu yolla popülist söylemin “öteki” kısmını güçlendiren parti diğer partilere bariz bir farkla AKP'dir. Elde edilen bulgulara göre AKP, Gezi Parkı olaylarının yaşandığı 2013 yılında siyasi söylemlerinde dış politika popülizmini kullanma oranını azaltmış ancak daha sonraki dönemde tekrar artırmıştır. AKP'nin dış politika popülizmini kullanmasında diğer bir kırılma noktası ise grafik 5'te görüldüğü üzere darbe girişiminin yaşandığı 2016 yılı olmuştur. AKP 2016 yılı sonrasında önceki yıllara kıyasla dış politika söylemlerinde azaltmaya gitmiştir. Bununla beraber MHP'nin giderek artan dış politika popülizmi kullanma oranı 2016 yılı sonrası sabit bir hal aldığı görülmektedir. CHP'nin ise siyasi söylemlerinde kullanmadığı dış politika popülizmini 2016 yılı sonrasında kullanmaya başladığı göze çarpmaktadır. Bu bağlamda ana muhalefet partisi olan CHP 2016 sonrası dönemde dış politika popülizmini söylemlerinde kullanmaya başlayarak söylemlerini diğer iki partiye yaklaştırdığı görülmektedir.

Grafik 5: Tüm Partiler İçin Dış Politika Popülizmi

Elde edilen buğular ışığında AKP'nin 2012-2017 arası dönemde söylemlerinde zayıf ve güçlü populizmi kullanma oranı meydana gelen olaylarla değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Bu bağlamda parti 2016 yılı öncesi yüksek oranda kullandığı İslami populizm oranını 2016 sonrasında ciddi oranda azaltmıştır. Ayrıca partinin daha önceki dönemde yüksek oranda kullandığı dış politika populizmini 2016 yılı sonrası azalttığı görülmektedir. Bununla birlikte zayıf populizmin bir bileşeni olarak alınan İslami populist söylemlerinde 2016 yılı sonrası ciddi oranda azalışa giden partinin aynı dönemde zayıf populizm söylemlerinde artış olduğu görülmektedir. Elde edilen bu bulgu doğrultusunda AKP'nin 2016 yılı sonrası söylemlerinde kullandığı zayıf populizmin içeriğinde değişikliğe gittiği söylenilebilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

1900'lerin ikinci yarısından sonra dünyada giderek güçlenen popülist partiler 2000'lerin başı itibariyle yaygınlaşarak dünya siyasetinin normal bir unsuru haline gelmiştir. Diğer bir deyişle popülizm dünya siyasetinde popüler hale gelmiştir. 1900'lerin ikinci yarısında sayıları az olan popülist siyasi aktörler bugün hemen hemen her ülkede mevcuttur. Bu durumun en büyük etkeni popülist siyasi aktörlerin kullandıkları sade ve direkt dildir (Canovan, 1999). Popülist siyasi aktörler seçmenle aralarındaki bağı kuvvetlendirip oy kitlesini genişletmek amacıyla halkla doğrudan ilişkiler kurma yoluna gitmektedir. Mudde (2012) bu durumu kitle iletişim araçlarının yaygın hale gelmesiyle açıklamaktadır. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması sonucu siyasi aktörlerin halkla doğrudan iletişime geçebilecekleri kanallar artmıştır. Bununla beraber siyasi aktörlerin kullandıkları bu sade ve direkt dil bir siyasi aktörü popülist olarak nitelendirmek için yeterli olmasa da popülist söylemin temel bileşeni olan "halka hitap" kriterini yerine getirmektedir. Bununla birlikte bir siyasi aktörün popülist olarak nitelendirilebilmesi için ayrıca o aktörün düzen karşıtı söylemleri sıklıkla kullanması gerekmektedir.

Bu bağlamda popülizmi siyasi aktörlerin kullandıkları siyasi bir iletişim stili olarak tanımlamak bu aktörlerin popülist söylemlerini aynı zamanda ölçülebilir hale getirmektedir. Popülist söylemi ölçme adına yapılan ampirik çalışmalar gün geçtikçe artmaktadır. Akademisyenler farklı yöntemler kullanarak farklı ülkeler veya liderler için popülizmi ölçen ampirik çalışmalar gerçekleştirmektedirler. Farklı yöntemler yoluyla gerçekleştirilen bu çalışmaların yöntemleri oluşturulurken çıkış noktaları aynıdır: popülist söylem halka hitabı ve elit karşıtı söylemleri içermelidir.

Popülist parti olarak nitelendirilen partiler genel olarak muhalefette olan partiler olmakla birlikte bu partilerin iktidara gelmeleri durumunda popülist söylemlerinin tonunu azalttıkları görülmektedir. AKP'nin 16 yıldır iktidarda oluşuna rağmen popülist parti olarak görülmesi ise partiyi son derece ilginç bir vaka haline getirmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada AKP'nin siyasi söylemi, klasik popülist parti anlayışına Türkiye'de en çok yaklaşan parti olan MHP'nin ve ana muhalefet partisi olan CHP'nin siyasi söylemleri ile karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Bu analiz için veri olarak üç partinin belirlenen dönem aralığında (2014-2017) TBMM'de rutin olarak gerçekleştirilen haftalık grupları incelenmiştir. Ayrıca AKP'nin siyasi söyleminin kendi içerisindeki değişiminin boyutlarının daha iyi anlaşılabilmesi adına partinin TBMM grup konuşmaları bu karşılaştırmalı analizde bağımsız olarak 2012-2017 arası dönemi kapsayacak şekilde ele alınmıştır.

Bu amaç doğrultusunda çalışmada Jagers ve Walgrave (2007)'nin Belçika'daki siyasi popülist söylemi ölçmek için uyguladıkları yöntem takip edilmiştir. Bu doğrultuda popülist söylemin temel bileşeni olan "halka hitap"ın popülizmin zayıf konseptini oluşturduğu kabul edilmektedir. Halka hitap için kullanılan referanslar popülist aktör tarafından toplumun bir kesimi ile aralarında bir bağ oluşturarak seçmen kitlesini genişletmek veya korumak amacıyla kullanılmaktadır. Halka hitap için kullanılan referanslar cümle içinde pozitif, negatif veya nötr olabilmekte ve buna göre kodlanmaktadır. Buna ek olarak bu çalışmada Türkiye'de siyasi aktörlerin halkla aralarında bağ oluşturmak adına İslami terim ve referansların kullanıldığı düşüncesinden hareketle siyasi aktörlerin kullandıkları bu İslami popülist söylemleri ölçmek adına zayıf popülizm konseptine İslami popülizm kategorisi eklenmiştir. Bu eklemeyle birlikte konuşmalardaki referanslar pozitif, negatif, nötr veya İslami popülizm olarak kodlanmış ve bu doğrultuda popülist söylemin ilk aşaması olan zayıf popülist konsepti oluşturulmuştur.

Jagers ve Walgrave (2007)'nin çalışmasında kullanılan yöntemin ikinci basamağı popülist söylemin ikinci ve üçüncü özelliklerini barındırmaktadır. Buna göre bir aktörün popülist olarak nitelendirilebilmesi için sıklıkla halka hitap etmesi yeterli değildir. Siyasi aktörün aynı zamanda düzen karşıtı (anti-elit) söylemleri de sıklıkla kullanıyor olması gerekmektedir. Popülist aktörlerin düşman olarak gösterdikleri bu elitler farklı elitler olabilmektedir. Bu bağlamda popülist aktörlerin düzen karşıtı söylemlerinde hedef aldıkları elitlerin belirlenmesi ve düzen karşıtı söylemlerinin boyutunun tespiti için Jagers ve Walgrave (2007) düzen karşıtı söylemleri üç kategoriye ayırmıştır. Buna göre düzen karşıtı söylemler: devlet karşıtı, siyaset karşıtı ve medya karşıtı alt kategorileri kapsamında ölçülmektedir. Alt kategorilerin her biri için bir ölçüm skalası belirleyen Jagers ve Walgrave, söylemleri bu skala aracılığıyla ağırlıklandırmışlardır. Bu çalışmada Jagers ve Walgrave (2007)'nin düzen karşıtı alt kategorilerine "dış politika popülizmi" kategorisi eklenmiştir. Bunun nedeni ortaya çıktığı yere göre içeriği değişen popülist söylemin Türkiye'deki düzen karşıtı boyutunun bir basamağının da dış siyasi aktörler oluşudur. Bu düşünce ışığında Jagers ve Walgrave (2007)'nin siyaset karşıtı söylem skalasından esinlenerek dış politika popülizmi skalası oluşturulmuş ve bu söylemlerin ağırlıklandırılması yapılarak kodlanmıştır.

Yapılan analiz sonucu elde edilen bulgulara göre söylemlerinde İslami popülizmi en fazla kullanan parti AKP olarak tespit edilmiştir. Bununla beraber AKP'nin özellikle 2016 yılında meydana gelen darbe girişimi sonrası İslami popülist söylemlerinde gözle görülür azalış meydana gelmiştir. Buna karşın MHP'nin özellikle 2016 yılı sonrası İslami söylemlerinde ciddi bir artış gözlemlenmektedir. CHP'nin İslami popülist söylemlerinin ise 2015 yılı sonrası artarak 2017 yılı sonlarına doğru AKP'nin söylemlerine yaklaştığı görülmektedir.

Elde edilen diğer bir bulguya göre popülizmin zayıf konsepti olan halka hitabı, belirlenen dönem aralığında en çok kullanan parti beklenildiği üzere MHP'dir. Bununla beraber MHP'nin halkçı söylemini 2015 sonrası dönemde azalmasına karşı 2016 darbe girişimi sonrası tekrar

artmıştır. AKP'nin söylemlerinin halka hitap boyutunda 2012-2017 arası dönemde kırılma noktaları görülmektedir. Buna göre 2013 Gezi Parkı olayları sonrasında azalan zayıf popülizm söylemleri Erdoğan'ın cumhurbaşkanı seçildiği 2014 yılı sonrası tekrar artmıştır. Diğer bir kırılma noktası ise 2016 yılında gerçekleşen darbe girişimi olmuştur. Elde edilen bulgularla partinin darbe girişimi sonrası zayıf popülist söylemlerini arttırdığı buna karşılık İslami popülizm ve dış politika popülizmini azalttığı görülmektedir. Bulgulara göre CHP beklenildiği şekilde zayıf popülizmi en az kullanan parti olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte CHP'nin söylemlerinde diğer iki partide olduğu gibi 2016 yılı kırılma noktası teşkil etmektedir. Buna göre 2016 yılı sonrası CHP'nin zayıf popülizm oranı önceki yıllarda görülmedik şekilde artmıştır. Bu bulgular ışığında 2016 yılının Türkiye'de kullanılan popülist siyasi söylemde önemli bir yer teşkil ederek üç partinin zayıf popülizm seviyelerinin birbirine yaklaştırdığı görülmektedir.

Popülist söylemin tamamlayıcı unsuru olan güçlü popülizm kodlamasından elde edilen bulgulara göre düzen karşıtı söylemler beklenildiği üzere en fazla MHP tarafından kullanılmıştır. MHP'nin düzen karşıtı söylemlerinin 2015 yılı sonrasında sürekli ve hızlı şekilde azaldığı görülmektedir. Bununla beraber düzen karşıtı söylemlerinde azalma olan MHP'nin 2015 yılı sonrası dış politika popülizmi söylemlerinde artış görülmektedir. Bu iki sonucun birlikte yorumlanmasıyla MHP'nin 2015 yılı sonrası AKP'ye yakın bir söylem benimsemiş olduğu bununla beraber devleti ve siyaseti eleştiren söylemlerini büyük ölçüde azalttığı ortaya çıkmaktadır.

Düzen karşıtı söylemlerle ilgili elde edilen diğer bir bulgu olan AKP'nin düzen karşıtı söylemlerinin muhalefet partisi olan CHP'nin söylemlerine yakın çıkması AKP'nin iktidar partisi olması dolayısıyla ilginçtir. Uzun süredir iktidarda olan bir partinin düzen karşıtı söylemlerinin olabildiğince az çıkması gerekmektedirken AKP'nin bu söylemleri muhalefet partisine yakın düzeydedir. Düzen karşıtı söylem kategorilerinden AKP'nin en fazla dış politika popülizmini kullandığı görülmektedir. AKP'nin siyasi söyleminde dış politika popülizmini kullanma oranı diğer iki partiye kıyasla oldukça yüksektir. Bu bağlamda yapılan bu analiz AKP'nin popülist söyleminin "ötekiler" kısmının büyük ölçüde dış politika popülizmi ile şekillendiği görüşünü doğrulamaktadır. Bununla beraber 2016 yılı sonrası parti siyasi söylemlerinde dış politika popülizmini daha az kullanmaya başladığı görülmektedir.

CHP'nin dış politika popülizmini kullanma oranının ise 2016 sonrası dönemde arttığı görülmektedir. CHP'nin aynı zamanda 2015 yılı sonrası İslami popülizmi siyasi söylemlerinde kullanmaya başladığı görülmektedir. MHP'nin ise siyasi söylemlerinin 2015 sonrası dönemde s AKP'ye yaklaştığı görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda iki partinin de söylemlerinde zaman içerisinde AKP'nin söylemlerine yaklaştığı görülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada test edilen AKP'nin kullandığı popülist söylemi iktidarda kaldığı süre boyunca koruyup arttırmasının diğer partilerin söylemlerini AKP'nin söylemlerine doğru kaydırmalarına neden olup olmadığı sorusu cevap bulmuş olmaktadır. CHP ve MHP'nin siyasi söylemleri zaman içerisinde AKP'nin

siyasi söylemine benzer bir hal almıştır. Bu sonuç aynı zamanda Mudde (2004)'nin popülist söylemin artık her parti tarafından kullanılan bir iletişim stili haline geldiği savını da destekler niteliktedir.

Türkiye'de kullanılan popülist siyasi söylemin boyutlarının anlaşılması için yapılan bu ampirik çalışma daha da genişletilerek yapılabilir. Bu doğrultuda daha fazla partinin analizi daha geniş bir dönemde ele alınarak incelenebilir. Ancak el ile kodlama yöntemi ile yapılan bu çalışmanın daha fazla parti üzerinde daha geniş bir dönemde yapılması zaman ve kaynak açısından problemlidir. Bu doğrultuda bilgisayar kodlaması yöntemi tercih edilebilir, ancak bilgisayar kodlaması yöntemi ile yapılacak analizin hata payı yüksek olacaktır. Bununla birlikte popülist söylemin ölçümü lider bazında ele alınarak yapılabilir. Bu bağlamda bu çalışmada yapıldığı gibi parti söylemlerinin karşılaştırılması değil liderlerin karşılaştırılması yapılarak popülizm tanımlarında mevcut olan karizmatik liderlerin popülist söylemi şekillendirip şekillendirmediği veya liderlerin popülist söyleme etkisinin ne kadar olduğu tespit edilebilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Ahmed, Feroz (1991), "Politics and Islam in Modern Turkey", **Middle Eastern Studies**, 27(1), 3-21.

_____ (2008), "Politics and Political Parties in Republican Turkey", Reşat Kasaba (Ed.), **The Cambridge History of Turkey**, içinde (226-265), Cambridge University Press, Cambridge.

Akçay, Ekrem Yaşar (2017), "Pozitif Gündem ve Sonrasındaki Gelişmeler Işığında Türkiye-AB İlişkileri", **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, 19(1), 43-58.

Akıllı, Hüsamettin Serkan (2010), **Neoliberalizm ve Neoliberal Popülizmin Yükselişi: Adalet ve Kalkınma Partisi Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akman, Canan Aslan (2010), "Beyond the Ballot Box: Turkish Democracy Under Tension Between Idealism and Populism", Paper Prepared for Presentation at the Annual Conference of the Canadian Political Science Association, Concordia University, Montreal, Quebec, 1-3 June.

Albertazzi, Daniele ve McDonnell (2008), **Twenty-First Century Populism**, Palgrave Macmillan, London.

Armony, Victor (2005), "Populism and neo-populism in Latin America", **Paper Prepared for: After Neo-liberalism? Consequences for Citizenship, Workshop in the Series Claiming Citizenship in the Americas**, Montreal.

Akşam, "Ustanın hikayesi yayımlandı... Başbakan Erdoğan anlattı", [https://www.aksam.com.tr/siyaset/ustanin-hikayesi-yayimlandi-basbakan-erdogan-anlatti/haber-241613_\(03.09.2013\)](https://www.aksam.com.tr/siyaset/ustanin-hikayesi-yayimlandi-basbakan-erdogan-anlatti/haber-241613_(03.09.2013)).

Ayata, Sencer (1996), "Patronage, Party and State: The Politicization of Islam in Turkey", **Middle East Journal**, 50(1), 40-56.

Aydın, Suavi ve Taşkın, Yüksel (2014), **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Aytemur, Nuran (2007), **The Populism of the Village Institutes: A Contradictory Expression of Kemalist Populism**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Bbc, “Erdoğan’dan Gezi Parkı eylemcilerine ultiimatom” http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/06/130615_erdogan_miting (15.06.2013).
- Bbc, “Akdoğan: Ergenekon Tarihi Hesaplaşma”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/08/130806_ergenekon_yalcin_akdogan (6.09.2013).
- Bozatatay, Şeniz Anbarlı (2011), “12 Eylül 2010 Referandum ve Referandum Sürecinin Üniversite Öğrencileri Tarafından Algılanmasına İlişkin Bir Araştırma: BİGA İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Örneği”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 9(2), 117-140.
- Bulut, Sedef (2009a), “27 Mayıs 1960’tan Günümüze Paylaşılmayan Demokrat Parti Mirası”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 19, 73-90.
- _____ (2009b), “Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”, **Akademik Bakış**, 2(4), 125-145.
- Canovan, Margaret (1981), **Populism**, London Junction, London.
- _____ (1999), “Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy”, **Political Studies**, 47(1), 2-16.
- _____ (2005), **The People**, Polity Press, Cambridge.
- Cindoruk, Hüsamettin (2005), “AKP Dinci Bir Parti”, Ümit Kurt (Ed.), **AKP Yeni Merkez Sağ Mı?**, içinde (33-67), Dipnot Yayınları, Ankara.
- Cnnturk, “Erdoğan: Milletimizi meydanlara davet ediyorum”, <https://www.cnnturk.com/turkiye/erdogan-milletimizi-meydanlara-davet-ediyorum> (16.07.2016).
- Cnnturk, “Başlangıçtan bugüne gün gün çözüm süreci”, <https://www.cnnturk.com/fotogaleri/turkiye/baslangictan-bugune-gun-gun-cozum-sureci> (11.07.2016).
- Çınar, Menderes (2017), “Turkey’s ‘Western’ or ‘Muslim’ Identity and the AKP’s Civilizational Discourse”, **Turkish Studies**, 19(2), 176-197.
- De La Torre, Carlos (2000), **Populist Seduction in Latin America**, Ohio University Press, Athens.
- Dinçşahin, Şakir (2012), “A Symptomatic Analysis of the Justice and Development Party’s Populism in Turkey, 2007–2010”, **Government and Opposition**, 47(4), 618-640.
- Duman, Doğan (1996), **Çok Partili Dönemde Türkiye’de İslamcılık**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi – Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Eraslan, Cezmi (2003), **Yakın Dönem Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk**, 1. Baskı, Kumsaati Yayıncılık, İstanbul.

- Erdem, Çiğdem (2013), “Tek Parti Döneminde Muhalefet Algısı: Serbest Cumhuriyet Fırkası Hareketi Üzerinden Bir İnceleme”, **Gazi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 15(1), 1-22.
- Eroğlu, Cem (2003), **Demokrat Parti ve İdeolojisi**, 4.Baskı, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Esen, Berk ve Gümüşçü, Şebnem (2016), “Rising Competitive Authoritarianism in Turkey”, **Journal Third World Quartely**, 37(9), 1582-1606.
- Gökçe, Orhan vd. (2002), “3 Kasım Seçimlerinin Anatomisi: Türk Siyasetinde Süreklilik ve Değişim”, **SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 2(4), 1-44.
- Gümüşçü, Şebnem ve Sert, Deniz (2009), “The power of the Devout Bourgeoisie: The Case of the Justice and Development Party in Turkey”, **Middle Eastern Studies**, 45(6), 953-968.
- Hawkins, Kirk A. (2009), “Is Chávez Populist? Measuring Populist Discourse in Comparative Perspective”, **Comparative Political Studies**, 42(8), 1040-1067.
- _____ (2010), **Venezuela’s Chavisma and Populism in Comparative Perspective**, Cambridge University Press, New York.
- Heinisch, Reinhard (2003), “Success in Opposition-Failure in Government: Explaining the Performance of Right-Wing Populist Parties in Public Office”, **West European Politics**, 26(3), 91-130.
- Hürriyet, “Başbakan: “Yüzde 50’yi evinde zor tutuyorum”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-yuzde-50-yi-evinde-zor-tutuyorum-23429709> (04.06.2013).
- İşler, Esra Keloğlu (2007), “Demokrat Parti’nin Halkla İlişkileri Üzerine Bir İnceleme”, **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, 24, 111-128.
- Jagers, Jan ve Walgrave, Stefaan (2007), “Populism as Political Communication Style: an Empirical Study of Political Parties’ Discourse in Belgium”, **European Journal of Political Research**, 46: 319-345.
- Kahraman, Mehmet (2012), “Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesi ve Cumhurbaşkanı Seçim Kanunu”, **SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 9(18), 263-287.
- Kara, Hüseyin (2017), “Tek Parti Dönemi Din Politikası (1923-1946)”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi SBE dergisi**, 9(19), 111-136.
- Karpat, Kemal H. (2010), **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kazancıgil, Ali (1997), “Türkiye’de Modern Devletin Oluşumu ve Kemalizm”, Ersin Kalaycıoğlu – Yaşar Sarıbay (Ed.), **Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim, içinde** (185-205), Der yayınları, İstanbul.

- Kessel, Stijn Van (2011), "Explaining the Electoral Performance of Populist Parties: The Netherlands as a Case Study", **Perspectives on European Politics and Society**, 12(1), 68-88.
- Kılıçbay, M.Ali (1997), "Atatürkçülük ya da Türk Aydınlanması", Ersin Kalaycıoğlu – Yaşar Sarıbay (Ed.), **Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim**, içinde (205-213), Der yayınları, İstanbul.
- Knight, Alan (1998), "Populism and Neo-Populism in Latin America, Especially Mexico", **Journal of Latin American Studies**, 30(2), 223-248.
- Kongar, Emre (2000), **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Köroğlu, Esin Kıvrak (2016), "**Chain**" of Populism from the Democrat Party to the Justice and Development Party in Turkey", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Laclau, Ernesto (2005), **On Populist Reason**, Verso, London.
- Lewis, Bernard, (2008), **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev. Boğaç Babür Turna), Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- Lloyd, John (2003), "The Closing of the European Gates? The New Parties of Europe", **The Political Quarterly Publishing**, Oxford.
- Mardin, Şerif (2017), **Türkiye’de Din ve Siyaset**, 20.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mudde, Cass (2004), "The Populist Zeitgeist", **Government and Opposition**, 39(4), 541-563.
- _____ (2007), "Populist Radical Right Parties in Europe", **Cambridge University Press**, Cambridge.
- _____ (2012), "Three Decades of Populist Radical Right Parties in Western Europe: So What?", **European Journal of Political Research**, Published by Blackwell, 1-19.
- Nal, Sebahattin (2005), "Demokrat Partinin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti", **Ankara Üniversitesi SBF dergisi**, 60(3), 138-172.
- Özdemir, Yonca (2015, August 26-29), "Turkey’s Justice and Development Party: An Utmost of Neoliberal Populism", **Paper to be Presented at the ECPR's General Conference, Université de Montreal, Montreal, Canada**.
- Özpek, Burak Bilgehan ve Yaşar, Nebahat Tanriverdi (2017), "Populism and Foreign Policy in Turkey Under the AKP Rule", **Turkish Studies**, 19(2), 198-216.
- Öktem, Kerem ve Akkoyunlu, Karabekir (2016), "Exit from Democracy: Illiberal Governance in Turkey and Beyond", **Southeast European and Black Sea Studies**, 16(4), 469-480.

- Park, Bill (2017), "Populism and Islamism in Turkey", **Turkish Studies**, 19(2), 169-175.
- Panizza, Francisco (2005), **Populism and the Mirror of Democracy**, Verso, London-New York.
- Pauwels, Teun (2011), "Measuring Populism: A Quantitative Text Analysis of Party Literature in Belgium", **Journal of Elections**, 21(1), 97-119.
- Rooduijn, Matthijs (2009a, May 28-29), "The Concept of Populism in Comparative Research. A double Operationalization Strategy of Generalization and Particularization", **Paper Presented at the politicologenetmaal**, Nijmegen.
- _____ (2009b, September 10-12), "A Populist Zeitgeist? Populist Parties and Mainstream Parties in the Netherlands and the United Kingdom", **Paper Presented at the ECPR General Conference**, Postdam.
- _____ (2013), **A Populist Zeitgeist? The Impact of Populism on Parties, Media and the Public in Western Europe**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Amsterdam.
- Selçuk, Orçun (2016), "Strong Presidents and Weak Institutions: Populism in Turkey, Venezuela and Ecuador", **Southeast European and Black Sea Studies**, 16(4), 571-589.
- Stanley, Ben (2008), "The Thin Ideology of Populism", **Journal of Political Ideologies**, 13(1), 95-110.
- Sunar, İlkay (1990), "Populism and Patronage: The Democrat Party and its Legacy in Turkey", **II Politico**, 55(4), 745-757.
- Şahin, Mehmet Cem (2012), "Demokrat Parti Dönemi Türkiye'sinde Din, Siyaset ve Eğitim İlişkileri", **Toplum Bilimler Dergisi**, 6(12), 31-54.
- Taggart, Paul (1995), "New Populist Parties in Western Europe", **West European Politics**, 18(1), 34-51.
- _____ (2000), **Populism**, Open University Press, London.
- _____ (2003, March 27-29), "The Populist Turn in the Politics of the New Europe", Paper Presented in the 8th Biannual International Conference of the European Union Studies Association. Nashville.
- Tepe, Sultan (2010), "İslami Eğilimli Bir Parti Olarak Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Değişim Vaatleri, Çelişkileri ve Sınırları", Hakan Yavuz (Ed.), **AK Parti Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri, içinde** (141-181), Kitap Yayınları, İstanbul.
- Toprak, Binnaz (1997), "Türkiye'de Dinin Denetim İşlevi", Ersin Kalaycıoğlu – Yaşar Sarıbay (Ed.), **Türkiye'de Siyaset: Süreklilik ve Değişim, içinde** (387-397), Der yayınları, İstanbul.

Toprak, Zafer (1992), “Popülizm ve Türkiye’deki Boyutları”, **Cem Yayınları; Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği**, 1992, 41-65.

_____ (2013), **Türkiye’de Popülizm (1908-1923)**, Doğan Kitap, İstanbul.

Türk, Üzeyir (2017), **Milli Görüş İktidarı Niçin ve Nasıl**, 2.Baskı, Mgv Yayınları, Ankara.

URL, “AKP Parti Programı” (t.y.), http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi#bolum_

URL, “Akp 2007 Seçim Beyannamesi” (t.y.), <http://m.akparti.org.tr/site/dosya/59647>

URL, “Akp Parti Tüzüğü” (t.y.), <http://m.akparti.org.tr/site/akparti/parti-tuzugu>

URL, “Akp 2002 Seçim Beyannamesi” (t.y.),

https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20ODIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/200304063%20AK%20PARTI%20SECIM%20BEYANNAMESI%202002/200304063%20AK%20PARTI%20SECIM%20BEYANNAMESI%202002%200000_0000.pdf

Uzgel, İlhan (2010), “AKP: Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü”, İlhan Uzgel – Bülent Duru (Ed.), **AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu**, içinde (11-38), Phoenix Yayınları, Ankara.

Vatan, “Evet Ergenekon’un savcısıyım”, <http://www.gazetevatan.com/-evet-ergenekon-un-savcisiyim--189246-siyaset/> (16.07.2008).

Yabancı, Bilge (2016), “Populism as the Problem Child of Democracy: The AKP’s Enduring Appeal and the Use of Meso-Level Actors”, **Southeast European and Black Sea Studies**, 16(4), 591-617.

Yıldırım, Deniz (2010), “AKP ve Neoliberal Popülizm”, İlhan Uzgel – Bülent Duru (Ed.), **AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu**, içinde (66-107), Phoenix Yayınları, Ankara.

Yorgancılar, Serkan (2012), **Milli Görüş 1969-1980**, Pınar Yayınları, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Nurhan HACIOĞLU, 03.08.1993 tarihinde Artvin İli Yusufeli İlçesi'nde doğdu. 2004 yılında Ecole Raymond Poincare'yi; 2007 yılında Yusufeli Halit Paşa İlköğretim Okulu'nu; 2011 yılında Erzurum (Anadolu) Lisesi'ni; 2016 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. 2016 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı.

HACIOĞLU, bekar olup İngilizce ve Fransızca bilmektedir.